



# IRAF

1. Sayı | Kocaeli Ali Fuat Başgil Sosyal Bilimler Lisesi Tarih Dergisi





*Merhaba!*

Yaklaşık dört aydır üzerinde çalıştığımız dergimiz RAF, nihayet ellerinizde. Bu süreç boyunca dergi ekibi olarak yürüttüğümüz hummalı çalışmanın ürünü sizlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Yola çıktığımız düşünce olan her Türk gencinin tarih bilmesinin gerektiği fikrine bağlı olarak sizler için içerikçe zengin bir dergi hazırlamayı hedefledik: Eski Türk destanlarından Kara Veba'ya, Mete Han'dan Mustafa Kemal Atatürk'e, Tarih yazımından Osmanlı'da tarikatlara kadar geniş bir yelpazede tarihe damga vurmuş pek çok konu ve kişiye yer verdik. Bu kıymetli konuların işlenmesinde emeği geçen tüm yazarlarımıza ve hazırlık sürecinde bizden desteklerini esirgemeyen okul müdürümüz Ömer YILMAZ'a; öğretmenlerimiz M. Adil ATAÖĞLU'na, M. Akif ZORA'ya ve Enver DUVA'ya katkılarından dolayı teşekkürü bir borç biliriz.

Umuyoruz ki dergimiz bizim gibi gençlere değer katar ve tarih okumalarının önünü açar. Çünkü,

*"Tarihini bilmeyen bir millet, yok olmaya mahkumdur."*  
*H. Atatürk*

**RAF Dergi Ekibi**

Murathan AYDIN  
Yusuf ÇITAKKUL  
Selen TEZER  
Zeynep KOCAOĞLU  
Sudem Nur FİDAN

**İmtiyaz Sahibi**

Ömer YILMAZ  
*Okul Müdürü*

**Genel Yayın Yönetmeni**

M. Adil ATAÖĞLU  
*Tarih Öğretmeni*

**Yazı İşleri Müdürü**

Murathan AYDIN

**Editörler**

Selen TEZER  
Sudem Nur FİDAN  
Yusuf ÇITAKKUL  
Zeynep KOCAOĞLU





## **12** Atatürk'ü Anlamak

Türk gençliğine; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmesi gerektiğini söyleyen bir liderin ve o liderin düşüncesinin Türk gençliği için ne kadar önemli olduğunu anlattığımız yazımız.



## **20** Türk Tarihinde Kadın

Şanlı tarihimizde ve kültürümüzde kadının ve kadının öneminden şanlı örneklerle bahsettiğimiz yazımız.



## **34** Sahipkiran İmparator

69 yıllık hayatını seferlerle ve savaşlarla geçiren ve bir dönem Orta Asya'ya hükmeden Timur İmparatorluğu'nun kurucusu olan bir askeri dâhi: Sahipkiran Timur-i Leng.

# İÇİNDE

## **8** Hicaz Demiryolu

Prof. Dr. Ufuk Gülsoy

## **12** Mustafa Kemal Atatürk'ü Anlamak - Murathan AYDIN

## **14** Yegâne Miras: İlim - Murathan AYDIN

## **16** Gılgamış Destanı ile Yaratılış Destanı Arasındaki Benzerlikler & Oğuz Kağan Destanı'na Yeni Bir Bakış - Yaren ŞENAY

## **18** Tarih Yazımı Nedir? - Zeynep Erva UZUN

## **19** Akdenize Hakimiyet: Preveze Deniz Muharebesi - Murathan AYDIN

## **20** Türk Tarihinde Kadın - Azra İzem ALÇIÇEK

## **22** Ata Sultan: Orhan Gazi - Hayrunnisa BEZİR

## **26** Kaptan-ı Deryalar - İrem ÇİFTÇİ

## **28** İnayet-i İlahiye: Şebeş Muharebesi - Eslem GÜMÜŞALAN

## **30** Bulmacalar ve Haritalar

## **32** Resimler

## **34** Sahipkiran İmparator: Timur-i Leng - Murathan AYDIN





## **38** Fasıla-i Saltanat

Kuruluşunu yeni yeni tamamlamış bir devletin meşhur Ankara Muharebesinden sonra felakete sürüklenmesini ve kardeş katlerinin arasından sıyrılan bir padişahın devleti yeniden kurup Orta-doğu ve Balkanlarda bir tehlike haline getirmesinden bahseden yazımız.



## **41** Kara Ölüm

İnsanlık tarihinin en ölümcül salgını olan ve Orta Çağ'ın yarısını yok eden bir hastalığın tarih sahnesindeki yerini incelediğimiz bir yazımız.



## **52** Türk Kara Kuvvetlerinin Kurucusu: *Mete Han*

Toplumda ve orduda kurmuş olduğu sistemlerle ve savaşlarıyla kendisinden 2000 yıl sonra da söz ettiren bir liderden bahsettiğimiz yazımız.

# EKİLELER

**36** Büyük Felaketin Başlangıcı: Ankara Muharebesi - Yezda GÖRMEZ

**38** Fasıla-i Saltanat - Arda UÇAR

**40** Kanun Adamı mı, Bürokrat mı, Asker mi? Devlet-i Aliyye'de Kadılık Makamı - Özsu CEYLAN

**41** Kara Ölüm - Minel DURSUN

**42** Bir Diplomasi Dehası: Sultan II. Murad Han - Murathan AYDIN

**45** Osmanlı'da Tarikatlar - Selen TEZER

**46** Bulmacalar ve Haritalar

**48** Asya Fatihi: Cengiz Han - Murathan AYDIN

**50** Büyük İmparatorun Sağ Kolu: Subutay - Yusuf ÇITAKKUL

**52** Türk Kara Kuvvetlerinin Kurucusu: Metehan - Yusuf ÇITAKKUL

**56** Osmanlı'da Ekonomi - Sudem Nur FİDAN



# Yola Çıkış

**Y**azı birçok gelişmenin de temelinde yatan ihtiyaç olgusunun getirdiği bir gelişme olarak ortaya çıktı. Ancak insanlığın gelişiminde bundan çok daha büyük bir yere sahip olmuştur. Zigguratlar'ın kayıt defterlerinden yola çıkan bu olgu iletişimden devlet yönetimine hayatın her alanına tesir etmiştir. İnsanlığın sahip olduğu bu araç herhalde en önemli katkıyı bilgi birikimi ve paylaşımı alanında sağlamıştır. Urgakina'dan günümüze tarih biliminin oluşumu ve şekillenmesinde yazı, bilginin birikimi ve yeniden inşasına olanak sağlayarak insanlığın gelişiminde büyük bir rol oynadı. Günümüz insanı bin yıllar süren bu hikayenin sonucuna bugünün dünyasında şahit olmaktadır. Tarih biliminin bu süreç içinde döngüsel ya da ilerlemeci bir paradigma içinde ilerlediği kabul edilir. Tarih bilimi insanlığın geçmişini öğrenme ve açıklama sanatı olarak bu süreç içinde ortaya çıktı. Bilgiye ulaşmakta ve bilgiyi anlamlandırmakta yöntemsel ihtiyaçları karşılayan tarih bilimi, bilginin eleştirisi ve değerlendirmesi olarak tarih felsefesi tarihçiliğin iki alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz tarihçiliğinde bilgi ve belgenin yanında bu kaynakların anlamlandırılması epistemolojik bir yaklaşım da gerektirir. Ülkemizde tarihçilik alanında önemli isimler yetişmiş olmakla birlikte felsefe eğitimi ve yönelimindeki eksiklikler epistemolojik alanda önemli bir gelişme göstermemizi engellemiştir. Bilginin hikâyesinde bilginin yetersizliği gerçeği önemli bir sorun oluşturmaktadır.



Bu durum Türk tarihçiliğinin ontolojik bir sorunu olarak karşımızda durmaktadır. 19. yüzyıl pozitivist tarih anlayışının karşısında 20. yüzyıl tarih anlayışı birçok farklı yaklaşım üretmeyi başarabilmiştir. Annales Okulu ya da Frankfurt Okulu bu yaklaşımlardan en çok bilinenleridir. Ancak ülkemiz tarihçileri tarih biliminde birkaç önemli isim dışında özellikle tarih felsefesinde önemli bir ilerleme göstermemiş ve bir ekol inşa edememiştir. İki binli yılların başlarında “Sosyal Bilimler Liseleri” açılırken bu gerçekten yola çıkarak edebiyat, tarih, felsefe insanları yetiştirmeyi amaç edinmişti. Gelinek nokta bu konuda fazla yol alamadığımızı, bu okullarında sıradanlaştığımızı göstermektedir. Bu bağlamda tamamen öğrenci çalışması olarak gerçekleşen bu tarih dergisi sıradanlığa, bilgisizliğe ,dertsizliğe bir isyan olarak kendini inşa etme arayışındaki inanmış gençlerin bir çabası olarak karşınıza çıkmaktadır. Bu dergi okulumuz öğrencilerinin bir arayışının sonucudur. Kimi aradıklarını sorarsanız genç Nurettin Topçular Niyazi Berkesleri Teoman Durah gibi değerleri, farklı bir anlatımla yeni bilginin hikayesini arıyorlar. Bu derginin öğrencilerimiz için bir yola çıkış hikayesinin başlangıcı olması dileğiyle..

Tarih Öğretmeni  
**Adil ATAÖGLU**



# Hicaz Demiryolu

Prof. Dr. Ufuk Gülsoy  
Marmara Üniversitesi

II. Abdülhamid'in gözünde Arabistan'ın ayrı bir yeri ve önemi vardı. Dünya Müslümanlarının kutsal kentleri olan Mekke ve Medine'nin burada bulunması ve Padişahın aynı zamanda İslâm halifesi olması, Onun, Hicaz başta olmak üzere, Arabistan ile yakından ilgilenmesini gerektirmekteydi. Öyle ki, Abdülhamid'in ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin İslâm alemindeki nüfuz ve liderlik vasfının sürebilmesi bu ilginin sadece teorik planda kalmayıp, pratikte de görülmesiyle mümkündü. Üstelik Arabistan, XIX. yüzyılda iyice güçlenen Avrupa emperyalizminin yeni bir hedefi ve ilgi alanı olmuştu. Öte yandan, Yarımadadaki kendi başlarına buyruk bedevi liderler de hesaba katıldığında Hicaz ve Arabistan'ın siyasi geleceğinin pek parlak olmadığı açıktı. Bu şartlar karşısında yapılacak olan tek şey, Müslümanların kiblesinin de içinde bulunduğu bu geniş toprakları her ne pahasına olursa olsun dış ve iç tehlikelere karşı muhafaza etmektir. Bu bakımdan II. Abdülhamid, kendisine sunulan demiryolu önerilerini danışmanlarına havale ederek inceleyiyor; hazırlanan raporları titizlikle değerlendiriyor. Hicaz Demiryolu projesi konusunda nihayi kararını vermeden önce bir kez de devlet adamlarının fikirlerini alan II. Abdülhamid, çoğunluğun olumsuz görüş bildirmesine rağmen, 2 Mayıs 1900 tarihinde yayımladığı bir irade ile inşaata başlanmasını emretti. İnşaata 1 Eylül 1900'de yapılan resmi bir törenden sonra fiilen başlandı. İlk aşamada Şam'dan Mekke'ye ulaşması planlanan demiryolunun, ileride Akabe ve Cidde'ye bağlanması, hatta Yemen'in Sana şehrine, oradan da Kızıldeniz kıyısındaki Hudeyde'ye kadar götürülmesi düşünülüyordu.



Planlanan Hicaz Demiryolu Hattı

## HICAZ DEMİRYOLU'NDAN NE GİBİ FAYDALARI BEKLENİYORDU?

Hicaz Demiryolu, askeri, siyasi, ekonomik, sosyal ve dini birçok önemli amaç bir arada tasarlanarak inşa edildi.

Her şeyden önce bu demiryolu, bölgeye asker sevkini hızlandıracığından muhtemel ayaklanmalara ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı savunma rolü üstlenecekti. Osmanlı Devleti'nin askeri etkinliğinin artması, siyasi otoritenin de bölgede güçlenmesine sebep olacaktı. Yalnız savaş ve isyan durumlarında değil normal zamanlarda da Hicaz ile Yemen'e asker ve mühimmat nakliyatı demiryoluyla yapılacak, böylece İngilizlerin kontrolündeki Süveyş Kanalı'na duyulan ihtiyaç ortadan kalkacaktı. Hicaz hattı bitirildiğinde İstanbul, mukaddes Medine ve Mekke'ye raylarla bağlanacak, başkentten Yemen'e kadar trenle gidilebilecekti. Ancak kamuoyuna yapılan açıklamalarda, projenin askeri ve siyasi yönünden ziyade dini boyutu ön plana çıkarılıyor; hattın, özellikle, kutsal hac yolculuğunu kolaylaştırmak amacıyla inşa edileceği söyleniyordu. Gerçekten de Hicaz Demiryolu, o tarihlerde büyük zahmet ve sıkıntılarla yapılabilen hac yolculuğunu kolaylaştırarak, büyük bir dini hizmete vesile olacaktı: Kervanlarla Suriye'den Medine'ye yaklaşık 40, Mekke'ye ise 50 gün süren uzun ve bedevilerinin saldırıları sebebiyle son derecede tehlikeli olan "kutsal yolculuk" demiryolu sayesinde üç-dört güne inecekti. Üstelik demiryolu, hacıların gidiş geliş masraflarında fevkalade indirim sağlayacağı gibi, yakın gelecekte hacıların sayısında da artışlara sebep olacaktı. Proje, aynı zamanda, II. Abdülhamid'in şahsında Osmanlı Devleti'nin İslâm alemindeki itibar ve nüfuzunu da kuvvetlendirecek, Müslümanların ortak bir eser ve hedef etrafında dayanışmasını sağlayacaktı. Şüphesiz, projenin hedefleri bunlarla sınırlı değildi. Konuyla ilgili hazırlanan resmi raporlar ve kurumlar arası yazışmalardan anlaşıldığına göre, Hicaz Demiryolu'nun devreye girmesiyle, başta Suriye ve Hicaz bölgesi olmak üzere, Arabistan'ın önemli bir kesitinde, sosyal, kültürel, ekonomik ve ticari alanların tümünü içine alan kapsamlı bir kalkınma hamlesinin düğmesine basılmış olacaktı. Zaten Osmanlı Devleti'nin bölgeyi elinde tutabilmek ve emperyalist amaçlar peşinde koşan güçlerle mücadele edebilmek için akılcı, somut ve kalıcı reformlar yapmaktan başka da bir çaresi yoktu. Demiryolunun işletmeye açılması, Suriye, Hicaz ve Yemen'e ticari bir canlılık getirebileceği gibi, bölgenin şehirleşme ve medenileşme sürecini de hızlandırabilirdi.

## PROJENİN FİNANSMANI NASIL SAĞLANDI?

Hicaz Demiryolu projesinin tahmini maliyeti 4 milyon lira olarak hesaplandı. 1901 yılı devlet bütçesindeki giderlerin % 18'ini aşan bu miktar o dönem Osmanlı maliyesi için çok büyük bir meblağdı ve projenin finansmanı konusu önemli bir sorun olarak görünmekteydi. Devlet gelirlerinin tamamı belirli giderlere tahsis edildiğinden hazineden ek ödenek ayrılması da imkansızdı. Dış borç ve 1877-78 harbinin tazminat ödemelerinin sürdüğü; memur maaşlarının maliyeyi sık sık ciddi sıkıntılar soktuğu; devletin önemli gelir kaynaklarının uluslararası Duyun-ı







## HİCAZ DEMİRYOLU MEKKE'YE ULAŞABİLDİ Mİ?

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden (26 Nisan 1909) önce resmi belgelerde "Hamidiye Hicaz Demiryolu" olarak geçen ve halk arasında aynı isimle anılan Hicaz Demiryolu, 1917 yılına kadar yapılan Akka-Beledüşseyh (17 km.), Afule-Lud (100 km.), Vadiüssur-el-Avca (155 km.), et-Tin-Beytülhanum (39 km.) şube hatları ve Kademışerif'ten Şam'a döşenen raylarla 1750 km. uzunluğa erişti. Yapımı bütün Müslümanların ortak isteği olan Medine-Mekke ve Mekke-Cidde hatları ise Şerif Hüseyin ve onun etkisindeki bedevi şeyhlerin karşı koyması yüzünden gerçekleşmedi. Şerif Hüseyin, demiryolunun Mekke ve Cidde'ye kadar uzatılması halinde siyasi ve askeri gücünün kırılacağı, bölgedeki kuvvet dengelerinin Osmanlı Devleti lehine değişeceğini farkındaydı. 1916 yılına kadar sadık dost gibi görünmeye gayret eden Şerif Hüseyin, gizliden gizliye, kendisine bağlı şeyhleri demiryolu yapımı aleyhine ustaca kullandı. Trablusgarp ve Balkan savaşlarının getirdiği siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın da etkisiyle Hicaz bölgesinde yeni problemler çıkmasını istemeyen İttihat ve Terakki hükümetleri, Hüseyin ile ilişkilerini bozmamayı ve kendisiyle uzlaşmayı tercih ettiler. Bu düşünceyle, 1914'de Şerif Hüseyin'e yeni imtiyazlar tanındı ve bedevilerin yoğun tepkisine sebep olan Medine-Mekke ve Cidde-Mekke hatlarının yapımından vazgeçildiği resmen bildirildi.

## HİCAZ DEMİRYOLU'NU OSMANLI DEVLETİ NASIL KAYBETMİŞTİR?

I. Dünya Savaşı sırasında 1916 Haziranında Şerif Hüseyin'n İngilizler'le gizlice anlaşarak işyan etmesi Hicaz Demiryolu'nun da sonunu hazırladı. İngiliz subaylarının yönlendirdiği bedevilerin arkası kesilmeyen saldırılarına rağmen, demiryolunun büyük bir bölümü uzun süre Osmanlı kuvvetlerince denetim altında tutuldu. 10 Ocak 1919'da Medine'nin teslim olmasıyla birlikte Hicaz Demiryolu üzerindeki Osmanlı hakimiyeti fiilen sona erdi.



*Osmanlı memurları ve Şerif Hüseyin, Hicaz*

## HİCAZ DEMİRYOLUNUN NE GİBİ FAYDALARI OLMUŞTUR?

Hicaz Hattı bütünüyle işletmeye açıldıktan sonra çok daha geniş biçimde askeri amaçlara hizmet etti. 1910'da patlak veren Havran, Kerek ve Cebel-i Dürüz olayları

demiryoluyla yapılan hızlı nakliyat sayesinde kısa sürede bastırıldı. Bu hadiseler sebebiyle, 1914 öncesinde Hicaz Demiryolu ile yapılan askeri nakliyatın en üst düzeye çıktığı görüldü. Ümera ve zabitan gibi rütbeli subaylar da dahil olmak üzere toplam 77.661 asker trenlerle taşındı. Aynı sene Demiryolu'yla nakledilen askeri eşya miktarı ise 4.225.486 kiloya kadar çıktı. 1911'de sevk edilen asker sayısı geçen yıla göre düşüş kaydederek 27.390 oldu. 1912'de 47.941; 1913'de ise 43.484 asker taşındı. 1914'de I. Dünya savaşının etkisiyle Demiryolu üzerinden taşınan asker sayısı hızla yükselerek 147.587'ye ulaştı. Asker sevkiyatının yanı sıra askeri mühimmat ve eşya nakliyatı da demiryolu üzerinden yapıldı. Havran ve Kerek isyanları sırasında, 1910'da, 4.225 ton 486 kiloluk mühimmat ve eşya taşındı. 1914'de ise tam 40.460 ton 465 kiloyu bulan askeri eşya ve mühimmat Hicaz Demiryolu vagonlarıyla nakledildi. Böylece Hicaz Hattı, Süveyş kanalına bağımlılığı asgariye indirdiği gibi, Şam'dan Medine'ye karadan yapılan mirî nakliyat tekeli de eline geçirdi.

Hicaz Demiryolu, Suriye'nin güneyindeki kaza, kasaba ve köyler üzerinde siyasi ve askeri açıdan daha etkili sonuçlar oluşturdu. Osmanlı hakimiyeti bölge üzerinde ağırlık ve genişlik kazandı, buralarda yaşayan bedevi kabilelerin hareket sahaları kontrol altına alındı. Özellikle 1910'da patlak veren Havran ve Kerek isyanlarının bastırılmasında sağlanan başarı, Osmanlı egemenliğinin Suriye'nin güneyinde Hicaz Demiryolu sayesinde güçlendiğinin açık bir delili oldu. Osmanlı hakimiyeti demiryoluyla birlikte güney Suriye'de geniş bir alanı etkilerken, Hicaz'da sınırlı bir sahada ve daha çok Hat boyunca etkiliydi. Bu da, demiryolu tesis ve malzemelerini bedevi saldırılarına karşı korumak amacıyla alınan askeri tedbirlerle mümkün oluyordu. Hicaz Demiryolunu korumak için güzergah boyunca yerleştirilen askeri birlikler ve ağır silahlar sayesinde, istasyonların yakın çevresinde bir çeşit güvenlik hattı oluşturuldu. Hicaz Demiryolu ve telgraf hatları sayesinde İstanbul ile Medine arasında doğrudan haberleşme ve irtibat sağlandı, bölge ile merkez arasındaki resmi yazışmalar Medine Muhafızlığı vasıtasıyla yapılmaya başlandı. Bu gelişme üzerine Medine'nin siyasi önemi arttı. 2 Haziran 1910'da Medine, Hicaz Vilayeti'nden ayrılarak Dahiliye Nezaretine bağlandı. Şehirde 1908'den sonra iki okul kuruldu. 1913'de Medrese-i Külliye adıyla bir yüksek öğrenim kurumunun temeli atıldı ve 1914'de öğretime açıldı. Bu arada, Medine civarında bulunan Ayn-ı Zerka suyunun demir borularla şehre akıtılması sağlandığı gibi, II. Abdülhamid adına bir de câmi inşa edildi. Ayrıca, Harem-i Şerif elektrikle aydınlatıldı.

Hicaz Demiryolu'nun faaliyete geçmesiyle, yüzyıllardır İstanbul'dan Hicaz'a kara veya deniz yoluyla gönderilmekte olan sure de vagonlarla taşınmaya başlandı. Diğer taraftan, Hicaz bölgesine tayin edilen Osmanlı yönetici ve memurları da demiryolunu kullanıyorlardı. Özellikle askeri nakliyatın Hicaz Hattı'na kaydırılması askeri ve siyasi olduğu kadar devlet bütçesi için de önemli katkılar sağladı. Her şeyden önemlisi, bir savaş halinde Süveyş Kanalı kapatılsa bile, demiryolu sayesinde Hicaz ile irtibat kesilmeyecekti. Aynı durum Hicaz'da patlak verecek iç karışıklık ve isyanlar için de geçerliydi. Ancak, Hicaz Demiryolu'nun Mekke ve Cidde bağlantılarının



yapılamaması Medine-Mekke ve Cidde arasındaki geniş sahada bedevilerin etkinliğinin sürmesine neden oldu. Bunun gibi, bedevi liderleriyle yakın ilişki içerisinde olan Mekke emirlerinin de ayrıcalıklı konumlarına dokunulmadı. Bununla beraber, Osmanlı iktidarının Arabistan'ın uzak bölgelerine oranla Hicaz'da daha etkin ve kuvvetli olduğu da bir gerçektir.

Hicaz Hattı, I. Dünya Savaşı ve Şerif Hüseyin'in başlattığı Hicaz isyanı (1916) sırasında nakliyat ve askeri operasyonlarda hayati bir ulaşım aracı oldu. Süveyş'in Osmanlı gemilerine kapatılarak, Kızıldeniz'le bağlantının kesildiği savaş ortamında demiryolu, kendinden bekleneni fazlasıyla verdi. Sina ve Filistin cephelerine Suriye'deki 4. Ordu'dan yapılan askeri sevkiyatın tamamı demiryolu üzerinden gerçekleştirildi. Gece-gündüz binlerce asker ve tonlarca mühimmat ve erzak trenlerle taşındı. Savaş boyunca Hicaz'daki askeri birliklerle sivil halkın yiyecek ihtiyaçları kuzeyden gönderilen erzak trenleriyle karşılandı. Şam'dan Medine'ye ilk zamanlar ayda 20 bin çuval buğday veya un gönderiliyordu. Sırf bu iş için çalışan vagon sayısı 70-80 arasında değişiyordu. Hükümet, Hicaz'a erzak sevkiyatına büyük önem veriyor ve gelişmeleri Suriye valiliği aracılığıyla günü gününe takip ediyordu. 1915 yılı ortalarında Hicaz'da yiyecek stokları bitme noktasına yaklaşınca Hicaz Vilayeti, Suriye'den acil olarak 30 bin çuval erzak talep ederek, daha önceleri bölgeye gönderilmekte olan aylık 20 bin çuval erzakın bundan böyle otuz bine çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine, Hicaz Demiryolu üzerinden bölgeye ilk aşamada 1492 çuval un ulaştırıldı, 5126 çuval un da sevke hazır hale getirildi. 14 Haziran-8 Temmuz 1915 arasında Medine'ye taşınan erzak toplamı 79 vagondu. Bundan başka, Suriye vilayeti ve Ordu tarafından her hafta toplam 40 vagonluk erzak aynı şehre gönderiliyordu. Kısacası Hicaz Demiryolu, 1914-1918 yılları arasında silah ve asker nakliyatında olduğu gibi, zahire sevkiyatında da hayati bir görev üstlendi. Mekke Emiri Hüseyin'in 1916'daki isyanından sonra demiryolunun önemi ve işlevi daha da arttı. Hicaz Hattı, Mekke, Cidde ve Taif'in asilerin eline geçmesinden sonra Medine'nin can damarı ve nefes borusu oldu. Demiryolu üzerinden yapılan sevkiyat o kadar yoğunlaştı ki, elde bulunan vagon ve lokomotifler ihtiyacı karşılayamaz oldu. Sevkiyatın aksamaması için mevcut vagonlara kapasitelerinin üstünde yüklemeler yapıldı. Bu yüzden trenlerin hızı büyük ölçüde düştü.

Medine'nin 1916'dan itibaren başlayan bedevi kuşatmasına rağmen düşürülememesinde, şehrin kuzeyle irtibatını sağlayan demiryolunun büyük rolü oldu. Bazen kömür bulunamadığından lokomotifler odunla çalıştırıldı. Yağ sıkıntısı, su problemi, artan nakliyat trafiği ve bedevi saldırıları trenlerin hızlarını büyük ölçüde düşürdüysede, Sina, Filistin ve Suriye cephelerine yardım gönderilmesinde ve özellikle Medine'nin Şam'la bağlantısının devam etmesinde demiryolu yegane ulaşım aracı idi. Halkın yanı sıra, hat boyunca görev yapan askeri ve sivil personelin her türlü ihtiyaçları da savaş boyunca demiryolu vagonlarıyla karşılandı. Medine'de bulunan kutsal emanetlerle binlerce sivilin Suriye'ye gönderilmesi yine demiryolu sayesinde mümkün olabildi. Bütün cephelerde alınan yenilgilere rağmen Medine'nin 1919 başına kadar teslim olmadı.

Hicaz Hattı'nda işleyen trenler bir yandan Şam'dan gönderilen asker, silah, posta ve hububatı Medine'ye ulaştırma görevini yaparken, diğer yandan da demiryolu ve tesislerinin saldırı ve sabotajlara karşı korunmasında aktif olarak kullanılıyordu. Yüzlerce kilometrelik hat boyunca vazife yapan askerlerin savaş ve isyan süresince yiyecek ve su başta olmak üzere, her çeşit ihtiyaçları, ayaklarına kadar gönderilen vagonlarla sağlanıyor; baskına uğrayan istasyon, karakol ve demiryolu muhafızlarına yardımlar, silah ve askerlerle donatılmış trenlerle ulaştırılıyordu. Sökülen ray ve traverslerin, tahrip edilen köprülerin, kesilen telgraf tellerinin tamir veya yenilenmeleri için ise "tamirat trenleri" sürekli hazır tutuluyordu.

Hicaz Demiryolu, bütün eksikliklerine rağmen, İslam dünyasında büyük yankı uyandırdı. II. Abdülhamid'in Halife-Sultan olarak Müslümanlar nezdinde itibar ve nüfuzu arttı. 1909'da Padişah tahttan indirildiğinde, bilhassa Hindistan'da büyük bir şok ve üzüntü yaşandı, bu ani travma nedeniyle bu ülkeden Demiryolu fonuna gönderilen yardımlar birden bire kesildi. II. Abdülhamid ile özdeşleştirilen ve 1909'a kadar Hamidiye-Hicaz Demiryolu adıyla anılan bu önemli devlet projesi, ilk yıllardan itibaren, yediden yetmişe bütün Osmanlılar tarafından desteklendi. Proje etrafında bir Müslüman dayanışması sergilendi. Hicaz Demiryolu inşaatı Osmanlı ve dünya Müslümanlarınca bir kardeşlik ve dayanışma projesi olarak algılandı. Kısa sürede bir simge haline geldi. En üst seviyede bürokratından en sade Müslümanına kadar on binlerce insan yardıma koştu, gönüllü yardım komiteleri kurdu. Hattın Medine'ye ulaşması münasebetiyle İslam alemi büyük bir coşku yaşadı. Padişaha çok sayıda tebrik telgrafları ve kutlama mektupları gönderildi.



*Hicaz Demiryolu'nun inşasını tasvir eden bir resim.*

# Mustafa Kemal Atatürk'ü Anlamak

Murathan Aydın 

**Y**azıma dâhi kelimesinin anlamıyla başlamak istiyorum: Olağanüstü yeteneği ve yaratıcı gücü olan kimse. Bu yazıda olağanüstü şartlarda olağanüstü yetenek ve yaratıcılık sergileyen bir insanı inceleyeceğiz ve anlamaya çalışacağız.

Mustafa Kemal, yaşadığı tüm olaylara akılcı, eleştirel ve çözümsel bir şekilde yaklaşması yönüyle bilim insanı olarak addedilmesi gereken biridir. Çözüm düşünmeden evvel sorunu tespit etmeye çalışır. Önce ataşelik yaptığı sırada yani Sofya'da, sonra İstanbul'da sarayın içine kadar toplumun tüm kademelerini gözlemlemiştir. Bu gözlem sonucunda da kendine bir amaç belirlemiştir: Yurdu düşmanlardan kurtarmak ve ulusu muasır medeniyetler seviyesine getirmek.

Türk gençleri olarak Atatürk'ün bu yoldaki görüşlerini anlayabileceğimiz en iyi kaynak "Nutuk" tur. Kitabı okumadan Atatürk'ün muazzam bir toplum bilimci ve dâhi bir komutan olduğunu anlamak mümkün değildir.

Ali Mehmet Celal Şengör'ün Mustafa Kemal Atatürk hakkında yazdığı kitabının bir bölümünde Atatürk'ün yönteminden bahsedilir.

Atatürk, tüm yaşamı boyunca;

1. Önce karşısındaki sorunu iyi tanımaya ve tanımlamaya,
2. Bahis konusu sorun veya sorunlar için kendisinden önce ortaya atılmış çözüm önerilerini iyi öğrenmeye ve bunların başarısızlık ve/veya uygunsuzluk nedenlerini doğru tespit etmeye,
3. Sorunun veya sorunların çözümü için uygun varsayım önerileri üretmeye,
4. Kendi önerdiği varsayımlara körü körüne bağlanmadan onları objektif şekilde gözlem raporlarıyla denetlemeye,
5. Başarısız olduğunda inandığı varsayımları derhal eleyerek yerlerine yeni gözlem temelini de dikkate alarak (kendi çözüm önerilerini başarısız kılmış olan gözlemleri de değerlendirerek) yeni varsayım önerileri üretmeye,
6. Bu yeni varsayım önerilerini de daha önceki varsayımlar için yaptığı gibi gözlem raporları ışığında denetlemeye özen göstermiştir. Bu, aslında bilimsel yöntem denen şeyin ta kendisidir.

4. maddede körü körüne bağlanmadan kelimelerine dikkatlice tekrardan bakmanızı istiyorum. Çünkü Atatürk, hiçbir zaman kendi fikirlerini tek ve mutlak doğru olacak

şekilde halka yansıtmayı amaçlamamıştır. "Eğer bir gün, benim fikirlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin" sözü buna örnektir. Tüm bu gördüğünüz maddelerin örnekleri yine Atatürk'ün Nutuk isimli kitabında yer alır. Nutuk, yalnız Türk tarihinin değil, dünya tarihinin de toplum bilimi alanında görmüş olduğu en önemli eserlerinden birisidir.

Mustafa Kemal Atatürk, zamanının toplum psikolojisini çok iyi anlayan birisiydi. Sadece kendi toplumunu değil birçok toplumu çok iyi tartan bir kişiliğe sahipti. Bu yüzden Türk milletinin nasıl şekillenmesi gerektiğini çok iyi biliyordu. Kendisi bilimsel yöntemi, yaşamının tüm safhalarında kullanmıştı. Amaçlarından bir tanesi de bu bilimsel yaklaşımı millete aşılarmaktı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Bursa Nutku'nda öğretmenlere söylemiş olduğu "Orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber itihaz etmektedir." cümlesi bunun en büyük kanıtıdır. Hatta 1925 yılında Kastamonu'da söylemiş olduğu şu sözler de bu bilimsel yaklaşımı halka empoze etmeye çalıştığının bir örneğidir:

*"Efendiler ve Ey Millet,*

*En doğru, en hakiki tarikat (yollar), tarikat-ı medeniyettir (uygarlık yollarıdır). Medeniyetin emir ve talep ettiğini yapmak, insan olmak için kâfidir."*

Atatürk, büyük hedefine ulaşmanın ilk yolunu bağımsızlık olarak görüyordu. Bu sebeple 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basıp bağımsızlık mücadelesini başlattı. Atatürk, bu mücadeleye başladığı andan itibaren korkusuz olmanın lazım geldiğinin bilincindeydi. Yol arkadaşları, Atatürk'ün yaptıklarını delilik olarak nitelendirecekti ancak o, delilik olarak nitelendirilen her şeyi korkusuzca yapıyordu. Zaten Atatürk, bu işe soyunduğunda rütbesi tuğgeneral idi. Bir tuğgeneralin bu minvalde hareket etmesi onu takip eden insanlar tarafından elbette delilik olarak tanımlanıyordu. Kurtuluş Savaşı esnasında "*Hatt müdafaa yoktur, sath müdafaa vardır. O sath (yüzey) tüm vatanıdır.*" sözü ve bu inancıyla düşman birliklerini bu topraklardan göndermiştir. Bu stratejiyi dünya askerlik tarihine kazandırmıştır. Çoğu askeri birlik, muharebe esnasında ya da sonrasında geri çekilirken hatlı (düzenli) bir şekilde çekilmeye çalışmış ancak başarısız olmuş ve bu başarısızlığın sonucunda muharebeler kaybedilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ise hatlı bir şekilde değil sath (yüzeysel şekilde) geri çekilmenin gerekliliğini savunmuştur. Üzerine bu sathı vatan olarak nitelendirerek vatan müdafaaasının önemini vurgulamıştır. Atatürk hayatının son demine kadar öğrenmekten vaz-



geçmeyen bir kişiliğe sahipti. Bunun en büyük emsallerinden biri bir dönem meclis başkanlığı yapan Ruşen Eşref Ünaydın'ın, savaştan sonra Atatürk ile karşılaştığı esnada yaptığı sohbele dair anlattıklarıdır:



*Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa*

*takip etmezse bu yapılan savaş yıkımdan başka bir şey değildir. Ne yapacağımıza karar vermeliyiz.”*

Ruşen Eşref, onun söylemiş olduğu üçüncü şeyi maalesef hatırlayamaz. Mustafa Kemal'in kullandığı kırmızı kaplı defter de asla bulunamamıştır. Atatürk, bunlara binaen savaşın müdafaa üzere olmadıkça bir cinayet olduğunu düşünmektedir.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sayesinde halkın bağımsız olmasını sağlamıştı ancak ekonominin bağımsızlığı da tam bağımsızlık yolunda bir diğer mühim husustu. Bu yüzden savaştan sonra çalışmalara başlamış, yola çıktığı akılcı ve ilerici düşünce yapısını kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne aşlayarak başta ekonomi olmak üzere her alanda atılacak adımların ilerici düşünce ile yapılmasını sağlamış olacaktı. Birinci ve ikinci İzmir İktisat Kongreleri, Teşvik-i Sanayi Kanunu gibi politika ve hareketlerle Atatürk, ekonomiyi bağımsız hale getirmiştir.



*1927 yılında çizilmiş olan Anavatanımızı gösteren bir harita*

Mustafa Kemal, bağımsızlığın ardından ulusa mutlak hürriyeti getirmek istiyordu. Mutlak hürriyeti getirmek çok önemliydi çünkü Atatürk ve birkaç ülke lideri dışın-

da hiçbir lider halkına mutlak hürriyeti getirmemiştir. Bu yüzden Atatürk, sadece Türk milletinin değil neredeyse tüm milletlerin saygısını kazanmıştır. En başta saltanatın ve hilafetin kaldırılıp yerine cumhuriyetin ilan edilmesi buna örnektir. Atatürk sadece bunlarla kalmayıp kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, laikliğin anayasa eklenmesi, şapka ve kıyafet kanununun getirilmesi, Mecelle'nin kaldırılıp Türk Medeni Kanunu'nun getirilmesi, Dil Devrimi'nin başlatılması ve Türk Ceza Kanunu'nun yazılması gibi onlarca inkılabı gerçekleştirmiştir. Bu inkılaplar sonucunda ulusun çağdaş medeniyetler seviyesine taşınması beklenmiştir ki bunun gerçekleştiğine hiç şüphe yoktur.

Atatürk ülkenin gençlerine ve gençlik kavramına büyük önem vermiştir. Tüm bu inkılapları yapabilecek ve ülkeyi ileriye taşıyacak kişiler bu ülkenin gençleridir. Atatürk, bizlere gençlik kavramının yaştan bağımsız olduğunu öğretmiştir. Sadece bunu öğretmekle kalmamış, Türkiye'nin geleceği için pek çok kıymetli düşünceyi Türk gencine aşılamıştır. Tüm bunların yanında Türk gencinin kendine vazife bilmesini istediği bir husus daha vardır:

*“Ey Türk gençliği!*

*Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevduiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhilî ve haricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait, çok namüsaîf bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta hyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakru zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.*

*Ey Türk istikbalinin evladı! İşte bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.”*

*Mustafa Kemal Atatürk*



# Yegâne Miras: İlim

“Hayatta en hakiki mürşit, ilimdir.”

-Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Murathan Aydın 

**B**ir toplumun muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasındaki öncü unsur, ilimdir. İlim, toplumun yapacağı tüm gelişmelerin temelini atarak hayati nitelikte önem arz etmekte, gelişmek isteyen devletlerce mutlak suretle yaygınlaştırılması gerekmektedir. İlimi toplumda yaymak amacıyla yapılacak en iyi atılım kesretle kitap okumak ve okumayı teşvik etmektir. Okuma alışkanlığını topluma aşlamak, toplumun refah düzeyini artırmak üzere çalışacak kişileri yetiştirmenin ilk ve en önemli adımıdır. Tarihimizde öne çıkan önemli liderler de böyle düşünmüşler ki ilim ve toplum adına önemli adımlar atmışlar, kitap ve kütüphanelerin bu faydalarını görüp okumanın arz ettiği önem ve kütüphanecilik faaliyetleri üzerine yoğunlaşmışlar, ilmi çalışmaları yürütecek arifler yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu liderler, ilimi savundukları ve kendilerine yol edindikleri için tarihimize damga vurmuşlardır.

Tarihimizin en önemli ilmî adımlarını XV. yüzyılda Fetret Devri'nden sonra görmemizin yanında bu dönemden önce de önemli atılımlar olduğunu biliyoruz. Her dönem, çeşitli âlimler ilim alanında yaptıkları çalışmalarla öne çıkmış ve zamanına yön vermiştir. Nizamülmülk döneminde medreselerin açılıp o medreselerde ilmî sohbetlerin yapılması, bu çalışmalara güzel bir örnektir. (Nizamiye Medreseleri)

XV. yüzyılda özellikle II. Mehmed döneminde ilmî çalışmaların kanuna döküldüğünü görürüz. Mehmed, ilk başta kendi meclisinde -Divan-ı Hûmayun- yapılanmaya giderek etrafındaki gelenekçi isimleri çıkartmış ve ilime önem veren paşaları yanına almıştır. İshak Paşa, Zağanos Mehmed Paşa, Hadım Şahabettin Paşa gibi yenilikçi paşalarla birlikte Osmanlı Devleti'nin temellerini atmış ve devleti imparatorluk mertebesine çıkarmıştır. İstanbul'un Fethi'nden sonra o topraklarda dünyanın belki de en önemli kaynaklarının olduğunun bilincinde olan II. Mehmed, buna binaen İstanbul'da bulunan ve ele geçirilen tüm kitapları kendi himayesi altına almıştır. Fetih'ten hemen sonra yaptığı ilk faaliyetlerden biri Zeyrek Medresesi ve Ayasofya Medresesini açmak olmuştur. Önce yapılan Sarây-ı Atık-i Âmir'e'de (Eski Saray) sonra da Topkapı Sarayı'nda Harem bölümüne büyük bir kütüphane inşa ettirmiş, bu kitapları burada bulundurmuştur. Açtığı kütüphane ve medreselerle hızlı biçimde devlet adamları ile âlimler yetiştirmeyi ve toplumdaki ilmî çalışmaları artır-

mayı amaçlamıştır. II. Mehmed, Saray Kütüphanelerini açtıktan ve İstanbul'da ele geçirilen kitapları topladıktan sonra bu kütüphaneden sorumlu olacak kişiyi, Hafız-ı Kütüb'ü, çocukluğundan beri arkadaşı olan Molla Lütfi olarak seçmiştir. Hafız-ı Kütüblüğün amacı, kitapların kontrolünü ve güvenliğini sağlamakla beraber, medresede eğitimler vermek ve ilmî çalışmalara katkıda bulunmaktır. II. Mehmed bu büyük atılım ile Osmanlı saray kütüphaneciliğinde öncü olmuştur. Molla Lütfi ve yanındaki Molla Fenarî, Molla Hüsrev, Hızır Bey, Hocazade Muslihiddin gibi büyük isimler saray çevresinde yaptıkları sohbetler ve ilmî çalışmalarla dönemin pek çok alimine örnek olmuşlardır. II. Mehmed'in kurmuş olduğu Sahn-ı Seman'ı bu isimler geliştirmiş, yöneticiliğini yapmış ve ardından da eğitimler vermişlerdir. Sahn-ı Seman, dönemin en üst düzey eğitim kurumu olup üst düzey yöneticileri ve alimleri yetiştirmekteydi. Fatih ve çevresindeki bu alimlerin amaçları, toplumda ilmi yaymak ve bu ilmi ortak paydada Sahn-ı Seman gibi kurumlar aracılığıyla toplayıp devleti kalkındırmaktı. Bu hususta da fazlasıyla başarılı oldukları tarih sayfalarında yazıldığı üzere aşikârdır. İlerleyen zamanlarda Osmanlı Devleti'nin pozitif ilimlere verdiği önem azalarak ilmi çalışmalar sekteye uğrasa da ilmi temel gaye belirleyen ve devletine hizmet etmekten vazgeçmeyen birçok alim, kütüphanelere ve medreselere sahip çıkmışlardır. 1768-1849 yılları arasında yaşamış ve birçok padişahın ilham aldığı Kethudâ-zâde Hacı Mehmed Ârif Efendi, bu alimlere örnektir. O devirde kurulan Heyet-i İlmiye'ye katılıp başhocalık görevini üstlenen Mehmed Arif Efendi, dönemindeki diğer alimlere ya da devlet adamlarına benzemiyordu, dönemin toplumunun tuhaf karşılayacağı birtakım huylara sahipti: yüzlerce kediyi besler, Fransız enfyesi çeker, yabancı elçilerin balolarında bulunurdu. Bununla birlikte ilmi çalışmalara ve bu uğraşın yayılmasına çok kıymet verir, öğrencilerini yetiştirip Anadolu ve Rumeli topraklarına ilmi yaymak için gönderirdi. İlimi açıdan donanımlılığı sayesinde dönemin Sultanı III. Selim tarafından keşfedilmiş ve saraya bağlı tüm kütüphaneler ve medreseler onun sorumluluğuna verilmişti. Bu ve benzer alimleri özellikle XV. yüzyılda olmak üzere birçok kez keşfeden ve yetiştiren Osmanlı Devleti'nin tarihte yüzyıllar boyu önde gelen devletlerden olmasını bu alimlerin ilmî çalışmalarına bağlamak yanlış olmaz.





1479 tarihinde İtalyan ressam Gentile Bellini tarafından çizilen Fatih Sultan Mehmed portresi.

Osmanlı İmparatorluğu yıkılsa da bu topraklarda yetişen bazı kişiler, ilimi yaymaya ve ilimin ışığında ilerlemeye devam edip yıkılmadıklarını tüm dünyaya kanıtlayacaktı. Hatta yeni bir devlet kurarak kanunları ve varlığıyla tüm komşu devletlerine örnek olacaktı. Kuşkusuz bu atılımları yapıp topluma öncü olan ve elli yedi yıllık hayatının hiçbir anında ilmin yolundan ayrılmayan biri vardı: Mustafa Kemal. Askerlik hayatı boyunca, yönetimdeki yanlışları ve eksikleri görmüş, bulduğu ilk fırsatta harekete geçmişti. Fatih Sultan Mehmed gibi ilimle birlikte ilerlemeyi kendine ilke edindiği gibi devletin kanunlarına da yerleştirmişti. Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduğunda Anadolu topraklarında sadece 17 adet lise olan Mustafa Kemal, bu 17 lisedeki en iyi öğrencileri Ankara'ya çağırıp öğretmen olmaları için Avrupa'nın hatta dünyanın en nitelikli okullarına gönderip eğitim almalarını sağlamıştır. Bu öğrenciler eğitimlerini alıp Türkiye'nin dört bir yanında eğitim vermişlerdir. En temel amaç tüm halka okuma yazma öğretmektir. Tıpkı Fatih Sultan Mehmed'in saray ve saray çevresindeki herkese okuma ve yazma öğrettiği gibi.

İlimin yayılmasında en büyük yardımcı unsur kitaplar ve kütüphaneler demiştik. Zamanın ilerlemesiyle bunların yanına okulları da ekleyebiliriz. İlk olarak 1920 yılında "Meclis-i Mebusan Kütüphanesi" açılmıştır. Bu kütüphane açıldıktan sonra devletin dört bir yanına kütüphane açma çalışmaları yürütülmüştür. Bu kütüphaneler şu üç yöntem ile gerçekleştirilmiştir:

a. Devletin toplumsal bilinci besleyici bilgi kaynaklarını içeren -millî, memleket, gazi, maarif, umumi kütüphane adı ile- kurduğu kütüphaneler,

b. Çeşitli eğitim-öğretim ve kamu kurumları bünyesinde kurulan ve / veya bu kurumlara devredilen kütüphaneler / dermeler,

Bu yöntemler kullanılarak devletin tüm kentlerinde kütüphanelerin açılmasına uzun yıllar boyunca devam edilmiş, Mustafa Kemal'in yanında ilmî çalışmaların yürütülmesinde Mehmet Fuat Köprülü, Hasan Âli Yücel gibi isimler de öncü olmuşlardır. Fuat Köprülü ve Âli Yücel gibi ilmi çalışmaların yayılması faaliyetlerine katkı sağlayan diğer iki örnek isim ise dönemin Milli Eğitim Bakanı ve dönemin Dışişleri Bakanıdır. Türk toplumu, kendine örnek aldığı ataları Mustafa Kemal ve Fatih Sultan Mehmed gibi ilimi kendine yol olarak belirleyerek bu uğurda çalışmalı, onlar gibi nice devlet adamları yetiştirmeye gayretle devam etmelidir. Mustafa Kemal'in söylemiş olduğu şu söz ilimin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır:

*"Ben, manevî miras olarak hiçbir nass-ı katı, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım, bilim ve akıldır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse manevî mirasçılarım olurlar."*



1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk.



# Gılgamış Destanı ile Yaratılış Destanı Arasındaki Benzerlikler & Oğuz Kağan Destanı'na Yeni Bir Bakış

Yaren Şenay 

**B**ir milletin tarihi incelendiğinde başvurulacak en önemli kaynaklardan biri destanlardır. Destanlar bir milletin hafızasında yer etmiş, yüzyıllar boyu o toplumla yaşamış ve onunla özleşmiş dolayısıyla o toplumun gelenek ve göreneklerini, düşünce, inanç ve yaşam şekillerini bünyelerinde barındırırlar. Dolayısıyla yalnız tarihin değil bizzat ruhun akislerini doldurmak suretinde de büyük yer teşkil ederler. Bu yazıda Türk toplumundaki belli başlı bazı destanlara değinecek ve o dönemin sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarına kısa bir bakış atacağız.

İnsanlar Hz. Adem'den bu yana nasıl ve kim tarafından yaratıldığını merak etmiş, düşünme güçsüzlüğünün yetersizliği sebebiyle yaratılış kavramını kendi düşünce ve tecrübelerine dayanarak yorumlamıştır. Yaratılış üzerine büyük teoriler ortaya atılmış olup tartışmalar güncel olarak hâlâ devam etmektedir. Bilinen ilk yazılı destan Gılgamış Destanı'dır. Altay Türklerine ait bir Yaratılış Destanı'nda da bu konu geçmekle beraber, o dönemin insanların bu konuya nasıl baktığını merak ettik.

Ölümsüzlüğü arayan bir kralın başrolü eşliğinde, ölümsüzlüğün ve bilginin peşindeki insanı yücelterek anlatan Gılgamış Destanı, büyük bir kısmı Akadca çivi yazısı ile yazılmış on iki tablettten oluşmaktadır. Tabletler kısmen zarar gördüğü için bazı bölümleri eksik olan bu destanın farklı varyantlarının olması metnin tamirinde yardımcı olmuştur ve Gılgamış Destanı çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Mezopotamya'da geçmekte olan bu destan yaklaşık olarak milattan önce 2650'li yıllarda yazılmış olup mitolojik öğeler, efsaneler, tarih ve dini inançlar iç içe görülür. Sedir Ormanı, ihtiyarları gençleştiren ot, ölümcül suyu olan deniz mitolojik unsurlardır. Enkidu'nun eşekten insana dönüşmesi; üçte ikisi Tanrı, üçte biri insan olan Gılgamış ve onun gökyüzü boğasını öldürmesi efsanevi hikayelerdir. Lugalbanda (öfkeli kral), site devletler, Gılgamış gibi tarihi unsurlar ise dikkat çekmektedir. Destan dilinin mistik olması ve belirleyici karakterin tanrılar, tanrı-insanlar gibi karakterlerden oluşması esere mistik bir hava katmaktadır. Bu nedenle dönemin karakteristik özelliklerini ortaya koyan destanda inançların, toplumsal yaşamın yankısını görebiliyoruz.



*Akadca yazılmış olan Gılgamış Destanı  
(Britanya Müzesinde sergilenmektedir)*



Türklerde yaratılış konusunu işleyen birçok destan öne çıkmasına rağmen İslamiyet öncesinde yazılmış ve en eski Türk destanı olarak bilinen Yaradılış Destanı bu konuyu ele alan ilk destandır. Gılgamış Destanı daha çok kahraman merkezli bir destan olup tanrı ve yaratılış kavramlarına yeri geldiğinde kahramanlarla birlikte yer vermişken, Yaradılış Destanı'nda bunlar temel kavramlar olarak karşımıza çıkar. Gılgamış Destanı, Türk mitolojisi ile düşünce ve inanç unsuru bakımından benzerlik gösteren önemli

bir eserdir. İslamiyet öncesi dönemde yazıldığından ne zaman ortaya çıktığı tam olarak bilinmemese de Yaradılış Destanı, XIX. yüzyılda Prof. W. Radloff tarafından Altay Türkleri arasında derlenmiştir. Altay Türklerinin inanç sistemine hakim olan Şamanizm ve bu doğrultuda oluşan Altay mitolojisi destanlarına da elbet büyük ölçüde yansımıştır.

Yaradılış Destanı'nda Şamanizm'in izleri görülür. Bu dine göre, dünyada ölen iyi ruhlar bir kuş kılığına girerek iyilik derecelerine göre gökteki ışık alemine, kötü ruhlar ise kötülük derecelerine göre yer altındaki karanlık alemlere giderler.

Gılgamış ve Yaradılış Destanı'na bakıldığında her iki destanda da Tanrının göğün en yüksek yerinde bulunduğu görülmektedir. Tanrı her iki metinde de yaratır, insanları ve diğer insanüstü varlıkları yarattıktan sonra onlara kıymasına rağmen yalnız başına bırakmaz. Bunun gibi Tanrı ve yaratılış tasvirleri, insanoğlunun tabiat karşısındaki bilgisizliği ve bundan doğan büyük merak sonucu yeryüzünde var olma sebebi hakkındaki açıklık getirme arzularını bize gösterir niteliktedir. Ortaya çıkış coğrafyaları farklı olsa dahi

yaratılış hakkındaki Gılgamış ve Yaradılış Destanları'nda benzerlikler açık bir şekilde gözümüze çarpar.

Türklerin ilk destanı olan Yaradılış Destanı'nın, Gılgamış Destanı'na benzerliğine değinmemize müteakbil Türklerin yaşayış ve inanç kültürünü bize çok iyi anlatan bir destan daha bulunur ki bu da Oğuz Kağan Destanı'dır. Oğuz Kağan Destanı'nı anlatan başlıca iki kaynak bulunmaktadır: bunlardan birincisi yazarı bilinmeyen ve Uygurca yazılan destandır. 1936 yılında W. Bang, G.R. Arat tarafından Türkçeye çevrilmiştir. İlk bölümü eksik olan eser bugün Paris Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır. Diğer kaynak ise XIV. Yüzyılın başlarında İlhanlı Sarayı'nda yaşamış Reşideddin'in yazıya geçirmiş olduğu eserdir.

Oğuz Kağan Destanı'nda Türkler için önemli motifler, simgeler, dini hayata dair öğeler ve inanç unsurları öne çıkar. MÖ 209-174 tarihlerinde hükümdarlık yapmış olan Hun Hükümdarı Mete'nin hayatı çevresinde gelişen olayları anlatan bu destan, Çin kaynaklarında belirtilen Oğuz adıyla karşımıza çıkar. Hayatı sürekli bir mücadele içinde geçen, mücadelesi ve zafer uğruna hiçbir şeyden çekinmeyen Oğuz Kağan'ın eşlerinden ilkinin gökten süzülen ışıktan çıkması; ikincisinin ise ava gittiği sırada bir ağaç kovuğundan çıkması Türk destanlarındaki ışık ve ağaç motifini bize yansıtır. Çocuklarının isimlerinin; Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz gibi isimler olması Türk birliğini kurma düşüncesinden hareketle gök ve yerin sembolik birleşmesi olarak düşünülebilir. Ayrıca çadırına düşen ışıktan çıkan erkek kurdun onlara yol göstermesi Türk destanlarında yol gösterici özelliğiyle karşımıza çıkan kurt motifini destekler niteliktedir.

Yanından hiç ayırmadığı sağ kolunun rüyasını ona anlatması üzerine bu ok ve yay motifini hukuki ve siyasi bir birlik olarak algılayan Oğuz Kağan'ın oğullarının üçünü doğu, üçünü ise batı tarafına yollaması ve yurdu onlar arasında paylaşması ise dönemin kut inancı anlayışını bize açık bir şekilde gösteriyor diyebiliriz. Unutmayalım ki destanlar, bir milletin kapanmaya yüz tutmuş sayfalarını aralayan ve o sayfalara ışık tutup gelecek kuşaklara ilham, sevinç, coşku olan; bir toplumun düşünce ve duygu yapısını oluşturan eserlerdir. Dolayısıyla bu menkıbeler Türk kültürüyle harmanlanmış ve onların tarihine yazılmıştır.

ı'ndan bir bölüm.  
mektedir.)



#### Çerezlik Bilgi

Eski Mısır'da sineklerin Firavun'u rahatsız etmemesi için kölelerin vücutları bal ile kaplanırmış.



# Tarih Yazımı Nedir?

Zeynep Erva Uzun 



*Tarih biliminin babası  
Thucydides*

**T**arih yazımının ne olduğuna değinmeden tarih kavramını geniş bir çerçevede ele almak gerekir. Tarih, en kısa hali ile ifade edilecek olursa “geçmişin anlatısı”dır. Daha edebi bir dille aktarmak gerekirse ünlü Alman filozof Hegel’in dediği gibi “Tarih; insan ırkında bir gecikme halidir.”

Tarih yazımına “historiyografi” de denir. Bu terim tarihçilik kuramını ve geçmişi ifade etmek için kullanılır. Kökensel olarak bu terim yunanca “ἱστοριογράφος” yani tarih yazıcıları ifadesinden gelir. Bu nedenle tarih yazımı, hem dil sanatının hem de tarih biliminin bir ürünüdür. Geçmişten günümüze bu çalışma alanının aslında ne kadar etkenle bir arada geliştiğini, genişlediğini, kaynaklarının çoğaldığını görebiliriz. Tarihten bahsederken asıl konumuz olan tarih yazımına da kavramsal olarak bakmak gerekir. Tarihçilerin gözlemlerini, anlatılarını sunabileceği en önemli alanlardır. Çünkü yazarlar bu sahnede hiç de yalnızca geçmişin bir okuru değillerdir, üstlenceleri tarihî dayanaklara bağlı olarak yeniden düşünmek ve yaratmaktır. Yani tarih her şeyden önce bir seçim ve bu seçimin sınırlarıdır. Bu yazım esnasında dil de bir o kadar önemlidir. Yazar için dil bir eylem alanıdır, güncel ve gelecekteki metni şekillendiren bir yapı da yazarın kullanmış olduğu dildir.

Açıklayıcı bir girişten sonra tarih yazımının nasıl bir yön izlemesi gerektiğine dair zamanında oluşmuş tartışmalardan ve yol ayrılıklarından bahsetmek gerekir. Tarih yazımında vazgeçilmez olan bir diğer olgu da belgedir. Tarihçi, araştırmasını öne sürdüğü çerçevede kaynaklara dayandırır, belgesel bir anlatı sunar.

Ünlü bir alman tarihçisi ve modern tarihin-kaynak bazlı kurucularından Leopold von Ranke’ye göre tarih yazımı “iç tutarlılığı olan bir anlatı kurmak” ile benzerdir. Bu metoda göre tarihçinin kullandığı malzemeler arasında dengeli ve tutarlı bir ilişki gerekir. Bunun içinde yalnızca tarih bilmek, geçmişin anlatısına sahip olmak yetersizdir. Geçmişin etkin bilimlerine hakim olmak ve o zamanı kavrayacak sosyal bilim birikimine sahip olmak gerekir. Günün sonunda belgeler de yorumlanması gereken materyaller olarak değerlendirilecektir. Yani geçerli bir tarih söylemi için siyasi ve sosyal anlatılara da hakim olmak gerekir.

Tarih yazımının bir diğer ekolü de yakın zamanlarda karşımıza çıkan postmodern tarih anlatısıdır. Yöntemi modern tekniklerin ötesine geçen bu öğretiyi daha çok tarihin edebiyatla olan benzerliklerini temel alarak bize nasıl bir gidişat izlememiz gerektiğini söyler. Bilgiye ve kaynağa karşı bir güvensizlikten doğar. Son dönem edebiyatta olduğu gibi geçmişin kurgularla yeniden canlandırılmasını tarihin bir tanımı olarak görür, anlatıların birbirleri ile çatıştığı, çeliştiği bir metinler bütünüdür tarih.

Kısacası tarih yazımının geçmişi, insanoğlunun çok eski zamanlarına kadar dayanır. Ve birçok öğretiyi bünyesinde bulundurmuştur. Rivayeten, öğretici tarihe kadar Antik Yunan’da da çeşitli anlatılar ve yazım şekilleri bulunmuştur. Örnekler üzerinden gitmek gerekirse eski Yunan tarihçisi Thucydides’in öncülük etmiş olduğu öğretici, pragmatik tarih yalnızca aktarmayı değil, milli değerlerin aşılmasının da önemini vurgulamıştır. Tarih söylemlerinde yararlı bir bakış açısını benimser.



## Bunları Biliyor muydunuz?

### SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI MI? 2020’DE MİYİZ?

Osmanlı’da IV. Murad Han zamanında sokaklar fenerlerle aydınlatılmadan önce sokakların güvenliği yeterli olmadığından ve geceleri sokağa çıkan halkın ayaklanmaya sebep olabileceği gerekçesiyle yatsı ezanıyla sabah ezanı arasındaki vakitte uzun yıllar sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır.



# Akdeniz'e Hakimiyet: Preveze Deniz Muharebesi

Murathan Aydın

Takvimler 1538'i gösterdiğinde o zamanın dünyasında en önemli deniz olan Akdeniz'de sular durmuyordu. Çok hızlı bir şekilde nam salan Barbaros Hayreddin ve cenahı, Akdeniz'in gayrimüslim kıyılarını tahrip ederek düşman kıyıları için tehdit unsuru oluşturmaya başlamışlardı. Akdeniz, XVI. yüzyıl dünyasında şu an taşıdığı değer iki katı fazla önem arz ediyordu. Bunun sebebi devletlerin ticari hakimiyeti sağlama isteğiydi. Akdeniz, ticari hareketliliğin en yoğun olduğu bölge durumundaydı ve devletler bugün olduğu gibi kıta sahanlığını güvence altında tutmak istediğinden donanmalarını güçlendirme çabası içinde yeni atılımlara imza atıyorlardı.

O zamanın en gelişmiş gemi teknolojisi kadirgayı, kadirgası olan devlet donanma anlamında ciddi ölçüde gelişmiş sayılıyordu. Osmanlı o dönemlerde ne kadar çok kıta sahanlığını katbekat büyütse de donanma anlamında batılı devletlerin biraz gerisinde kalmıştı. Özellikle Ceno ve Venedik gibi devletler, donanmaları çoğu devlete göre daha gelişmiş olduğundan Akdeniz'de söz sahibi konumlardı. Midilli doğumlu olan ve hayatını denizlere adayan Barbaros Hayreddin ve ağabeyi Oruç Reis'in Osmanlı'ya katkıları ve bu isimlerin donanma alanında yaptığı çalışmalarla 1530'lu yıllara gelindiğinde Osmanlı da Akdeniz'de söz sahibi olan devletler arasına girmişti. Ceno ve Venediklilerle çok uzun yıllar sürecek çekişmeler yaşanacaktı. 1520'li yılların başında meşhur Cezayir Savaşı'yla nam salan Barbaros Hayreddin'in hedefinde çok stratejik bir konuma sahip olan Tunus bulunmaktaydı. Barbaros Hayreddin, Tunus'a hakim olunduğunda tüm Akdeniz'deki hareketlilikten haberdar olacağını düşünüyordu. Dönemin padişahı Muhteşem Süleyman çok geçmeden Akdeniz'de nam salmış Hızır Reis'i 1534 yılında İstanbul'a çağırmış ve babası Yavuz Sultan Selim'in Hayreddin adını verdiği Hızır Reis'i kaptanıderya olarak atadı.



Deniz muharebelerinde en önemli hususlardan biri konumlanmadır. Hayreddin Paşa nicelik olarak Haçlılar'dan daha az olduğunun farkındaydı bu sebeple İmparatorluk Donanmasının hareketlendiğinin haberini alınca donanmasını Osmanlı kıyılarına yakın tutmaya odaklandı. Hayreddin Paşa'nın bu hareketi savaşın kırılma anı olarak nitelendirilir. Çünkü nicelik olarak az iken çok önemli olan kara desteğini almış olacaktı. Donanmasını Preveze açıklarına demirleyen Barbaros Hayreddin kısa bir süre sonra o zamana kadar toplanmış en büyük donanma ile karşılaşacaktı. Barbaros Hayreddin, nicelik olarak eksik olmasıyla beraber kendi donanmasında kadirga tipi gemi bulunurken İmparatorluk Donanmasında kalyon tipi gemi bulun-

yordu. Kalyon tipi gemiler kadirga tipi gemilere daha büyük ve daha fazla top sayısına sahipti. Barbaros Hayreddin tüm bu dezavantajlara rağmen donanmasını geri çekmemiş bu büyük riski göze almıştır. Çünkü ona göre kendince avantajlı olduğu durumlar vardı. Birincisi Doria'nın donanma dizilişini kendi donanmasından daha yetersiz görmesiydi. Andre Doria'nın donanması enine dik bir dizilişte Osmanlı Donanmasının karşısına çıkmıştı. Ancak Osmanlı Donanması "Y" şeklinde bir dizilişe sahipti.

İkinci avantaj savaş hemen Preveze yani Osmanlı topraklarının açıklarında gerçekleşiyordu. Bu da Osmanlı'nın büyük bir kara desteğinin olduğunu gösteriyordu. Karadan toplarla ve lojistik desteklerin sağlanması muharebenin kazanılmasında büyük bir öncü rol oynamıştı.

Preveze Deniz Muharebesi Andre Doria'nın hatta tüm Avrupa'nın şaşkınlıkla izlediği bir muharebe olmuştu. Çünkü nicelik olarak fazlasıyla eksik olan Hızır Reis şafak sökerken sol kanatta bulunan Turgut Reis'e saldırı emrini vermiş ve Turgut Reis de bu emri eksiksiz yerine getirmiştir. Turgut Reis, korkusuz ve atik birisi olarak tüm Akdeniz'e ve Avrupa'ya nam salmış bir kaptandı. Barbaros Hayreddin de Turgut Reis'in kabiliyetlerine güvendiğinden ona bir görevi vermiştir. Sadece 6 adet galyotla sol cenahtan düşman donanmasının içine giren Turgut Reis uzun süren top seslerinin ardından düşman donanmasının demir atmasını engellemiş ve dizilişini ciddi derecede bozmuştu. Barbaros Hayreddin dağınık gördüğü İmparatorluk Donanmasına topyekûn saldırı emrini vermiş ve günün sonunda toplam 128 adet kalyonu Preveze'nin açık sularına batırmıştı. Andre Doria ve geri kalan birkaç gemi şaşkınlıkla muharebe alanına bakarken Osmanlı Donanmasından "Allahuekber" sesleri yükseliyordu.



Andre Doria ve geri kalan birkaç gemi çok geçmeden geri çekilmişlerdi. Bu geri çekilmenin ardından Osmanlı Donanmasına ve Barbaros Hayreddin'e Akdeniz'de karşı koyacak hiçbir kuvvet kalmamıştı. Bu muharebeden sonra Barbaros Hayreddin ve Osmanlı Donanması Akdeniz'de tek ve mutlak hakimiyete erişmişti. Osmanlı İmparatorluğu, gücüne güç katmış ve hazinesini genişletmeye devam etmiştir.





# Türk Tarihinde Kadın

Azra İzem Alçiçek

Toplumun sağlam temeller üzerinde inşa edilmesinde ve sağlıklı gelişim göstermesinde kadın önemli bir role sahiptir. Avrupa, Afrika ve özellikle Arabistan'daki kadınlar köle olarak satılırken, Türk kadını hür ve kendi haklarına sahip olmuştur. Türk toplumunda kadının yeri oldukça saygındır. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinde bile kadına birçok hak tanınmıştır. Bir Türk atasözü der ki: "Birinci zenginlik sağlık, ikinci zenginlik ise iyi kadındır."

Türk toplumunda adını tarihe altın harflerle yazdırmış, namına veya hayatına dair romanlar, hikayeler yazılan; opera ve tiyatro oyunları oynanan kadınlar olmuştur. Bunlardan birkaçını devlet düzeninde değiştirdikleri yönetmelikler ve üzerlerinden asırlar geçmesine rağmen akıllara mih gibi kazınan özellikleriyle yakından tanıyacağız.



Tomris Hatun'un Pers Hükümdarı Kiro'sun talifini aldığı tasvir eden bir resim.

## TOMRİS HATUN (Demir Hükümdar)

Massagetler'in lideri Tomris Hatun, kocasının ölümünden sonra halkın idaresini üstlenmiş ve tarihteki ilk kadın hükümdar unvanına sahip olmuştur. Efsanelere göre Tomris Hatun, Saka İmparatoru Alp Er Tung'a'nın torunudur. MÖ 6. yüzyılda yaşamıştır. Tomris ismi sözlükte 'Demir' anlamına gelmektedir. Tomris Hatun zeki ve bir o kadar da güçlüdür. Kargıyı iyi kullanır; askerler kadar iyi savaşır ve evladını şefkatli bir ana yüreğiyle severdi. Onun için elinden geleni yapardı ve yapacaktı da. Yaşamı tesadüf değildi. Zayıf mıydı? Hayır. Şanslı mıydı? Kesinlikle değil. Hırslıydı, güçlüydü, asla pes etmez sürekli çabalar ve yenilmezdi. Dönemin toplumsal yapısı sayesinde savaşçı yetişmişti.

Tomris Hatun, akıl oyunlarını zekasıyla savaş taktiği olarak kullanırdı. Yakın zamanda yöneticisini kaybeden Massaget halkının durumundan yararlanmak isteyen Pers Kralı Kiro, Tomris'e evlenme teklif etti. Tomris bu teklifi geri çevirdi. Böyle bir yanıtla karşılaşacağına şaşırarak Pers Kralı, kırılan onurunun düzelmesi için kalan tek yolun savaş olduğunu biliyordu. Tomris Hatun da savaşacağına bilincindeydi. Yunan dünyası dışında yaşanan en kanlı çarpışma olarak nitelendirilen Massagetler ve Persler arasında yaşanan bu savaşta Tomris Hatun, Pers Kralı Kiro'su ordusuyla birlikte bozguna uğratmıştır. Savaşta son nefesini veren Kiro'sun, savaşta bir gün önce oğlunun intiharına sebep olduğu için 'Kana susmuş Kiro, güneşe yemin ederim ki seni kanla doyuracağım.' diyerek intikam yemini eden Tomris Hatun, savaşta Kiro'sun kellesini kendi elleriyle almış, Pers

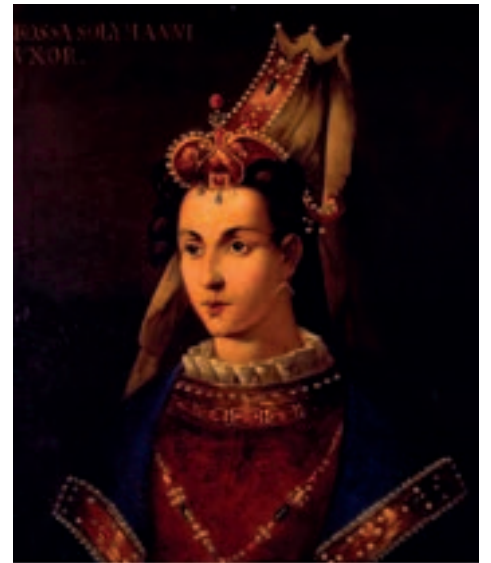
askerlerinin kanıyla dolu olan fiçinin içine atmıştır. Bu olay gerçekleşirken Tomris Hatun geride kalan düşmanlarını korkutacak olan "Hayatında kan içmeye doyamadın, şimdi seni kana doyuruyorum." sözlerini sarf etmiştir. Tomris'in savaşta kazanmasının en büyük sebebi intikam ateşiyle yanmasıydı çünkü Kiro bir kraliçenin değil ondan önce bir annenin nefretini kazanmıştı. Tomris Hatun, 2500 yıl önce, yaşadığı yıllardan beri Türk ve dünya kadınlarının gücünün, zekasının ve hırslının simgesi olarak akıllarda yer etmişti.

Türk tarihinde kadınlar tarihin hangi parçasında olursa olsun kendilerini diğerlerinden ayıran olayların ana kahramanı olmuşlardır. Bunu daha iyi açıklamak için günümüze yakın dönemlere geliyoruz. İşte Osmanlı'daki kadınlar...

## HÜRREM SULTAN (Güzellerin Şahı Sultan)

Osmanlı tarihinin en güçlü ve en etkili kadını olarak kabul edilir. Hayatı romanlara, opera ve tiyatro oyunlarına konu olmuştur. Siyasette ve devlet işlerinde aktif rol oynayarak kadınlar saltanatını başlatmıştır. Harem kadınlarının doğrudan politik nüfuz sahibi olmaları Hürrem Sultan ile başlar. O, kariyerinin tamamını başkentte sürdüren yüksek mevkideki ilk hanedan kadınıdır. Farklı ülkelerin kayıtlarına göre Alexandra, Rossa ve Anastasia gibi adları vardır. Dönemin Avrupa elçileri tarafından kızıl saçlı, yeşil gözlü ve beyaz tenli olarak nitelendirilmiştir. Beyaz göz alıcı teni, manalı bakışları ve tebesümleleriyle dikkat çekerdi. Güzel yazan ve konuşan bir kadındı. Birçok tarihçi Hürrem'i güzel bulmamakla beraber Kanuni'yi nasıl bu denli etkilediğini de ortaya koyamamıştır. Ancak şurası muhakkak ki saraya alınan veya padişaha hediye edilen bir cariye belli bir endam ve güzelliğin olacağı aşıkardır. Hürrem Sultan'ın başka bir özelliği de Osmanlı İmparatorluğu'nda adına en çok portre çizilmiş sultandır. Ancak adına çizilen portreler tamamen ressamların hayal ürünü olup gerçeği yansıtmamaktadır. Yüzünde daima bir gülümseme havası olduğu için yeni bir isim verilirken Hürrem -neşeli, sevinçli, şen şakrak kimse- ismi uygun görülmüştür. Hürrem Sultan Osmanlı Sarayı'nda kısa sürede sivrili padişahın gözdeleleri arasına girmeyi başaran güzel pek de zeki bir kadındı. Bu özelliği diğer cariyeler tarafından tepki topluyordu. Karşısına çıkan engelleri zekasıyla, yarattığı entrikalarla kendi otoritesinin lehine çeviriyordu. Sanırım bu durumdan çıkarmamız gereken önemli bir sonuç var:

Günümüzde sanılanın aksine diğer insanların arasından sıyrılmak için sadece güzel olmak gerekmiyor. Asıl ayırt edici özellik zekadır. Kanuni Sultan Süleyman, Hürrem Sultan'ı kölelikten azat etmiştir. Hürrem, Kanuni Sultan Süleyman'ın nikahlı eşi olmuştur. Bir Osmanlı Padişahı ile nikah yoluyla evlenmiş ilk kadındır. Kanuni ve Hürrem arasında olan düğün Hürrem Sultan'ı, Kanuni'nin meşru eşi yapan Osmanlı geleneklerine aykırı düşen çok önemli ve devrimci



Hürrem Sultan, nam-ı diğer "La Rossa"



bir hareket olarak değerlendirilir. Nikahın ardından padişah eşi anlamına gelen şah unvanını kullanmaya başlamıştır. Kanuni'nin annesi Valide Hafsa Sultan'ın ölümünün üzerine Hürrem'in saraydaki etkisini iyice artırıp harem yönetimini eline almıştır. Hürrem Sultan, Osmanlı tarihinde devlet işleriyle ilgilenen ilk kadın olarak bilinir. Kendi mührünü bastırması ve divan toplantıları hakkında fikirlerini Kanuni'yle paylaşabilmiştir. Kanuni, İran seferindeyken Lehistan tahtına çıkan yeni krala tebrik mektubu yazmış ve hediyeler göndermiştir. Osmanlı Devleti'nde Hürrem'den başka bir kralla bizzat mektuplaşan başka bir Haseki Sultan örneği bulunmamaktadır. Devlet yönetiminde etkinliğini daha da arttırmış, çocuklarının daha iyi bir statüye çıkmalarına yardımcı olmuş, oğullarını tahta varis yapmayı başarmıştır. Külliye, çeşmeler, bağışlar yaptırmıştır. Şam'da, Kabe'de, Bağdat'ta yaptırdığı camilerle halkın gönlünü kazanmıştır. 15 Nisan 1558'de İstanbul'da şüphelere meyil verecek biçimde hayatını kaybetmiştir. Hastalanarak veya zehirlenerek öldürüldüğü düşünülür. Kanuni'yle arasında çok büyük bir aşk vardır. Seferlere çıktığında Hürrem'e aşk mektupları ve şiirler yazan Kanuni Sultan, Hürrem'in vefatından sonra çok etkilenmiş ve uzun süre kendine gelememiş, günümüzde İran'da bulunan bir şehrin adını Hürremabad koymuştur.

Osmanlı ailesinde ölen -küçük yaşta olanlar da dahil- aile mensuplarından geriye kalan eşyalar titizlikle saklanır, yalnız hanımların ve kız çocuklarının eşyaları bu geleneğin dışında bırakılırdı. Bu adet Hürrem Sultan'ın vefatından sonra değişikliğe uğramış, merhumun özel eşyaları sarayda ve türbesinde muhafaza altına alınmıştır.



*Kösem Sultan'ın, Turhan Sultan'ın askerleri tarafından öldürülüşünü tasvir eden bir tablo*

### **KÖSEM SULTAN (Valide Sultan)**

1590 yılında Yunanistan'da Anastasia adıyla doğdu. Güzel, kurnaz, birçok yeteneği olan, mükemmel şarkı söyleyen ve I.Ahmed'in çok sevdiği ama devlet işlerini konuşmayacak kadar dikkatli davrandığı bir hasekiydi. Güzelliklerinden ötürü kendisine ay yüzlü anlamına gelen Mahpeyker adı verilmiştir. Haremdeki kızlara yol gösterdiği ve neyin yapıp yapılmayacağına karar verdiği için rehber vaziyetinde ilerleyen, cildi temiz ve pürüzsüz anlamına gelen "Kösem" lakabını almıştır. Zekasıyla I. Ahmed'i etkisi altına almış, sarayda gün geçtikçe gücünü arttırmıştır. Kocasının ölümünden sonra I. Ahmed'in en büyük oğlu yerine I.Ahmed'in kardeşi Mustafa'yı tahta çıkarttı ve böylece saltanat sisteminde önemli bir değişikliğe yol açtı. Kardeş katli uygulamasının sona ermesinde ise Kösem Sultan yadsınamayacak boyutta bir paya sahiptir. Daha sonra oğlu IV. Murad'ın tahta çıkışı ona arzuladığı gücü sağladı. Oğullarının saltanat zamanlarında oluşan açılımlarda ülkeyi yönetmiş ve kararları o almıştır. Eski saraydan Topkapı Sarayı'na gelip Valide Sultan olmuştur. Oğlunun henüz 12 yaşında olması devlet idaresinde onu söz sahibi yapmıştır. Bu dönemde yaşanan sıkıntılarda devlet erkanıyla birlikte çalışmıştır. Murad aniden ölünce tahta diğer oğlu I. İbrahim çıkmış ama hü-

kümdarlık zamanları Osmanlı için kriz durumuna sebebiyet vermiştir. İbrahim, hanedanın tek erkek varisi durumundaydı, ayrıca acil bir şekilde hanedanlığın devamını sağlamakla yükümlüydü fakat ruhiyatı iyi değildi. Kösem'in ilk işi Osmanlı tahtındaki İbrahim'in saltanatının son bulmasını önlemektir. Bunun için İbrahim'in erkek evlat sahibi olmasını sağlamak oldu. İbrahim'in tahta çıkışının ikinci yılı şehzade Mehmed doğdu, bu sayede hanedanlığın devamlılığı korunmuş oldu. Öte yandan İbrahim artan ruhi sıkıntılarının etkisiyle annesini dinlemez oldu, hatta gözdelelerinin de tesiriyle onu saraydan uzaklaştırıp İskender Çelebi Bahçesi'nde ikamete mecbur etti. Padişahın akla kaleme sığmayan taleplerinin devam etmesi sonucunda Kösem, bunca yıllık tecrübelerine rağmen canından endişe etmeye başlamıştı ve istemese de oğlunun tahttan indirilmesine izin vermek zorunda kaldı. Torunu Mehmed'i, Devlet-i Aliyye'nin başına geçmesi için hazırlamaya başladı. İbrahim öldürülünce tahta 6 yaşındaki torun şehzade IV. Mehmed çıktı. İbrahim'in saltanatı Kösem'in istediği gibi geçmemiş, validelik yetkilerini olması gerektiği gibi kullanamamış, zaman zaman sıkıntılar çekmişti. Torununun küçük yaşta olması sebebiyle Yeniçeri Ocağına dayanarak yönetimde kalmaya, devlet işleriyle içli dışlı olmaya devam etti. Halbuki geleneklere göre Valide Sultan'ın eski saraya dönüp köşesine çekilmesi gerekirdi. Öte yandan padişahın annesi Turhan Sultan da saray ağalarına dayanıp kurduğu dengeyle yönetime katılmaya başladı. Artık iki sultan arasında birinin ölümüne sebep olacak güç savaşı başlamıştı. Bunun üzerine ekibiyle beraber ocak ağalarına gizlice gönderdiği mektuplarla ona yardım etmelerini istedi. Ağaların kimsenin bilgisi dahilinde olmadan saraya inip Turhan Sultan'ın adamlarını öldürüp daha sonrasında ise Mehmed'i ilaçlı şerbetle zehirlenme planı yaptılar. Ancak iki valideyle etkileşimde bulunan Meliki Kadın, Turhan Sultan'ı uyarınca Kösem Sultan'ın yaptığı plan onun sonu olmuş, planı aleyhine işlemişti. Turhan Sultan onu öldürmek için çoktan faaliyete geçmişti. 2 Eylül 1651 yılında Süleyman Ağa ve adamları Kösem Sultan'ı haremdeki odasında bulup boğarak öldürmüşlerdir. Kösem Sultan gerekli işlemler yapıldıktan sonra Sultan I. Ahmed'in yanına gömülmüştür.

Bu hayat hikayesini okuduktan sonra Kösem Sultan hakkında pek ayrıntılı bilgi olmadığını, hatta onun hayatı yerine ailesinin yaşadığı olayların anlatıldığını düşünebilirsiniz. Ancak Mahpeyker Kösem Sultan saltanatın karşı karşıya kaldığı tüm badirelerin atlatılmasında büyük pay sahibi olarak bir devre damga vurmuştur. Birçok padişahattan daha uzun süre iktidarda olan Kösem Sultan öldürülen ilk ve tek Valide Sultan olmuştur. Bu da onun diğerleriyle karşılaştırılmayacak kişiliği ve yarım yüzyıla yakın otoritesiyle açıklanabilir. Yüklü gelirini cömertçe dağıtması, hapishanelere gidip borçlu olanların borçlarını kapatması, hizmetindeki kızları bir müddet çalıştırıp daha sonra çeyizlerini düzüp uygun kişilerle evlendirmesi yönüyle hayır işleriyle tanınan bir sultan olmuştur. Hayatı yerli, yabancı yazarlar tarafından kaleme alınmış ve romanlara konu olmuştur.

Bunlar Türk tarihinde yer etmiş kadınlardan yalnızca birkaçıdır. Türk kadını var olduğu sürece değerli olmaya ve yeni başarılarla imza atarak tarihe geçmeye devam edecektir.



# Ata Sultan: Orhan Gazi

Hayrunnisa Bezir 

**O**smanlı Devleti'nin ikinci padişahı olan Orhan Gazi'nin 1281 yılında Söğüt'te doğduğu söylenirse de doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Babası Osmanlı Devleti ve hânedânının kurucusu Osman Gazi, annesi Mal Hatun'dur. Orhan Gazi, esir alınan Yarhisar Tekfuru'nun Müslüman olan kızı Nilüfer Hatun ile evlenmiş, evliliklerinden Süleyman ve I. Murad dünyaya gelmiştir. Orhan Gazi'nin en geç 1324'te bey olduğu tahmin edilmektedir. Bey olduğu dönemde kırklı yaşlarında olduğu bilinen Orhan Gazi, bey olmadan önce de askeri işleri yönetiyor, gazilerle fetihlere katılıyordu. Bu sayede kendini geliştirmiş ve kanıtlamıştı. Edindiği deneyim ve başarılar sayesinde bey oluşunu kabul ettirmesi kolay olmuştu. Orhan Gazi babası Osman Bey'e kıyasla daha atılgan olmakla birlikte stratejiler oluşturan, teşkilatlanmaya önem veren, akıllıca siyasi kararlar alan bir liderdi.

Orhan Gazi'nin bu özellikleri Osmanlıları bir beylik olmaktan ileriye taşıyan şey olacaktı.

1305'ten sonraki 20 yılda Osmanlı fetih hareketlerinde öbür beylikler gibi yavaşlamaya gitmişti. Bunun birçok nedeni olmakla birlikte iki neden ağır basar: bunlardan biri İran'da bulunan İlhanlıların Selçuklu Devleti'nin ortadan kalkmasıyla Anadolu'yu yönetmek için vali ataması, ikincisi Osmanlı'nın sınırını dayadığı Bizans Britanyası'nın büyük şehirleri olan Prusa, Nicea ve Nikomedia

şehirlerinin etrafının surlarla çevrili olmasıdır. Bu kale şehirlerini geçmek için yaya ve kuşatma silahları kullanılması gerekiyordu. Gerekli yaya ve kuşatma silahları

olmadıkça bu şehirlere akın ve yağma dışında bir şey yapılamayacağı bilinmesi sebebiyle beylikten çıkıp bir devlet olmak için bir düzenli ordu şarttı. Orhan Bey, Anadolu'daki diğer beylikler gibi, beyliğinin ilk yıllarında kendini İran'da kurulu bulunan İlhanlılara bağlı sayıp yıllık vergi ödediyse de bu süreçte devletin sınırlarını Bizans'a doğru genişletmeyi hedeflemiştir. 1320'lerde İlhanlıların bölgedeki baskılarının azalmasıyla birlikte Orhan Gazi'nin ilk hedefi babası Osman Gazi tarafından kuşatılan fakat alınamayan Bursa'daki askeri baskıyı artırmak olmuştu. Bursa'ya Adronas'tan yardım gelmemesi için önce Adronas'a hamle yaparak Bursa'ya ilerleyişini kolaylaştırmış; ilerleyiş başarıyla sonuçlanan ordu, Bursa'yı aldıktan

sonra devletin idari, siyasi, dini, ilmi, kültürel, sosyal ve ekonomik hayatında önemli derecede rol oynayan bir merkez haline gelmişti. Orhan Bey burada yeni imar faaliyetlerinin yürütülmesine öncülük etmiş, bu faaliyetler sayesinde kent Müslüman kimliği elde etmişti. Orhan Bey daha işin başında iken eski kiliseleri mescid ve medreselere çevirtmiş, fakir ve yoksulları doyurmak için imarethaneler yaptırıp onlara vakıflar tahsis ettirmiş ve buradaki bilgin ve hafızlara maaş bağlatmıştır.



*Konstantin Kapıdağlı tarafından çizilen Orhan Gazi portresi*





VI. İoannis Kantakuzenos kilise meclisini idare ederken çizilmiş bir portre

## İZNİK'İN FETHİ

Bursa'nın fethinin ardından ilk hedef Orhan Gazi'nin adını Avrupa'ya duyuracak olan İznik olmuştur. Uç beylerinin yaptığı fetihlerle Kocaeli Yarımadası'ndaki kaleleri alarak Boğaz'a inmeleri Bizans İmparatorluğu'nu telaşa düşürmüştü. Osmanlı Beyliği tarafından alınan kaleleri geri almak ve kuşatma altındaki İznik' i kurtarmak için Bizans İmparatoru III. Andronikos gizlice Orhan Gazi'ye saldırıda bulunmuştur. Doğu Roma ile Osmanlı Beyinin ilk karşılaşmasında Doğu Roma başarısız oldu. Pelekanon Muharebesi sonucunda iyice zayıflayan İznik kuşatmalarının şiddeti artınca İznik, anlaşma ile Mart 1331'de teslim alınmıştır. İznik'i almak Bursa'dan daha büyük bir önem arz ediyordu çünkü İznik'i almak demek Bizans'ın Marmara havzasındaki en kuvvetli dayanaklarından birisini kaybetmesi demektir. Orhan Gazi, İznik'e girdiğinde işgalci bir komutan gibi değil yeni bir hükümdar edasıyla karşılanmıştı. Bu karşılaşmadan memnun olan Orhan Bey, halkın durumu ile ilgili tetkiklerde bulundu. Tetkikler sonucunda bölgedeki bir çok kadının gerek açlık gerekse savaştan dolayı eşlerini kaybettiğini öğrenmiş, bunun üzerine gayrimüslim ve dul kadınları gazileriyle nikahlayarak bölgenin daha hızlı bir şekilde müslüman olmasını sağlamıştı. Şehir, bu uygulamalar sayesinde muazzam bir İslam kenti haline gelmiştir. Orhan Gazi, şehre ve halka olan ilgi alakasını esirgemeksizin imaret kapılarını açmış ve yıllarca sefalet içinde yaşayan İznik halkına aşı kendi elleriyle bölüşmüştü. Burada kendisine gösterilen ilgiden o kadar memnun olmuştu ki geçici olarak beyliğini İznik'e taşımıştı. Arap seyyahı İbn Battûta, İznik zaferiyle ismini İslam dünyasında da duyuran Orhan Bey'i "Sul-

tan Osmancık Oğlu İhtiyârüddin Orhan Bey" diye anar ve zenginlik, arazi, askeri kuvvet bakımından Türkmen sultanlarının en büyüğü olduğunu; yüz kadar kalesinin bulunup zamanının çoğunu bu kaleleri dolaşmakla geçirdiğini, kalelerin her birinde birkaç gün kalıp durumu teftiş ettiğini, bir şehirdeki ikametinin hiçbir zaman bir ayı bulmadığını, kafirlerle sürekli savaşta olup onları kalelerinde kuşatma altında tuttuğunu kaydeder.

## İZMİT'İN FETHİ

İznik'teki başarısından sonra Karesi ve Saruhan Beyleri ile Doğu Roma'ya karşı birlik olmuşlardı. Orhan Bey önemli bir ticaret merkezi olan İzmit'i kuşatmış fakat Bizans İmparatoru VI. Andronikos'un yardıma gelmesi üzerine anlaşmaya varılmasıyla kuşatmayı kaldırmak durumunda kalmıştı. Bunun ardından önce Arnavutluk'u alıp bölgedeki Bizans etkisini azalttı, ardından İzmit'e yardım gitmemesi için Bafeus'u aldı. Ardından hem Doğu Roma'nın iç karışıklıklarından hem de hiçbir yerden yardım alamamasından faydalanarak İzmit'i teslim aldı. İzmit'in fethi ile Kocaeli Yarımadası'nın tamamı Osmanlıların eline geçmiş oldu. İzmit'i teslim aldıktan sonra ülkesini yeniden teşkilatlandırıp memleketi idari bölgelere ayırdıktan sonra İzmit ve havasiline idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi. Bursa'yı da oğlu Murad Han Gazi'ye vererek adını "Bey Sancağı" koydu. Karacahisar'ı amcasının oğlu Gündüz'e verdi. Orhan Gazi ise bütün vilayetlerin hakimi ve nazırı yani "Ulubey"i oldu. Bu tayinler, stratejik birer hamleydi. Özellikle uç bölgelerin Şehzade Süleyman'a verilmesi çok önemliydi. Orhan Bey, başlarına hakaret edebilen ve fethettiği yerlerde idare hakkı olan yani "bağımsız vasallar" diyebileceğimiz babasının arkadaşlarını bu şekilde devre dışı bırakıp alınan yerleri doğrudan kendisine bağlamayı başardı. Orhan Gazi Dönemi'nde meydana gelen bu teşkilatlanma gelecekte meydana gelecek profesyonel teşkilatlanmanın çekirdeğini oluşturması açısından da önemlidir. Orhan Bey, yaptığı bu teşkilatlandırma ile ne kadar zeki bir siyasetçi ve teşkilatçı olduğunu bir kez daha göstermiştir.<sup>1</sup> Fethettikleri yerlere Anadolu'dan gelen akıncıları yerleştiriyor, böylece fetihlerin kalıcılığını sağlayıp sınırlarını sağlamlaştırıyordu.

## KARESİ BEYLİĞİ'NİN İLHAKI

Osmanlı Beyliği'nin sınırları Bizans aleyhine genişlemeyi hedefliyordu. Fethettikleri yerlere Anadolu'dan gelen akıncıları yerleştiriyor, böylece fetihlerin kalıcılığını sağlayıp sınırları sağlamlaştırıyorlardı. İzmit'in de alınmasıyla İstanbul Boğazı'na kadar gelmişti. Ama bu kadarı yeterli değildi. Rumeli'ye geçebilmek için Çanakkale Boğazı'na da yaklaşmak gerekiyordu. O dönemde Çanakkale Boğazı'nın hakimiyeti Karesi Beyliği'nin elindeydi. Bu

<sup>1</sup> Ömer GUNAN, Orhan Gazi Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı, (Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı) (2014) s. 49.



yüzden Karesi Beyliği'nin topraklarının alınması önem arz ediyordu. Karesi'nin fethi diğer fetihlerden daha önemliydi çünkü Karesi'yi alarak Çanakkale'ye kadar gelinecek, boğazın güney kıyılarına sahip olunacaktı. Bu da Avrupa'ya geçme fırsatı sağlıyordu. Bizans'ın taht kavgalarından faydalanacak akınlar ve fetihler yapacaklardı. Çanakkale Boğazı'nın Asya yakasında bulunan Karesi Beyliği'nin yeterli stratejik önemini karşılayacak imkanları yoktu. Osmanlılar ile Karesioğulları arasındaki Bizans'a ait Kirmastı, Ulubat ve Mihaliç gibi yerlerin alınmasıyla Karesioğulları ile Osmanlılar sınır komşusu olmuştu. Çanakkale Boğazı'na hâkim olup Rumeli'ye geçiş için ve sınır boylarına iskân için gereken Müslüman-Türk nüfusu Karesioğullarının alınmasını gerekli kılıyordu. Öncesinde Karesi Beyliği problemleri olmamasıyla birlikte ortak hedefleri olan Bizans'a seferlerde buldukları dönemde iş birlikleri yapmışlardır. Son Karesi Beyi olan İclan Bey'in ölmesiyle oğulları Demirhan bey ve Tursun Bey arasında husumet olmuştur. Husumet sonucunda Demirhan Bey makamına oturdu, Tursun Bey ise Orhan Gazi'nin himayesi altına girerek Bursa'ya yerleşti. Demirhan Bey tebaası ve beyliğinin ileri gelen tarafından kabul görmedi. Halkın Tursun Bey'i istemesi üzerine Beyliğin ileri gelenleri Vezir Bey ile Tursun Bey'e idareyi almasını talep ettiler. Tursun Bey'in Demirhan Bey'le mücadele edebilecek güce sahip değildi. Bunun için Tursun Bey, Orhan Bey'den yardım istemiş, yardımı karşında Orhan Bey'e Bergama, Balıkesir ve Edremit bölgelerini bırakmayı teklif etti. Teklifi kabul eden Orhan Bey ordusunu hazırladı ve Karesi güzergahında pek çok hisarı fethetti. Hisarların fethi tamamlandıktan sonra Orhan Gazi, himayesindeki Tursun bey ile birlikte Demirhan Bey'in içinde bulunduğu Balıkesir Hisarı'nın önüne geldi. Demirhan Bey, muharebe edemeyeceği için kaçarak Bergama Hisarı'na sığındı. Tursun Bey, kardeşini sulha çağırarak için gittiği kaleden okla vurulması üzerine Orhan Bey halka hitap ederek "Burası benim ilimdir," diyerek kaleden çıkarmadan dönmeyeceğini ilan etti. Demirhan Bey'in canını bağışlayarak kaleden çıkarıp Bursa'ya gönderdi. Böylelikle Karesi Beyliği, Osmanlı Devleti'ne bağlanmış oldu. Osman Paşa bu bölgenin idaresini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi. Orhan Bey'in böylesine önemli bir bölgeyi oğlu Süleyman'a vermesi onu veli ahdı olarak gördüğünü gösterir. Karesi Beyliği'ne ait olan bu yerlerin Osmanlı hakimiyetine girmesi, Bizanslılara karşı kazanılan zaferler kadar önemliydi. Çünkü Karesi topraklarının Osmanlıların hâkimiyetine geçmesiyle ile bütün Marmara ve Ege'nin kuzey sahillerine hakim olan Osmanlılar, bu beyliğinin denizcilik tecrübesinden de istifade ederek Rumeli'ye geçmeye başladılar. Karesi beylerinin önde gelen emirlerinden Hacı İlbeyi, Ece Halil, Evrenos ve Gazi Fazıl Bey'in Osmanlı'nın hizmetine girmesiyle Osmanlı'nın akıncı kuvvetleri çokça güçlenmiştir. Bu da Osmanlı'nın yaptığı fetihlerde özellikle de rumeli fethinde fayda sağlamıştır. Osmanlı Karesi'nin fethinden 20 yıl sonrasına kadar fetih yapılmamıştır. Bunun nedeni

çokça yapılan fetihler sonucu yıpranma olarak düşünülse de asıl nedeni Vezir Alaaddin'in akıllı görüşleriyle kurulan ordunun tam ve disiplinli bir düzene sokulması gibi faaliyetler nedeniyle yapılmamasıdır. Osmanlı'nın bölgeye yaptığı kervansaray, medrese, cami, imaret gibi yapılar Osmanlı'nın ne kadar geliştiğini göstermektedir.

## **BİZANS İLE İYİ İLİŞKİLERİN GELİŞMESİ**

Bizans, III. Andrikos'un beklenmedik ölümüyle Bizans taht kavgaları iç savaşlarla çalkanmıştır. Andrikos'un 9 yaşındaki oğlu Yannis'in tahta çıkması Bizans'ı çatışma ortamına sürükledi. Bizans'ta olan çatışmanın nedeni III. Andrikos'un akıl hocası, eski dostu Kantakuzenos ile Andrikos'un oğlu arasındaki taht kavgasıydı. Kantakuzenos bu olaylar üzerine Orhan Gazi'ye bir mektup yazmış, sonrasındaysa yüz yüze görüşüp dostane ilişkiler kurmuşlardır. Kantakuzenos darbeye ele geçirip mevcut hükümetle anlaşarak ortak hükümdar olmuşlardır. Yapılan dostane faaliyetler üzerine Orhan Gazi pek çok kez bizans sarayına davet edilmiştir. Yapılan ziyaretlerle Rumeli'ye geçmiş ve bu topraklar hakkında birçok şey öğrenmiştir, bölge hakkında bilgi öğrenmekle birlikte ziyaretlerle yapılan dostane ilişki ile Osmanlı, Bizans tarafından barbar olarak görülmeğe çıkmıştır.

## **RUMELİ'YE GEÇİŞ**

Osmanlıların Rumeli'ye geçişi, iskânı ve Rumeli'de yayılımı Türk-İslam tarihi ve Avrupa tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Türklerin Balkanlarda yerleştikleri bölgelere kendi kültürlerini, dillerini ve dinlerini getirmeleri, bu bölgelerin Türkleşmesi ve İslamlaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Türk-İslam tarihi açısından en önemli hadiselerden birinin de Rumeli'ye geçiş olduğu söylersek abartmış sayılmayız. Osmanlı Rumeli'ye pek çok kez ziyarette bulunmuştur. Bu nedenle bölge hakkında çokça gözleme sahiptir. Bu sırada Bizans'ta tekrar Kantakuzenos ile Yannis arasındaki taht mücadelesi tekrar meydana geldi, bu mücadelede Sırlar ve Bulgarlar Yuannis'e destek verdiler. Sırlar o dönemde Balkanlardaki en önemli siyasi güce sahipti. Osmanlı'nın izlediği siyaset öncelikle Bizans topraklarını başka daha güçlü devlete kaptırmamaktır. Güneydoğu Avrupa'ya doğru yayılan bir Sırbistan yerine, askeri gücü sınırlı, iç durumu iyi bilinen güçsüz bir Bizans, Osmanlı'nın uzun vadede çıkarlarına daha çok uygundu. Bu yüzden Osmanlı, Sırp-Bulgar ittifakının karşısında Bizans'ın tarafında yer aldı. Kantakuzenos kendisine yardım etmesi karşılığında Orhan Gazi'ye Gelibolu Yarımadası'ndaki bir kaleyi vaat etti. Bunun üzerine Süleyman Paşa tekrar Rumeli'ye geçerek Sırp ve Bulgar kuvvetlerine ağır kayıp verdirdi. Yardım karşındaysa Çimpe Kalesi askeri bir üs olarak Süleyman Paşa'ya verildi. Çimpe kalesini türklerin Rumeli'ye geçişinde sembolik bir öneme sahiptir. Sembolik öneminin yanında Çimpe Kalesi'nin askeri üs olarak verilmesi Rumeli'de Osmanlı'nın daimi askeri bulunması demektir. Bu askerlerin bulunması ileriki



fetihlerde kolaylık ve fayda sağlayacaktı. Rumeli'ye yapılan fetihlerde büyük ölçüde Süleyman Paşa'nın yetkisi bulunmaktaydı çünkü o dönemde Orhan Gazi yaşlı ve hastaydı bu nedenle de yetkilerini oğluna kısmen vermişti.<sup>2</sup>

### ANKARA'NIN FETHİ

Osman Bey uç beyi olarak ortaya çıktığında, Anadolu'da güçlü bir Moğol İlhanlı Devleti hüküm sürüyordu. Orhan Gazi hükümdar olduktan sonraki dönemlerde ise güçlü İlhanlı Devleti ortadan kalkmıştı. Bunun sonucunda Batı Anadolu'da çeşitli uç beylikler meydana gelirken, doğuya doğru ise kimi Türkmen, kimi Moğol ağırlıklı devletler ortaya çıktı. Orta Anadolu'da ise İlhanlı komutanlarından Eretna Bey, Sivas merkez olmak üzere beyliğini kurmuştu. Eretna Bey'in ölümüyle taht kavgaları ortaya çıkmıştı. Eretna Beyliği'nin içinde bulunan Ankara, Osmanlı Devleti için büyük bir öneme sahipti. Bunun nedeni Ankara'nın İpek Yolu üzerinde bulunmasıydı. Osmanlı taht kavgasından yararlanarak Ankara'yı aldı. Osmanlı, Müslüman Türk beylerine fetihlerde bulunmak istemiyordu daha çok Avrupa'ya fetihlerde bulundurmak istiyordu. Ankara'nın fethi ise Rumeli'de uygulanacak fetihlerde iskânı sağlamak için yapılmıştır.

### ORHAN GAZİ'NİN ÖLÜMÜ

Orhan Gazi'nin ölüm tarihi net olarak bilinmese de tüm kaynakların ortak olarak bildiği kesin bilgi Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra olduğudur. Kesin olarak bilinmese de 1362 senesinin mart ayı olduğu düşünülür. Orhan Gazi'nin ölüm sebebi olarak oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünün tesiriyle çok üzülüp kederlenmesi ve bunun sonucunda dermansız bir hastalığa yakalanması gösterilir. Başka bir rivayette de Orhan Gazi'nin 1362 martında Bursa'da vebadan öldüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte Orhan Gazi'nin 1354'te karaciğer rahatsızlığı geçirdiğinden kendisine Taronites adlı Rum hekimin baktığından da bahsedilir. Orhan, hükümdarlığı boyunca çokça fetihler düzenlemiş, Osmanlı Devleti'ni beylikten devlete taşımış akıllı bir liderdir. Babası Osman Gazi'den teslim aldığı on altı bin metrekarelik beyliği, hükümdarlığında ise doksan beş bin metrekarelik bir devlet haline getirerek oğlu I. Murad'a bırakmıştır.

<sup>2</sup> Armağan, "Orhan Gazi", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 87



#### Çerezlik Bilgi

*Büyük İskender tüm askerlerinden ailelerine mektuplar yazmasını ister ve ailelerine güzel mektuplar yazmamış askerlerini idam ettirirdi.*



# Kaptan-ı Deryalar

İrem Çiftçi 



*Aktif bir deniz muharebesinde Osmanlı donanması*

Osmanlı donanmasının ilk temelleri, I. Beyazıt döneminde ilk gemi inşa tesisleri kurularak başlamıştır. Bu tesisler, Osmanlı için stratejik açıdan önemli konumdaki Karamürsel ve Gelibolu'ya inşa edilmiş olup Osmanlı'nın boğazların kontrolünü ele almak amacıyla Balkanlar ve Avrupa'ya doğru ilerlemesi kolaylaştırılmıştır. Ancak donanmaların tek yükümlülüğü yalnızca yeni yerler keşfedip bu yerleri fethetmek değildir. Onlar için önemli olan bir diğer nokta ise kendilerini diğer donanmalardan farklı kılp üstte tutacak bilimsel çalışmalarıdır. Bir donanmanın galibiyetleri ve mağlubiyetlerinde devletin malî yapısıyla siyasi durumu büyük önem arz eder. Örneğin devletin donanma borçları ve gemi onarımı\ alımı gibi durumlarda devletin malî konumu devreye girer.

Osmanlı donanması üç kısımdan oluşmaktaydı: İnce donanmada, hafif ve daha sakin savaş için uygun olmayan gemiler bulunmaktaydı. Çekdiri donanmasında ise yelkenlilerle birlikte küreklerin gücü ön plandaydı. Genelde esir düşenlere veya suçlarına göre mahkumlara kürek çektilirdi. Kalyonlarda ise gemiler geniş ambar ağızlarıyla çift gövdeliydiler. Çoğunlukla savaş için ve yük taşımada kullanılıyorlardı. Donanmanın başında ise kaptanıderya bulunurdu.

1451–1481 yılları arasında Batı Anadolu kıyılarının güvenliği için Ege Denizi yakınlarında bulunan adaların çoğunluğu fethedilmiş veya vergiye bağlanmıştır. Ancak donanmanın asıl gücü, II. Beyazıt zamanında büyük savaş gemilerinin inşa edilmesi ile başlamıştır. Böylece donanma, savaşlarda fiziki bir güç elde etme fırsatı yakalayacaktır. Osmanlı donanmasının zirvedeki dönemi ise I. Süleyman döneminde yaşanmıştır. Akdeniz'in Türk gölü haline gelmesi, 1538 Preveze Deniz Savaşı ve 1570'te Venedik ile yapılan savaşlardaki galibiyetler sayesinde.

Oruç, Hızır, Burak, Kemal, Piri Reisler bu zamanda yetişirken Osmanlı donanmasının gücü, Haçlı gemilerine korku salıp onları uzaklaştırıyordu.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin kara savaşlarına nazaran deniz kuvvetleri daha sakindi. Osmanlı'nın 1768-1774 yılları arasında, Osmanlı-Rus savaşına kadar, Osmanlı sularında bulunan yabancı gemilerin takibi ile sınırlı kaldı. 1877-1878 yılları arasındaki savaşta Osmanlı'nın topraklarında olan mağlubiyetlerinin yanında denizlerinde başarısızlıkları da, ülkenin savaşlarda kaybetmeye başladığı gücü hakkında da bizlere bilgi verir. Osmanlı'nın aksine bir kara ülkesi olmasına rağmen denizlerin gücünü fark eden Rusya bir donanma oluşturmuştu. Osmanlı'nın güçsüzlüğünden yola çıkarak bir plan oluşturan Rusya, Baltık üzerinden Akdeniz'e girerek iki donanmasını karşılaşmasını sağlayıp Çeşme açıklarında Osmanlı donanmasını tamamen yok etmiştir. Ardından Navarin (1827) ve Sinop'ta (1853) yakın bir zaman aralığında yapılan savaşlarda donanmanın ciddi derecede hasar alması sebebiyle Osmanlı donanması gücünü büyük oranda kaybetmiştir.

## **DENİZLERİN SULTANLARI BARBAROS HAYREDDİN PAŞA**

1473 yılında dünyaya gelen Barbaros Hayreddin Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelmiş geçmiş en ünlü kaptanıderyası olarak bilinir. Preveze Deniz Savaşı'nda akla gelen ilk isim olan Barbaros Paşa'nın savaşta kullandığı stratejik planlara bir göz atalım:

Andrea Doria önderliğindeki Haçlı Donanması, Preveze'yi topa tutmuş ve demir atılan bazı gemilerin batmasına sebep olmuştu. Amiral Andrea Doria'nın asıl planı ise üç kat daha fazla olan donanmasını Preveze'de sabit



tutmaktı. Ancak Barbaros Paşa'nın daha büyük planları vardı, 27 Eylül Cuma günü; amirallerini de toplayıp yaptığı toplantıda, düşmanın silah ve saldırı planını da hesaba katarak saldırıya geçilmesini önerdi. O, Osmanlı donanmasının sahip olduğu gemilerin hareket kabiliyetinin onlara üstünlük kazandıracığını düşünüyordu. 28 Eylül Cumartesi sabahı donanma; Preveze Boğazı'ndan ayrıldıktan bir süre sonra, düşman armadasıyla karşı karşıya geldi. Osmanlı donanması üç bölüme ayrılmıştı. Orta kanattaki gemiler Barbaros Hayreddin Paşa'nın, sağ koldaki gemiler Salih Reis'in ve sol koldaki gemiler ise Şeyd Ali Reis'in önderliğinde hücum ediyorlardı. Üç koldan taarruza geçen Osmanlı donanmasına karşılık ve remeyen Haçlı donanması, yarısı Akdeniz sularına gömülen gemileri bırakıp, daha fazla kayıp vermeden iyi durumdaki gemileri toplayıp Arta Körfezi'nden uzaklaşmıştır. Barbaros Paşa'nın galibiyetiyle biten bu muharebede, iki tarafın da stratejilerini inceleyerek, nasıl bir yol izlediklerine bakmış olduk.



Orta kanattaki gemiler Barbaros Hayreddin Paşa'nın, sağ koldaki gemiler Salih Reis'in ve sol koldaki gemiler ise Şeyd Ali Reis'in önderliğinde hücum ediyorlardı. Üç koldan taarruza geçen Osmanlı donanmasına karşılık ve remeyen Haçlı donanması, yarısı Akdeniz sularına gömülen gemileri bırakıp, daha fazla kayıp vermeden iyi durumdaki gemileri toplayıp Arta Körfezi'nden uzaklaşmıştır. Barbaros Paşa'nın galibiyetiyle biten bu muharebede, iki tarafın da stratejilerini inceleyerek, nasıl bir yol izlediklerine bakmış olduk.

den iyi durumdaki gemileri toplayıp Arta Körfezi'nden uzaklaşmıştır. Barbaros Paşa'nın galibiyetiyle biten bu muharebede, iki tarafın da stratejilerini inceleyerek, nasıl bir yol izlediklerine bakmış olduk.



### PİRİ REİS

Piri Reis'in yaşamı hakkında kesin bilgiler elde edilememekle birlikte akıllardaki bazı soru işaretleri giderilememiştir. Piri Reis'in yaşadığı yıllar, yeni keşiflerin ve bilimin hızla ilerlediği bir dönemdir. Piri Reis'in de ünlü dünya haritalarının en önemli kısmı, yaşadığı dönemin şartlarına kıyasla ayrıntılı ve bilimsel bilgiler içeriyor oluşuydu.

Yaptığı ilk harita parçası, Topkapı Sarayı'nda şans eseri bulunmuş olup dünya çapında çokça ses getirmiştir. Daha o yıllarda olmasına rağmen günümüz çalışmalarında olduğu gibi detaylı bir kaynak taraması ve araştırma yapmış, ayrıca bu kaynakları da eserinde belirtmiştir. Kendi uğraşları sonucu böyle bir harita çıkarmış olması onun ileri görüşlü, azimli ve araştırmacı bir kişiliği olduğunu gözler önüne sunar. Piri Reis'in bulunan haritalarının yanında bulunmayan da çok fazla haritanın olduğu düşünülmektedir. Piri Reis, tüm bu haritaları dönem hükümdarlarına sunmuş olmasına rağmen bilimsel bir araştırma yerine sanatsal bir eser gözüyle bakılmıştır. Doksan yaşları civarında Mısır'da başı kesilerek idam edilmiş ve tüm eşyaları İstanbul'a gönderilmiştir.

### TURGUT REİS

Deniz zaferlerinin gizli kahramanı olan Turgut Reis, yapılan birçok sefere bizzat kendi gemileriyle katılıp çok yakından destek sağlamıştır. Ayrıca Preveze Savaşı'nda yedek kuvvetlere önderlik ederek kahramanların arasına adını yazdırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman da donanmayı pek çok kez Turgut Reis'in emrinde seferlere göndermiştir. Turgut Reis'in Batı Akdeniz'de kontrol ettiği alan; kuzeyde Fransa sınırından güneyde Trablus'a, batıda İspanya sahillerinden doğuda İtalya'nın güneyine kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsıyordu. Bu sebepten ötürü Turgut Reis'in Avrupalıların da hayranlığını kazandığını anlayabiliriz. Bunun yanında Avrupa eserleri ve edebiyatında da kendi adını oldukça geçirttiğini öylece Avrupa kültüründe belli bir yer edindiğini söyleyebiliriz.



Bunun yanında Turgut Reis, stratejileriyle Avrupa'yı kendi coğrafyasına çekmemesi durumunda Osmanlı Devleti'nin elli beş, altmış yıl daha erken bir yıkılışının olacağı düşünülmektedir. Bu da Osmanlı'nın kendi sınırlarını korumasında, Turgut Reis'in de büyük bir payının olduğu anlamına gelir. Akdeniz'de Barbaros Paşa'dan sonra adı en çok anılan denizci olmuştur ve bu da Barbaros'un Akdeniz'deki varisi olduğuyla ilgili söylentileri güçlendirmektedir.



### Bunları Biliyor muydunuz?

#### Piri Reis'in Haritası


Günümüzdeki Atlantik Okyanusu'nu gösteren en eski haritalardan birisidir. Güney ve Kuzey Amerika'daki canlılar ve iklimler hakkında bilgi verdiği haritasında Piri Reis, Güney Amerika Kıtası'nda yaşayan, günümüzde var olmayan ve herhangi bir canlıyla bağdaştırılmayan canlıdan şu şekilde bahsetmiştir: "Bu canavarın yedi kanş boyu vardır, gözünün aralığı bir karıştır; amma selimi nefsi imiş."

Bilinenlere göre Piri Reis, hiçbir zaman Güney Amerika Kıtası'nda bulunmamış, buna rağmen o topraklarda böyle bir canlının yaşadığını tespit ederek haritasında bu bilgiye yer vermiştir. Amerika Kıtası'nı keşfeden Kristof Kolomb, günümüzdeki Küba Adası'nı Amerika Kıtası'na bağlı bir yer olarak nitelendirip haritalarına Küba'yı bu şekilde çizdirmiştir. Bildiğinin üzere bu bilgi yanlıştır, Kristof Kolomb bu konuda yanılmıştır. Ancak Amerika Kıtası'na hiç gitmeyen Piri Reis, çizdiği haritada Küba Adası'nı Amerika kıtasından ayrı olarak çizmiştir. Neden ayrı çizdiğinin ya da Küba adasının ayrı olduğunun bilgisini nereden aldığıın herhangi bir dayanağı yoktur.



# İnayet-i İlahiye: Şebeş Muharebesi

“Bu bir inayet-i ilahiye, umulmayan bir mevhibedir”

Eslem Gümüştalan 

Tarih boyunca Osmanlı-Avusturya ilişkileri her iki tarafın da tarihine damgasını vurmuş ve geleceğini belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı yaptığı hamlelerle kendisinden bolca söz ettirmiş, Avusturya'ya etkisi uzun yıllar sürecek olan büyük bir korku ve endişe yaratmış ve Avusturya'nın tarihinde, toplum ve kültür hayatında kalıcı izler bırakmıştır. Buna karşın Avusturya XVII. yüzyılın sonlarından itibaren harekete geçirdiği eylemler ve uyguladığı hamlelerle Osmanlı tarihine büyük değişimler ve kırılmalar yaşatmıştır. Örneğin 1683 yılında IV. Mehmet zamanında gerçekleştirilen II.Viyana Kuşatması'nın Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve komuta kademesinin sebep olduğu bir dizi stratejik hatalar, askeri ihtilaf ve talihsiz gelişmelerden dolayı bozgunla sonuçlanması, Osmanlı-Avusturya ilişkilerine köklü bir kırılmaya yol açmıştır. Bu kırılma Osmanlı Devleti'ne telafisi mümkün olmayan ağır bedel ve hasarlara mal olmuştur.



*Pauwel Casteels tarafından çizilmiş Şebeş Savaşını anlatan bir tablo*

**O**smanlı Devleti'ne karşı üstünlük kazanan Avusturya; Lehistan, Rusya, Malta ve Venedik ile ittifak kurarak on altı yıl süren ittifak savaşlarında Osmanlı Devleti'ne karşı üst üste büyük zaferler kazanmıştır. Avusturya, uğrattığı yenilgilerle felaket seneleri olarak adlandırılan bir dönem yaşatmıştır. Felaket senelerinin bitişi 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti tarihi boyunca ilk kez bu denli toprak kaybına uğramıştır. Tüm bunların sonucunda gerileme dönemine girilmiştir. Buna karşın Osmanlı Devleti; yeni dönemde kaybettiği toprakları kazanmak, kalan toprakları koruma gayesi ile büyük bir çaba göstermiştir.

Avusturya'yı tekrar yenilgiye uğratmayı başaran Osmanlı'nın Avusturya'ya karşı kazandığı savaşlardan biri de Şebeş Savaşı'dır.

Takvimler 17 Eylül 1788'i gösterdiğinde Osmanlı ile Avusturya arasındaki savaş hız kesmeden devam etmekteydi. O dönemde Osmanlı Devleti tahtında I. Abdülhamid Han oturuyordu. I. Abdülhamid, Sadrazam Koca Yusuf Paşa'ya harekete geçmesi için emir verdi. Akabinde Serdar-ı Ekrem Yusuf Paşa da ordusuyla beraber Sofya'dan ilerlemeye başladı. Hasan Paşa, Serdar-ı Ekrem'den aldığı takviye kuvvetlerle 30 Ağustos 1788'de, Avusturya İmpa-



ratoru II. Joseph'in, yaklaşık 130.000 kişilik ordusuyla Tameşvar eyaletindeki Mehadiye yakınlarında karşı karşıya geldi. Osmanlı ordusu bu karşılaşmadan galibiyetle ayrıldı. Mehadiye'deki bozgunundan sonra Şebeş Boğazı'nda 80.000 ile 100.000 civarındaki asker ve 500 top ile hazırlanan II. Joseph eylül ayında yeni bir muharebe için hazırlandı. Ordusu ile beraber Karanşebes yakınlarında kamp kurdu. Avusturya ordusuna bağlı hussar birliği keşif yapıp etrafi kolaçan etmek ve Osmanlı ordusuna dair istihbarat toplamak amacıyla Timiş Nehri'nin karşı yakasına geçti ancak huşlar birliği Osmanlı ordusuna dair hiçbir ize rastlamadı. Herhangi bir tehlike görmeyen hussar birliği, bir çingene kervanı ile karşılaştı. Kervandaki çingenerler içi içi dolu fiçları, birlikteki askerlere sattılar. Hussar birliğindeki askerler kampa geri dönmedi ve bir köşede aldıkları içkiyi içmeye başladılar. Daha sonra nehri geçen bir piyade kolu fiçidaki içkiye dahil olmak istedi ancak hussar birliğindeki askerler bu teklifi kabul etmedi ve aralarında gittikçe büyüyen bir anlaşmazlık çıktı. İçkinin de etkisiyle bu anlaşmazlık kavgaya dönüştü ve silahlar patladı. Çatışma devam ederken piyadeler, hussar birliğini korkutmak amacıyla "Türkler! Türkler!" diye bağırmaya başladı. Hussar birliğindeki askerler kaçmaya başlayınca, devamında bunu gören diğer askerler de aynı yola saptı. Akşam vakti ordunun bir kısmının ana karargâha doğru büyük bir telaş ve korkuyla geldiğini gören birlik kumandanı, Osmanlı ordusunun bölgeye intikal ettiğini sandığı için topçulara ateş emri verdi. Büyük bir gürültü ve beraberinde silah seslerini işiten diğer birlikler de Türklerin geldiğini düşündü ve iki birlik arasında çıkan tartışma ordunun tamamını büyük bir kargaşaya sürükledi. İçinde birçok etnik kökeni barındıran Avusturya ordusunda durumu düzeltmeye çalışan Avusturyalı subaylar Almanca "Halt!, halt!" yani "Durun, durun!" diye bağırıyorlardı lakin Almanca bilmeyen askerler bu sözleri "Allah, Allah" diye anlayınca işler daha

da kötüleşti. Askerler, Türk sandıkları için her gördüğü farklı dil konuşan askere doğru taarruza geçtiler. Birlikler her gölgeyi Osmanlı askerleri zannedip "Osmanlı askerleri geliyor!" diye bağırarak kendi birliklerine ateş ettiler. Avusturya ordusunda korku ve paniğin hakim olmasının asıl nedeni Osmanlı ordusunun daha önce birçok galibiyetine şahit olmaları ve Osmanlı ordusu tarafından gerçekleşen taarruzun durdurulmasının olanaksız olduğuna inanmalarıydı. Bu sebeple orduya müthiş bir panik ve telaş hakimdi. Meydana gelen büyük kargaşa neticesinde Avusturya ordusu büyük bir bozguna uğradı. Ordunun büyük bir kısmı kargaşa sonucu muharebe yerinde hayatını kaybetti kalanlar ise canlarını zor kurtardılar. İki gün sonra olay yerine gelen Osmanlı ordusu düşman tarafının verdiği 10.000 kadar ölü yahut yaralı Avusturya askerleriyle karşılaştı. Daha muharebe alanına gelmeden savaşı kazanan Osmanlı ordusu, Şebeş ve Yergöğü civarında elde ettiği zaferler neticesinde ilaveten bin kadar daha esir aldı. Avusturya ordusunun kendi kendini mağlup etmesi ile Şebeş kolayca fethedildi. Ahmet Cevdet Paşa'nın da ifadesiyle "Bu bir inayet-i ilahiye, umulmayan bir mevhibedir."

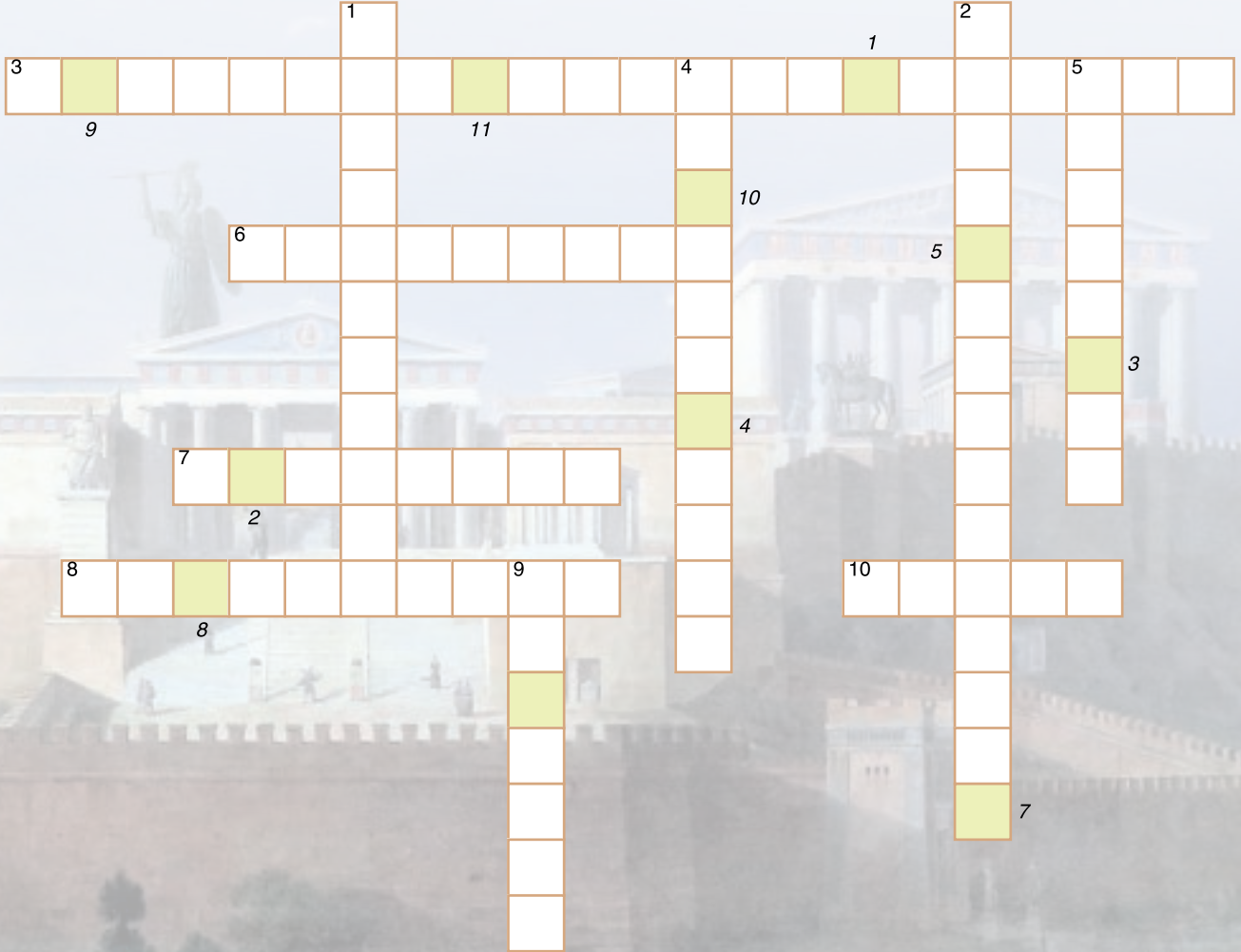
#### Çerezlik Bilgi

*Bilinenlerin aksine Mısır'ın son kraliçesi VII. Kleopatra Mısır'da doğmamıştır. Büyük İskender'in soyu, Makedon generali Ptolemy'den geliyordu.*





Bulmacadaki gizlenmiş şifreyi bulduktan sonra sol alt köşede bulunan karekodu akıllı telefonlarından okutarak karşınıza çıkan ekrana yazınız



### SAĞDAN SOLA

- Osmanlı Devleti'nde yurt dışına çıkan ilk elçimiz ?
- 1066 yılında gerçekleşen ünlü İngiliz istilası hangi ülke tarafından yapıldı ?
- Dünya turunu ilk tamamlayan kişi kimdir ?
- Orta Çağ Avrupası'nda kilisenin kurduğu mahkemelere ne nedir?
- Osmanlı tarihinde savaş meydanına gitmeden zaferle sonuçlanan muharebe nedir ?

### YUKARIDAN AŞAĞIYA

- 1793-1794 yılları arasında Fransa'da gerçekleşen binlerce kişinin giyotin ile infaz edildiği döneme ne ad verilir?
- II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın nükleer silah programı için çalsan bilim adamı kimdir ?
- İkinci İslam halifesi kimdir ?
- Sultan II. Abdülhamit döneminde Japonya'ya giden gemimizin adı nedir ?
- Antik Yunan'da oyunların ve olimpiyatların düzenlendiği şehir neresidir ?







*Piri Reis'in Dünya Haritası*





Büyük Donanma; Osmanlı  
Yüce Göçer





*Sulphoran Inquraton: Timur-i Loni  
Gayo Darmas*



# Sahipkiran İmparator: Timur-i Leng

Murathan Aydın 

Kendisine “aksak” dendiğine bakmayın. O, muazzam bir imparator ve dahi denebilecek düzeyde bir insandır. Katıldığı bir savaş sonucu ayağı aksak kalacak derecede darbe aldığı için kendisine “Aksak Timur” denmiştir. Öncelikle her zaman tartışma konusu olan Timur’un soyundan yani hangi etnik kökene ait olduğundan bahsedelim.

Sevgili okuyucular; Timur, hayatı boyunca Türk kimliğini gururla benimsemiş ve kendisine yakıştırılan “Moğol” ifadesinden nefret etmiştir. Kendisi Çağatay Türküdür. Çağatay Hanlığı, Türkleşmiş bir Moğol Hanlığıdır. Türkleşmesinin sebebi de o bölgede fazlasıyla Türk’ün bulunmasından ve Çağatay Hanı Alaaddin Tarmaşirin’in İslamiyet’e geçmesi ve Arap kabilelerine kendisini Türk olarak tanıtmıştı. Çağatay Hanlığı Moğol İmparatorluğunun devamı olarak gelmiş ve bir zamanlar bugünkü Türkistan topraklarına hükmetmiş bir devlettir. Ancak o devletin komutanlarından bütün çiftçilerine, tüccarlarına kadar çoğu kesim Türktür. İşte Timur Han’da bugünkü Özbekistan’da geçimini sürdüren müslüman ve aynı zamanda türk bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ancak o günlerde ve o topraklarda Türkler ile Moğollar aynı çatı altında yaşadıklarından mütevellit iki kültür birbirleriyle fazlasıyla etkileşime girmiştir. Yani o zamanlarda yaşayan bir insan, hem Türk kültürünü hem de Moğol kültürünün izlerini taşımaktaydı. Timur, hayatı boyunca kendisine sadece Moğol ifadesi takılmasından nefret etmiştir. Çünkü o Moğol kültürünün yanı sıra Türk kültürüne ait birisi olarak görüyordu. Bu iki kültürün çatısı altında büyüyen Timur’un kaderi aslında doğumundan belli olmuştu. Rivayetlere göre Timur doğduğu vakit avucunda pıhtılaşmış kan ve ihtiyar adam saçları gibi beyaz saçlarla doğmuştur. Avucunda kan ile doğması zamanın hakimi anlamına gelen sahipkiranlık alameti olmakla beraber ileride çok kan dökeceği biçiminde yorumlanmıştır. Saçlarının beyazlığı ise erken yaşta meydana gelen bir olgunluk görülüp onun ileride büyük işler başaracağına inanılmıştır. O dönemlerde bu ve benzeri şeylere fazlasıyla inanılmış ve insanların hayatları bu inanışlara göre şekillenmiştir. Timur da bu örneklerden biridir.

Timur’un çocukluk yılları hakkında maaleşef herhangi bir bilgimiz yok. Ancak onun çocukluk ve gençlik yıllarında Çağatay Hanlığı dağılma dönemindeydi. Çoğu kabile Çağatay Hanlığı’ndan ayrılıp bağımsızlığını ilan ediyordu. İlk önce idol olarak aldığı Cengiz Han gibi 20’li yaşlarında kendi boyunun başına yani Barlas Boyu’nun başına bey olarak geçti. Yeni bey olduğu zamanlarda Çağatay Hanlığı’na bağlı çoğu bey bölgeyi terk etmesine rağmen o, bölgeyi terk etmeyip Çağatay Hanlığı’na bağlılığını yaptığı bu hamleyi onun hayatıdır. Çünkü burada tarih sahne-bölgede kendi adından söz ettire-Tuğluk Timur, Timur’un beylik Timur, ikinci konuma düşmüştü. vermekte gecikmedi ve Çağatay ilan edildi. Kanun kaçağı oldu-altındaki birkaç asker ile birlik-hem o topraklarda tecrübe kaler. Ancak Timur, bu işin sonsu-müddet sonunda işin, ölümüne Bu yüzden yol arkadaşlarıyla bir-cı bir yere yerleşip rahat bir hayat kafasında birkaç plan belirleyip dahi insanlar hayatlarının başın-ve hedefe odaklıydılar ve o plan-ce bir adet doğru vardır ve doğ-mübahır. Timur, hızlı bir şekilde Maverünnehir’e hakim olma-tarihçilere göre iki büyük sebebi stratejik ve önemli bir noktaydı. yin çok niteliksiz birisi olarak gör-kendi şanını yüceltmek adına, vaş taktikleriyle Maverünnehir’e veraünnehir’in yakınlarındaki bir gede askerlerinin yüzlerce kamp düşman, karşısındaki askerlerin anlamda Timur’a karşı kaybedecekti. Bu ve çeşitli taktiklerle Timur Maverünnehir’e hakim olacak ve bir süre Asya’ya hükmedecek Timur İmparatorluğu’nun adımlarını atacaktı.



Timur, imparatorluğunun yükselmesi için önce kendi kültürünü ve toplumunu birleştirmek istiyordu. Bunun için de atası olarak gördüğü Cengiz Han’ı örnek alıyordu. Cengiz Han’ın askeri dehasının farkındaydı ve onun izinden gitmek istiyordu. İlk yaptığı iş de “Cengiz Han Yasası” nı benimsemek oldu. Bu adımdan sonra kendisinin ve toplumunun bir müddet rahatlaması adına ittifak arayışlarına girmişti. İmparatorluğu kurduktan kısa bir süre sonra Saraymülk Hanım’ı eş olarak alıp idaresine meşruiyet kazandırdı. Bu evlilik, Saraymülk Hanım’ın han kızı olması dolayısıyla Timur’a han damadı anlamına gelen Küregen (Gürgen) unvanını taşımaya hak kazandırmıştır. Bundan böyle ve ömrünün sonuna dek, kendi adıyla çıkarttığı paralarda, cuma hutbelerinde ve tüm törenlerde kendine, Hanlarhanı’nın damadı anlamında, Timur Gurban dedirtti.



Timur da örnek aldığı Cengiz Han gibi hayatını seferlerle geçirmiştir. Ona göre Orta Asya'da güçlü bir hükümdar olmak için mutlak hakimiyet gerekiyordu. Bu yüzden Timur, Cengiz Han gibi mutlak hakimiyeti sağlayana kadar seferlerini sonlandırmamıştır. İmparatorluğunun doğusunu evlilik ve ittifaklarla güvenceye aldıktan sonra batıya doğru seferlere başlamıştı. Batıya doğru hareket etmesinin sebebi zengin kaynakların bulunması ve ticaret yollarına hakim olma isteğindedir. İlk önce kendine engel olarak gördüğü Harezm Bölgesi sonra da Anadolu ve Batı Horasan'da söz sahibi olan Karakoyunlular'ı yıkıma sürüklemiştir. Tarihçiler Harezmogulları'nı Timur'un en büyük sınavı olarak değerlendirir. Çünkü Timur seferlerinin çoğunluğunu Horasan'a ve Harezmogulları'na gerçekleştirmiştir. Timur, Harezmogulları'nı ve Karakoyunlular'ı devirince bugünkü İran topraklarında çok büyük güç ve tehlike haline gelmişti. Timur'un aslında komşu devletlerine karşı olmak istediği konum da tam olarak buydu: Saf tehlike olmak...



Emir Timur Gurcan

Timur'un planlarında zengin Azerbaycan toprakları vardı. Karşısındaki kişinin yani Toktamış Han'ın onun kadar olmasa da zeki bir insan olduğunun bilincindeydi. Aynı zamanda ona bir korku yarattığının da farkındaydı ve Toktamış Han'ın hamlesini yapmayı bekliyordu. Toktamış Han gecikmedi, hızlıca ittifak arayışlarına girip Memluklerden yardım istemişti. Timur, askeri bir dâhiydi. Gittiği bölgede muazzam bir istihbarat ağı kuruyordu. Yani anlayacağınız Timur feyz aldığı Cengiz Han gibi herhangi bir istihbarat elde etmeden hareket etmiyordu. Toktamış Han'ın yardıma muhtaç olduğunu anladığında tüm birlikleriyle Azerbaycan başta olmak üzere tüm Altın Orda'yı işgal etti ve yaklaşık 300 yıllık Altın Orda devletini bizzat yıkıma sürükledi. Timur'un özelliklerinden bir tanesi de başta söylediğim gibi acımasız ve kararlarından asla vazgeçmeyen birisi olmasıydı. Hedefinde sadece Azerbaycan varken bir anda tüm Altın Orda'ya sahip olmuştu.

Timur'un seferlerinin sonucu çoğunlukla karşı devletin yıkıma sürüklenmesiyle sonuçlanıyordu. Timur'u dâhi kılan bir diğer özellik ise bitmek bilmeyen seferleri esnasında devleti aktif olarak yönetmeye devam etmesiydi. Normalde tarihteki sıradan bir kral veya şah sefere çıkarken idareyi mutlaka birisine bırakır. Ancak Timur böyle bir şeyi yapmaya gerek duymaz ve seferdeyken devleti yönetmeye devam eder. Tıpkı örnek aldığı Cengiz Han gibi...

Timur, katbekat büyüttüğü batı seferlerini sonlandırmak istemiştir. Çünkü hedefinde Çin İmparatorluğu vardı. Ancak 1401 yılında ele geçirmiş olduğu Karakoyunluların iki büyük lideri Kara Yusuf ile Sultan Ahmed Celayirî, Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han'a

sığınmıştı. Tam dönme hazırlığına giren Timur bu haberi aldıktan sonra ivedi bir şekilde Yıldırım Bayezid Han'a mektup göndermiş ve sığınan iki ismin teslim edilmesini buyurmuş. Mektubu alan Yıldırım Bayezid Han; Timur'un bu isteğini emrivaki olarak değerlendirmiş, o meşhur ikili mektuplaşmaları başlatan ve çok ağır bir dilde olan ilk mektubunu yollamıştır. Bu mektuplaşmaların ardından o günkü dünya, tüm gözünü Anadolu'ya çevirmişti. Mektupların sonuna gelindikçe iki büyük lider artık açık bir şekilde meydan muharebesi çağırısında bulunuyorlardı. Yıllar 1402 yılını gösterdiğinde Osmanlı'yı yıkımın eşiğine getiren ve tüm dünyaya Timur İmparatorluğu'nun muazzam bir güçte olduğunu gösteren bir muharebe gerçekleşir. Bu savaş sonucunda Sahipkiran İmparatorumuz; Osmanlı padişahı, Yıldırım lakaplı, Yıldırım Bayezid Han'ı esir almıştır. Yıldırım Bayezid Han ölümüne kadar yani 1403 yılına kadar burada esir olarak bulunmuştur. Emir Timur başkent Herat'a gitmeden önce hiç dinlenmeden daha batıya İzmir'e doğru seferine devam etmiştir ve İzmir'i kuşatmıştır. Rivayete göre orduda esir olarak bulunan Yıldırım Bayezid, Timur'un kuşatma tekniğinden tutun tüm askeri taktiklerine hayran kalmıştır.

İlk önce başkent Herat'a ardından da kısa bir süre sonra Çin seferine hazırlanan Timur, kulunç hastalığına yakalanmış ve 18 Şubat 1405 tarihinde Otrar'da ölmüştür. 69 yaşında ölse de kurduğu ve ilmek ilmek işlediği Timur İmparatorluğu sonraki 200 yılda da Orta Asya'da söz sahibi olacaktı. Bunun yanı sıra Timur, bugün çoğu tarihçiler tarafından Büyük İskender ve Cengiz Han'dan sonra en güçlü komutan olarak nitelendirilir. İmparatorluğu sırasında ne kadar sahipkiran ya da acımasız lakaplarıyla anılsa da Yıldırım Bayezid'e göstermiş olduğu hoşgörülülük ve iyi niyetli biri olduğunu da kanıtlamıştır.



Timur'u ve ona esir düşen Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han'ı betimleyen bir tablo



# Büyük Felaketin Başlangıcı: Ankara Savaşı

Yezda Görmez 

I. Murat, Kosova Savaşı'nda suikasta uğradıktan sonra payitahtın başına oğlu Sultan I. Bayezid gelir. Yıldırım Bayezid, I. Murat'dan aldığı Osmanlı Devleti'ni büyük bir imparatorluğa dönüştürmek amacıyla Anadolu'daki beylikleri zamanla kendi topraklarına katar. Bunun üzerine Anadolu'ya gelen Haçlı askerlerini kendinden sayıca üstün olmalarına rağmen Niğbolu Savaşı'nda mağlup eder. Emir Timur, Türk kökenli olmakla birlikte Moğol İmparatorluğu'nun varisidir. Orta Asya'da söz sahibi olan bu hükümdar, nüfuzunu daha da arttırmak istediği

sapmadan karşısına çıkacak düşmana karşı savunmaya hazır olduğunu bildirmiştir. Yıldırım Bayezid'in elçisi ile görüşen Timur, bir mektup yazarak önce sulh ve dostluk eğilimi göstermiş beraberce kâfirlere karşıslamın gücünü arttıracaklarından bahsetmiştir. Fakat bu amacın ötesinde Yıldırım Bayezid'in oğullarından birini rehine olarak kendisine göndermesini istemiştir. Ayrıca Yıldırım Bayezid'a kendisine bağlı olduğunu belirten hilât ve teşrif göndereceğini de bildirmiştir. Osmanlı hükümdarını bu isteklere gerekli ret cevaplarını vermiş olduğu, şehzadeler-



Osmanlı Padişahı I. Bayezid Han

Timur İmparatoru Emir Timur Gurgan

için Çin'e sefer düzenleyecektir. Ancak Çin üzerine yürümeden önce arkasında bırakacağı güçleri yok etmeyi planlamaktadır. Bu sebeple Timur, 1399 senesinde ordusuyla Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlamıştır. Timur, Suriye'de bulunurken Yıldırım Bayezid'a bir mektup göndermiştir. Mektupta kendi zaferlerinden bahsettikten sonra; cihangirlik davasında haklı olduğunu, ordusunun Yıldırım Bayezid'in iddiasına karşın has müslümanlardan kurulu olup Yıldırım'ın kendisine itaat etmesi gerektiğini yazmıştır. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, Yakup Bey ile gönderdiği yanıtta kendisini ve Osmanlı Hanedanlığı'nı övdükten, zaferlerini hatırlattıktan sonra zulüm yolunu tutsaydı kendisinin de birçok ülkeler zapt edebileceğini yazmıştır. Ne yalpaklık ne de hile yoluna

den hiçbirinin Timur nezdine gönderilmemiş olduğundan anlaşılmaktadır.<sup>1</sup>

Emir Timur, ağustos 1400'e geldiğinde amacı uğrunda Sivas'a ulaşmıştı. Kalenin kuşatılmasına iki hafta dayanan Sivas halkı, kan dökülmemesi şartıyla Timur'a teslim oldu. Timur, Sivas'tan sonra Malatya'yı da topraklarına kattı. Daha fazla ilerlemedi. Timur, Bayezid'e bir mektup göndererek kendisine tabii olmasını, aksi halde devletini yıkılmaktan kurtaramayacağını söyledi. Bayezid de kendisini küçük gören Timur'u savaşa davet etti. Gelen cevabın üzerine Timur, ülkesine haber göndererek tüm kuvvetlerinin Karabağ'a gelmesini emretti. Timur, Karabağ'da sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye başladı. Bayezid, yaklaşan Timur tehlikesi karşısında vasalı olan Sırp hükümdarı Stefan Lazareviç'e haber göndererek savaşta yardımcı olmasını istedi. Bütün birliklerini toplamış olan

<sup>1</sup> Cümhur Asparuk, Ankara Meydan Muharebesi ,T.C. Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1995, s.54



Bayezid, Timur'un karşısına çıkmak için yola koyuldu. Bayezid, Ankara'ya gelerek burayı ordusunun hareket üssü yaptı. Stefan Lazarevic de Yıldırım Bayezid'in safına katıldı. Timur, savaşın nerede gerçekleşeceğini Osmanlı'nın inisiyatifine bırakmamak için Kayseri'ye geldi. Bu haberi alan Bayezid, Timur'un üzerine yürümek için Ankara'dan harekete geçti. Timur, Bayezid'in dikkatini Kayseri'ye çekerek Ankara'da bulunan Çubuk Ovası'na ordugâhını kurdu. Yıldırım Bayezid de süratle Ankara'ya gelerek Timur'un karşısına çıkmıştı. 28 Temmuz 1402 sabahı iki ordu da savaşmaya hazır vaziyette Çubuk Ovası'nda bulunuyorlardı. Osmanlı Ordusu 70 bin, Timur Ordusu ise 160 bin askerden oluşuyordu. İlk olarak, Timur, Ordusu'nun kanatları hücumla kalktı. Osmanlı Ordusu'nun sağ kanadında bulunan Stefan Lazarevic komutasındaki birlikler, Timur Ordusu'na karşı üstünlük sağladılar ancak Osmanlı ordusunda bulunan Saruhan, Aydın ve Karesi sancaklarının birlikleri taraf değiştirmeye başladılar. Bu taraf değiştirme mevzusu Osmanlı Ordusu'nun üstünlüğünü kaybettirse de Bayezid, devreye tımarlı sipahileri sokarak çarpışmadaki dengeyi sağlamış oldu. Ancak Bayezid, ikinci bir ihanete uğradı. Ordudaki Kara Tatarlar, sol kanadı arkadan ok yağmuruna tutmaya başladı. Bunun üzerine Osmanlı'nın sol kanadı tamamen bozuldu. Şehzade Süleyman Çelebi komutasındaki askerler, daha fazla direnç gösteremeyerek geri çekilmek zorunda kaldılar. Yıldırım Bayezid, merkezde bulunan kuvvetleri de savaşa dahil etti. Bunun üzerine Timur da merkezde bulunan fil birliklerini devreye soktu. Bu filler, Timur'un Hindistan seferi sırasında elde ettiği ganimetler olup sadece varlıkları Osmanlı Ordusu'nu tedirgin etmeye yetmişti. Savaş fillerinden korkan atlar, Osmanlı süvarilerinin ilerlemesine engel oluyordu. Taraf değiştirmeler sonucu nüfusu azalan Osmanlı ordusu, fillerin de hücumuyla sayıca iyice azınlık konumuna geldi. Sağ kanatta Stefan Lazarevic komutasındaki askerler de hücumlara dayanamayarak geri çekilmeye başladılar. Yıldırım Bayezid, bir grup yeniçeri ile savaşmaya devam ediyordu. Zafere kesin gözüyle bakan Emir Timur, otağına çekilmiş ve Bayezid'in esir alınmasını emretmişti. Hava kararına dek çarpışan Bayezid'in etrafı sarılmıştı ancak Yıldırım Bayezid, bir yarma hareketi ile çemberden çıkmayı başardı. Yıldırım Bayezid, tam da kurtulmuşken atna bir düşman oku saplandı. Osmanlı Devleti Hükümdarı'nı esir alan Timur, düşmanı Yıldırım Bayezid'i saygıyla karşıladı fakat esaretine son vermedi. Bayezid, hayatının sonuna kadar esir kaldı. Çin seferine giderken arkasında yeni bir güç çıkmaması için Timur, Yıldırım Bayezid tarafından toprakları fethedilmiş beylere, kendisine tabii olmaları şartı ile topraklarını geri verdi. Savaş neticesinde Osmanlı devleti fetret devrine girmiş, on bir yıl boyunca şehzade kavgaları baş göstermiştir. Timur ise Çin seferine çıkmış ancak gerçekleştiremeden 1405 yılında hayata gözlerini yummuştur.



# Fasıla-i Saltanat

Arda Uçar 



I. Mehmet ya da Çelebi Mehmet, Osmanlı İmparatorluğu'nun beşinci padişahıdır. Babası "Yıldırım" lakaplı I. Bayezid, annesi Germiyanoglu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun'dur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmese de 1379 yılında Bursa'da doğduğu kabul edilmektedir. Soyu, annesi Devlet Hatun tarafından Mevlana'ya dayandığı için o da diğer kardeşleri gibi Bektaşî ve Mevlevîlerin ulu pîrlerine verilen san olmasının yanında okuma yazma bilen, medrese veya dengî bir kurumda eğitim görmüş kişiler için de kullanılan "Çelebi" unvanı ile anılmıştır. Şehzadelik yıllarında eğitimini Bursa ve Edirne saraylarında tamamlayan Çelebi Mehmet, Amasyalı Sofî Bayezid ile Tokatlı Bicaroglu Hamza'dan eğitim almıştır. Yıldırım Bayezid'in 1391'de Canik Seferi'nde yanında götürdüğü oğullarının arasında Çelebi Mehmet de bulunmuştur. Bu sefer sırasında Sivas Sultanı Kadî Burhaneddin, saldırılara daha fazla karşı koyamayacağını anlayınca Amasya kentini Osmanlılara terk etmiş, bunun üzerine Yıldırım, kenti teslim almak için oğlu Mehmet Çelebi komutasında bir orduyu

Amasya'ya göndermiştir. Yetenekli şehzadenin kent yönetimini başarıyla eline alarak asayîşi sağlamasının mükafatı olarak babası Yıldırım, Mehmet'i Amasya Sancak Beyliğine atamıştır.

## BİR DEVİR BAŞLATAN SAVAŞ: ANKARA

Amasya, o zamanki Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında üç Rumiye-i Suğra eyaletinden (Amasya-Tokat-Sivas bölgesi) biri olup merkezi olarak çok öneme haizdi. Ankara Savaşı'na kadar başarılı bir şekilde bu kıymetli kenti idare eden Çelebi Mehmet, görev sırasında babasının Anadolu seferlerine Sancak Beyi olarak eyalet askeri ile katılmış, bu seferlerde görevinin yanı sıra çok kere Osmanlı ordusunun artçı/yedek güçleri komutanlığını da yüklenmişti. 1402'de Yıldırım Bayezid'in Timur'a karşı düzenlediği sefere de böyle katılmış ve Ankara Savaşı'nda artçı kuvvetler komutanlığını üstlenmiştir. Bu görevi başarıyla yürütmesi sayesinde Ankara Savaşı bozgunundan az kayıpla ve ilk önce kurtulanlardan olmuş, savaş sonrasında kuvvetleriyle Bolu taraflarına çekilmiş, sonra da Amasya'ya yerleşmiştir. Savaştan sadece kendisi değil, diğer kardeşleri de kaçmış ve her biri Osmanlı'nın farklı taraflarına dağılmıştır. İsa Çelebi Balıkesir çevresine, Musa Çelebi Bursa çevresine, en büyük kardeşi olan Süleyman Çelebi Edirne çevresine yerleşmiş ve burada padişahlıklarını ilan etmişlerdir. Bu bölünmenin yaşanması ve iç savaşın başlamasındaki aslan payı ise Timur'a aitti. Timur, hayalindeki Büyük Çin Seferi'ni gerçekleştirmek için planlar yaparken arkasında güçlü bir devlet bırakmak istemiyordu. Bu isteğine binaen yaptığı hamle, dört şehzadenin her birine mektup yollayıp kendisinin padişahlığını tanıdığını iletmek olmuştu. Bu stratejik hamle dört kardeşin de Osmanlı hükümdarlığını yapmak için hak iddia etmesini körüklemiş ve 11 yıl sürecek olan bunalımı, Fetret Devri'ni, başlatmıştı.

## 11 YILLIK BUHRAN: FASILA-İ SALTANAT

Taht kavgaları ile geçen 11 yılda kardeşler arasındaki ilk harbi ilan eden kişi, Musa Çelebi'ye karşı Balıkesir Emiri İsa Çelebi olmuştur. Bu harp, Musa Çelebi'nin Bursa'da padişahlığını ilan etmesi ile başlamış, İsa Çelebi'nin Bursa'yı ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Musa Çelebi önce Germiyanoglu II. Yakup Bey'in yanına, sonra da kuzeni olan Karamanoğlu Mehmet Bey ve Candaroğlu İsfendiyar Bey'in yanına sığınmış, sonrasında ise Amasya Emiri olan kardeşi Çelebi Mehmet'in yanına gelerek onun himayesinde bulunmayı kabul etmiş, bunun üzerine iki kardeş burada ittifak kurmuşlardır. Bu esnada Çelebi Mehmet, Bursa ve Edirne'deki taht çekişmeleri gibi olayların uzağında kalarak kendi bölgesinin sorunlarıyla ilgilenmiştir. Canik (Samsun) bölgesindeki Kubadoğulları, İnalogulları, Taşanoğulları Türkmen beylikleri ile birer derebeyi olan Köpekoğlu, Gözleroğlu çetelerine karşı savaşarak devletin sınırlarını Tokat ve Sivas'a kadar genişletmiştir. 1403 yılında henüz Timur Anadolu'da iken Orta Karadeniz ve Orta Anadolu'nun en güçlü egemeni konumuna gelmiştir.

Anadolu'da kendisi dışında kalan tek kardeşi İsa Çelebi'ye Anadolu'yu birlikte yönetmeyi teklif eden Çelebi Mehmet, ağabeyinin bu teklifi reddetmesinin ardından İsa Çelebi'ye karşı bir sefer gerçekleştirmiştir. Ulubat Ovası'nda gerçekleşen savaşta Mehmet Çelebi üstün gelince İsa Çelebi Yalova'ya kaçmak mecburiyetinde kalmıştır. Çelebi Mehmet seferin başarıyla sonuçlan-



masının ardından Bursa'ya inip hükümdarlığını ilan etmiş, İsa Çelebi ise Edirne Emiri olan ağabeyi Süleyman Çelebi'ye sığınmıştır. Kardeşi Çelebi Mehmet'in Anadolu'daki gücü ve hakimiyetinden rahatsızlık duyan Süleyman Çelebi kendisine sığınan kardeşi İsa Çelebi'nin emrine hatırı sayılır bir ordu vererek kendi adına Anadolu'ya sefere göndermiştir.

İsa Çelebi'nin, Çelebi Mehmet'in Amasya'da bulunduğu bir zamanı fırsat bilerek emrindeki orduyla Bursa'ya girip bölgeyi yeniden hakimiyeti altına aldığı haberini duyan Mehmet Çelebi ordusuyla tez vakitte Bursa'ya varmış ve İsa Çelebi'yi mağlup etmiştir. Kaçıp canını zor kurtaran İsa Çelebi Kastamonu'daki İsfendiyar Beyliğine sığınmış, saltanat davasından vazgeçmemiş, İsfendiyar Bey'i ikna edip kalan ordusuna İsfendiyar Beyliğinin ordularını katarak Çelebi Mehmet'in hüküm sürdüğü Ankara'ya saldırı düzenlemiştir. Şehir düşmek üzereyken yetişen Çelebi Mehmet, güçlerini birleştirerek bu iki orduya karşı galip gelmiş ve gücünü herkese yeniden ispatlamıştır. Ankara'da yapılan savaş



Çelebi Mehmet'in kazanmasından sonra Karamanoğlu Beyliği ve Dulkadiroğlu Beyliği Çelebi Mehmet'in hükümdarlığını kabul etmiş, bunun üzerine İsa Çelebi bu sefer de Aydınoğulları ve Menteşe Beyliğinden yardım istemiştir. Alınan destekle Bursa'ya doğru yürüyen İsa Çelebi, kardeşi Çelebi Mehmet karşısında tekrar yenik düşmüştür. Tüm bu yenilgilerin ardından İsa Çelebi kaçıp saklanmıştır. Kardeşi İsa Çelebi'nin Eskişehir civarlarında olduğu haberini alan Çelebi Mehmet, birtakım özel askerlerini bölgeye göndererek İsa Çelebi'yi burada idam ettirmiştir. Cesedi Bursa'ya, babası Yıldırım Bayezid'in yanına götürülerek defnedilmiş ve böylece kardeş kavgasında akan ilk kan İsa Çelebi'nin olmuştur.



Anadolu'da desteklediği kardeşinin idam edildiği haberini alınca paniğe kapılan Edirne Emiri Süleyman Çelebi, Bursa'ya doğru sefer başlatmıştır. Çelebi Mehmet en büyük ağabeyi olan Süleyman Çelebi'nin ordusuyla baş edemeyeceğini düşünüp savaşmadan Ankara'ya çekilmiştir. Bunu fırsat bilerek Bursa'ya ele geçiren Süleyman Çelebi, Ankara'ya doğru ilerlemeye devam etmiştir. Çelebi Mehmet bu defa Sivas'a çekilme kararı almıştır. Süleyman Çelebi, Ankara bölgesinde hakimiyet sağlamasının ardından Bursa'ya çekilmiştir. Ardından Karamanoğulları Beyliğine karşı sefer kararı almış, Karamanoğulları tek başlarına bu orduyla başa çıkamayacağını düşünüp Çelebi Mehmet'e iltihak talep etmişlerdir. Bu sırada Çelebi Mehmet yanında bulunan Musa Çelebi'yi kendisine bağlı kalması şartıyla Rumeli'ye göndermiştir. Çelebi Mehmet bunu yaparken aynı zamanda Eflak Voyvodası Mirçe'den Musa Çelebi'ye yardım etmesini istemiştir. Oldu olası Osmanlılardan nefret eden Mirçe, Osmanlı'daki bu karışık durumdan yararlanmak için bu teklifi kabul edip kızını Musa Çelebi'yle evlendirerek bu desteğini resmiyete dökmüştür.

Musa Çelebi Rumeli'de yapmış olduğu güçlü propaganda ile bir sürü destekçi toplamıştır. Rumeli Beylerinden birkaçını ikna eden Musa Çelebi, Sırp Kralı'ndan da destek alınca gayet güçlü bir askeri birliği emri altında toplamış, topladığı birliklerle Süleyman Çelebi'nin tayin ettiği Rumeli Beylerbeyini mağlup etmiştir. Bu haberi duyan Süleyman Çelebi, Rumeli'deki hakimiyetinin tehlikede olduğunu görerek Edirne'ye geri dönmüş ve Musa Çelebi'nin Sırp ve Eflak desteği almasından endişelenip çareyi Bizans'a başvurmakta bulmuştur. Musa Çelebi'nin Süleyman Çelebi'nin üstüne, Edirne'ye, yürümesiyle içlerinde Hristiyan askerlerin de bulunduğu iki kardeşin orduları karşı karşıya gelmiştir. Musa Çelebi'nin emrinde bulunan Sırp askerlerin taraf değiştirip Süleyman Çelebi'ye destek vermesiyle Musa Çelebi mağlup olarak geri çekilmişse de fazla zaman geçmeden tekrar büyük bir ordu kurmayı başarmış ve Edirne'ye saldırmıştır. Süleyman Çelebi'nin arkasında yer alan Yeniçeri ağası ve bazı paşalar, Süleyman Çelebi'ye içki ve eğlence alemlerine düştüğü için öfkeli olmaları sebebiyle taraf değiştirerek Musa Çelebi'nin tarafına geçmişlerdir. Bu gelişme sonucunda Musa Çelebi, Edirne'yi ele geçirmiştir. İki kardeşin savaşının ardından Süleyman Çelebi mağlup olunca kaçmak zorunda kalmış fakat Dövcüler köyünde yakalanarak öldürülmüştür. Süleyman Çelebi'nin oğlu şehzade Orhan ise Bizans'a kaçarak canını zor kurtarmıştır.

Musa Çelebi, Edirne'ye kardeşi Çelebi Mehmet adına ve ona tabii olarak gelmesine rağmen Süleyman Çelebi'yi alt etmesinin ardından Edirne'de adına hutbe okutup sikke basturarak hükümdarlığını ilan edince Osmanlı, birisi Rumeli'de birisi Anadolu'da olmak üzere fiili olarak iki kardeş arasında bölünmüştü. Musa Çelebi'nin ilk hükümdarlık yılları oldukça parlak ve başarılı geçmekteydi. Kendisi Süleyman Çelebi'yle savaşırken taraf değiştiren Sırlara karşı başarılı bir sefer gerçekleştirerek topraklarını büyütmüş, pek çok sefer düzenlemiştir. Ancak Musa Çelebi, düzenlediği bu seferleri finanse etmek için halktan ve beylerden ağır vergiler almıştı. Bu nedenle halk ve beyler, Musa Çelebi'ye karşı tepkiliydi. Musa Çelebi, büyük bir orduyla Bizans'a saldırınca Bizans, elindeki Şehzade Orhan kuzunu kullanmak zorunda kalmıştı. Şehzade Orhan'ı Rumeli'ye göndererek orada bir iç karışıklık yaratmak isteyen imparatorluk, kısa sürede başarılı olmuştu. Bazı Rumeli Beylerini etrafında toplayan şehzade Orhan, Musa Çelebi'nin Bizans seferini kaldırarak Rumeli'ye, şehzade Orhan'ı püskürtmeye gitmesine yol açmışsa da Orhan mağlup olmuş ve tekrardan Bizans'a sığınmıştır.



Tüm bu gelişmeler ışığında Bizans da dahil olmak üzere çoğunluğun desteği Çelebi Mehmet'te idi. Bizans ona gemilerini verirken, beyler de ordularıyla destek taahhüt etmekteydiler. Divanını toplayan Çelebi Mehmet, 15 bin kişilik ordusuyla Rumeli tarafına geçerek Musa Çelebi'ye harp ilan etmişti. İki kardeşin orduları Çatalca yakınlardaki İnceğiz mevkiinde karşı karşıya gelmişler, burada yapılan mücadelede Çelebi Mehmet yaralanmış ve mağlup olarak önce İstanbul'a, ardından Bursa'ya geçiş yapmak durumunda kalmıştı. İkinci bir saldırı için hazırlanan Çelebi Mehmet, damadı olduğu Dulkadiroğlu Beyi'nden aldığı askerlerle 30 bin kişilik ordu toplayarak ve bu sefer Vize civarında ağabeyi ile karşı karşıya gelmiş, bu çetin muharebenin ardından galip gelen taraf olmuştur. Kardeşine karşı üstünlük kuramayan Musa Çelebi ise geri çekilmiş, takip edildiği için Tuna Nehri'ne kadar ilerlemiştir. Paşa Yiğit ve İzmirlioğlu Hamza Bey'i 2 bin kişilik bir orduyla kendisini takip eden askerleri durdurması için bıraktıysa da takip eden Bayezid Paşa ve Yahşi Bey kumandasındaki müfreze süratle bertaraf ederek ve takibe devam etmiştir. Musa Çelebi, Sofya Ovası'na indiğinde iki ordu nihayet

çarpışmıştır. Musa Çelebi, kardeşi tarafından bir defa daha mağlup edilmiş, yaralı bir şekilde kuzeye doğru kaçmış ve bir bataklıkta saplanmış ve boğularak öldürülmüştür. Cenazesi Bursa'ya, babasının yanına, götürülerek defnedilmiş ve dört kardeşin vermiş olduğu çetin harpler sonunda ayakta kalarak mutlak hakimiyeti sağlayan Çelebi Mehmet, 11 yıl süren Fetret Devri'ne son veren padişah olmuş, adeta Osmanlı İmparatorluğu'nu ikinci defa kurmuştur.



# Kanun Adamı mı, Bürokrat mı, Asker mi? Devlet-i Aliyye’de Kadılık Makamı

Özsu Ceylan 

**K**adı; Osmanlı Devleti’nde hukukî meseleleri, yargılama ve sonuca ulaştırma hükmüne sahip kurumdur. Davalarını sonuca ulaştırırken şer’î hukuk kurallarını esas alır. Sanılanın aksine kadıların sorumlulukları yalnızca adalet sistemi ile sınırlı değildir. Yönetiminden sorumlu olduğu bir bölge vardır ve ilk olarak adli işlerle ilgilenir de; bölgenin idarî, malî, beledi ve emniyet teşkilatlarının denetimleri; kontrol ve gözetim kadı’nın yükümlülüğü altındadır. Büyük bir kapsama alanına sahip görev yetkisine rağmen siyasi ve askerî alanlara karışma lüksü yoktur.

Osmanlı Devleti’ndeki kadılık kurumu, Osman Gazi’nin atadığı ilk kadı olan “Dursun Fakih” ile başlamış ve Cumhuriyet’in ilanından sonra laik sisteme geçilmesiyle son bulmuştur. Kadı’nın yönettiği bölgeye kaza denilmekle birlikte şimdiki zamanımıza tekabül eden karşılığı ilçelerdir. Görevlerinin günümüzdeki meslek adlandırması ise belediye başkanlığı, noterlik ve hakimliklerdir. Dönemdeki diğer iş sahibi sınıflarla karşılaştırıldığında da karar verme özgürlüğüne, bağımsızlığa ve bir nevi padişahın yetkisine sahip üstün bir kurumdur. Hüküm sürdüğü alanların fazlalığı ve arz ettiği önemi ile Osmanlı Devletinin sürekli ilerlemeyi sürdüren inşaatında, dengeyi sağlama görevini üstlenmiş, olmazsa olmaz tuğla taşı misalidir. Taşdıkları önem; raporlarını ve sonuçlarını, diğer üçüncü şahıs ve kurumlarla iletişime geçmeksizin yalnız merkeze ileterek ve merkezden emir alarak gerçekleştirmeleri ile anlaşılmıştır. Aynı zamanda merkezin de kadılar ile irtibat halinde olması, ona bildirilen gelişmeleri halka iletmesi ile padişahın vekili yani sözcüsü olmasını sağlamıştır. Padişahın sözcüsü olmasıyla birlikte doğrudan görev yaptığı adalet sistemi dışında yaptığı denetlemelerin emniyet teşkilatındaki yeri, bulunduğu bölgenin asayişini sağlamaktır. İdarî ve beledi alanda ise bölgenin imar alanlarını mimarbaşı ile düzenlemek, çevre düzenini ve temizliğini sağlamak, bölgede yapılacak herhangi bir faaliyete izin vermek; savaş, salgın gibi olağan dışı durumlarda hükümdar adına halkın tahsisıyla oluşan vergiyi toplamak, oluşabilecek herhangi bir soruna karşı önlem almak ve gereken durumlarda cezaları vererek güvenliği sağlamak, bölgenin kontrol ve denetimlerini düzenli olarak gerçekleştirmektir. Malî açıdan görevi esnaf loncalarının gözetimini, ürünün kalite kontrolünü, ürünlerin fiyat aralığını, üretim yapılan ve satılan mekanların durumunu kontrol etmektir. Noterlik boyutunda ise alacak-verecek senetleri yapmak; vakfiye, tapu ve vasiyetnameleri düzenlemektir. Değinilmeyen birçok vazifeye de birlikte işlerini yaparken yardımcı nitelikte farklı görevlere sahip kişilerin atamasını yapıp yetkilerinin kötü niyetle kullanılıp kullanılmadığını, düzenli işleyip işlemediğini kontrol edip denetini sağlamıştır. Bilinen ve hakikat görevi olan adli işlerde de evlenme, boşanma, miras, cinayet gibi davalarda yargılama yapmışlardır. Mahkeme sonucu alınan karar “Sicil” adlı deftere kaydedilmiştir. Bir davanın mahkemede kontrolünü sağlamak ve doğru karara ulaşmak yeterince uğraştırıcı olduğundan kadılar görevlerinde yardımcı olmak ve isteklerini yerine getirmek için naiblerle çalışmıştır.

Mahkemedeki kararları, şahitlerin ifadelerini düzgün biçimde tutulması için yine kadıların atadığı katipler görev almıştır. Padişahın; kadıları ilk atamaya başladığı dönemde, ilerleyen zamanda görev yaptıkları mahkeme binaları yoktur. Bu yüzden kendi evlerinde, camilerde hatta caddede geçerken dava alıp karar verdikleri olmuştur. Zaman ilerledikçe kadıların başkanlığında olan, etki alanının oldukça büyük olduğu şer’î mahkemeler açılmış; bu şekilde davaların yapıldığı mekan sabitleştirilmiştir. Halkın gece gündüz dava başvurusu yapma hakkı olmakla birlikte mahkemenin ne zaman kurulacağını kadının seçtiği iki gün belirlemektedir. Verdiği karara itirazı olan her kişi; bu itirazı başkentteki divana götürebilmiş, bu kararda da istediği sonuca ulaşamazsa padişaha sunma hakkına sahip olmuştur.

Kadı, yönettiği kazada yaşayan halk ile ilişkilerinin güçlenmesini engellemek için tayin edilme zorunluluğundadır. Bu da yönetimde görevli olan kişinin sorumlu olduğu halkla içli dışlı olmasını önlemiştir. Tayin süresi hep değişmiş olsa da son olarak iki senede bir olarak belirlenmiştir. Önceleri kadıları ilmiye sınıfı tayin etse de ardından padişah olan Sultan I. Murat kazaskerlik kurumunu oluşturmuş ve tayinleri bu kurumun yapmasını sağlamıştır. Kadı kurumu uzun süre boyunca en az sorunla işlemlerini, herkese eşit davranılması ile itiraz etme özgürlüğünün getirdiği güvenle verilen kararların İslam Hukuku’na dayanarak alınması yani halkın desteklediği din ile orantılı olmasıyla sağlamıştır. Bu da kişilerin, kadıların verdiği kararları fazlaca sorgulamasını önler niteliktedir. Zamanla devletin içinde bulunduğu olumsuzluklar sonucunda kadılık kurumunun çalıştığı şer’î mahkemelerin alanları kısıtlansa da varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bahsedilen görevleri yerine getirme sorumluluğunu almak ve yetkisine sahip olabilmek yani kadı atamasının gerçekleştirilmesi için zorunlu şartlar belirlenerek kadıların Osmanlı Devleti için önemi, ne kadar titizlikle çalışıldığı tekrar vurgulanmış ve sağlanmıştır.

Tdas Muharebesi’nin ardından Müslüman olan ilk Türk boylu Kartuklar’dır.



# Kara Ölüm

## (1346-1353)

Minel Dursun 

Tarihin akışını değiştiren Avrasya ve Afrika'yı yerle bir eden veba hastalığı ya da bir diğer adıyla 'Kara Ölüm' 1346 yılında Asya'da çıkmıştır. Veba zoonotik (hayvandan insana geçen) bir enfeksiyon hastalığıdır. Bu hastalığın altında yatan sebep Yersinia Pestis adı verilen bir bakteridir. Veba hastalığına yol açan bu bakteri 1894 yılında Alexandre Yersin tarafından keşfedilmiştir ve adını da keşifinden almıştır. Bu bakterinin bu kadar ölüme yol açmasının nedeni aslında dönemin koşullarından ve bakterinin çok dayanıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Şu



ana kadar yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre 3 kez pandemiye yol açan bu bakterinin 14. yy Avrupasında kıta nüfusunun yaklaşık olarak üçte birinin ölümüne neden olduğu bilinmektedir. Veba hastalığı vücutta kendini şişlikler olarak gösterir, bu hastalığa teşhis konulmadığında bir ila altı gün arasında ölüm gerçekleşir.

Döneme ait belgelerin yetersizliğinden ötürü tam olarak bilinmesede, bazı tarihçiler vebanın Avrupa ve Afrika'da 75-200 milyon kadar insanın ölümüne yol açtığını tahmin etmektedir. Nüfusun ciddi bir biçimde azalması, o zamanın sosyo-ekonomik yapısını etkilemiştir. İnsanların çoğunlukta olduğu yerlerde mikropların yayılma hızında artar. İnsanlar bu sebepten mikropların hedefi olmuşlardır ve vebanın yayılım süreci hızlanmıştır. Bu sebeplerden ötürü kuraklık, nüfus patlaması benzeri sebeplerden kıtlıkla karşılaştılar. Toprağın sürekli olarak sürülmesi fare, sıçan, kene ve pire gibi bulaşıcı hastalık taşıyabilen hayvanları insan topluluklarına yakın yaşamak zorunda bırakmıştır. Tabii bu hayvanlar insanlara hastalıkları da beraberinde getirmişlerdir ve bu hastalıklar yoğun nüfusa sahip kentlerde ortaya çıktığı zamanlarda toplu ölümlere yol açmıştır.



Kara Ölüm'ün Tuggenburg İncilinde resmedilmesi. (1441)

Veba süresi boyunca nüfusun sürekli olarak azalmasıyla birlikte işgücü önemli ölçüde azalmıştır, bu yüzden köylü kesimin iş gücü bir anda önemli hale gelmiştir. Veba dönemi süresince köylüler bu sayede maaşlarının ücretleri konusunda ve daha

iyi muamele için söz sahibi oldular. En alt sınıfın söz sahibi olmasıyla birlikte yaşam tarzları iyileşmiştir.

Veba döneminin geçmesiyle birlikte üst sınıf, alt sınıfın statülerini unutmamasından endişelenip bu iyileşmiş hale karşı çıktı. Bu çabalar 1378'de Lonca işgali, 1381'de Londra'nın ünlü köylü isyanıyla sonuçlandı. Ancak üst sınıfın bu çabaları boşunaydı çünkü sınıf mücadelesi devam edecekti ama feodal sistem otoritesi yıkılmıştı. Kara Veba ya da Kara Ölüm 1353 yılında sona erdi ve tarih baştan yazıldı. Geriye ise sadece artık yaşamayan insanların maskeleri kaldı...


### ? Bunları Biliyor muydunuz?

1518'de Strazburg, Alsace, oldukça ilginç bir salgınla karşı karşıya kaldı. "Dans hastalığı" olarak da bilinen bu garip durum 400 kişinin hiç durmadan, dinlenmeden dans etmelerine ve bu insanlardan bazılarının kalp krizi, yorgunluk veya felç gibi sebeplerle ölmelerine neden oldu. Bu garip durum 1518 yılının Temmuz ayında, Bayan Troflea adlı bir kadının Strazburg'un ortasında kontrolsüz bir şekilde dans etmeye başlamasıyla ortaya çıktı. Bayan Troflea'ye 34 kişi daha katıldı ve kısa süre sonra bu sayı yaklaşık 400 kişiye ulaştı. Bir noktadan sonra günde yaklaşık 15 kişiyi öldürmeye başlayan salgının doğüstü sebeplerden kaynaklanmadığı fark edildi ve doktorlar ve yetkililer ve bu salgının "sıcak kan" nedeniyle olduğunu iddia ettiler. Hastaları tedavi etmek yerine, doktorlar ahşap bir ev inşa ederek bu insanlara "dans etmelerini" önerdi. Profesyonel modern maraton koşucularının bile bu kadar yoğun antrenmanlara dayanamayacağına inanılıyor. Ergot mantarlarının toksik ürünlerinden kaynaklanan bir tür gıda zehirlenmesinden ya da kitlesel psikojenik bir hastalık olabileceğinden bahsedilse de henüz bilim adamları bu korkunç salgına neyin yol açtığından tam olarak emin değiller.





# Bir Diplomasi Dehası Sultan II. Murad Han

Murathan Aydın 

## ERKEN ÇOCUKLUĞU

Osmanlı'nın çalkantılı dönemi olan Fetret Devri'nden sonra tahta geçip devletin imparatorluk makamına yükselmesinin temellerini atan ve halk tarafından "Derviş Meşrep" olarak anılan Sultan II. Murad, Ankara Muharebesi'nden yaklaşık iki yıl sonra babası Sultan Çelebi Mehmed Han'ın sancak beyliğini yaptığı "Şehzadeler Kenti" Amasya'da 1404 yılında dünyaya gelmiştir.

Sultan II. Murad Han'ın hayatına bakacak olursak zor bir çocukluk geçirdiği yorumunu yapabiliriz. Annesine dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte XV. yüzyıl Osmanlısının önemli tarihçilerinden Şükrullah "Behcetü't Tevarih" adlı eserinde padişahın annesinin cariyeye kökenli olduğunu ve Fetret Dönemi'nde Amasya'da bulduklarını belirtmiştir. II. Murad; Osmanlı'da taht kavgalarının hakim olduğu, her şehzadenin bir bölgede hükümdarlık sürdüğü, ayaklanmaların ardı ardına geldiği bu zamanda olayların en sık cereyan ettiği bölgede büyümüştür. Bu koşullar altında çocukluğunu geçiren Sultan II. Murad devletin tüm sorunlarını yakından gözlemlene fırsatı bulmuştu. Babası I. Mehmed'in "Rumiye-i Suğra" (Tokat-Sivas-Amasya) bölgesinin hükümdarlığını yapıp tüm şehzadeleri bir çatı altında toplamaya çalışmasına şahitlik etmişti. 1410 yılında Süleyman Çelebi'yi alt eden Sultan I. Mehmed Anadolu'nun tamamına hakim olmuş, 1410 yılından sonra çalışmalarına Bursa'dan devam etmiş ve bu sırada oğlunu Bursa'ya yerleştirmişti. Murad, 6 yaşında iken ilk lalası Yörgüç Paşa'nın gözetimi altında saray eğitimi almaya başladı. Ailenin üçüncü erkek çocuğu olsa da önceki iki kardeşinin ölümünden ötürü en büyük erkek çocuğu konumundaydı. Yörgüç Paşa ve diğer hocalarından eğitim aldığı 5 yıllık süreç boyunca, akli devlet yönetimindeydi. Bu yüzden babasının tüm hareketlerini en ince detayına kadar takip ederdi. Şükrullah Efendi, "Behcetü't Tevarih"te

Murad'ın sekiz yaşında iken babasının Bursa'daki planlarını dinlerken yakalandığından ve bu durumun Sultan I. Mehmed'in hoşuna gittiğinden, sekiz yaşından sonra onu toplantılarını dinlemek üzere divanına aldığından bahseder.

1415 yılında babasının emri ile stratejik anlamda hayatı önem taşıyan "Rumiye-i Suğra" eyaletinin valisi olarak görevlendirildi. Tahta çıkmaya kadar da doğduğu yerde, Amasya'da, valilik yapmaya

devam edecekti. Anadolu'nun o dönemki merkezi olan Amasya, aynı zamanda önemli bir kültür merkeziydi. Kendisi bir vali olarak bölgedeki bilim ve din alimleri ile haftada bir kez meclisi tertip edip bölgedeki halkın refah düzeyini artırmak için çalışmalar yapardı. Her gün halkla iç içe olmak için şehrin merkezinde vakit geçirir, burada sohbetlere katılırdı. Bu yüzden halk, şehzadelik yıllarında ona "Derviş Meşrep" lakabını takmıştır. "Derviş Meşrep" kelime anlamıyla "alçak gönüllü, arif ve kanaatkar" anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda o dönemde dostu bol olan insana da denmektedir. Sultan II. Murad, şehzadelik yıllarından ölümüne kadar dostluk politikasından asla vazgeçmemiştir. 1416 yılında İzmir ve Saruhan'da çıkan Börklüce Mustafa'nın ayaklanmalarında öncü rol oynayarak isyanın başarıyla bastırılmasını sağlamıştır. Bu esnada Timur'un sayesinde eski topraklarına kavuşan Candaroğulları Beyliği, Osmanlı Devleti ile harpteydi. Babasının emri üzerine Candaroğulları Beyliği'nin zayıf kalbi olan ve önemli bir stratejik konuma sahip olan Samsun'u fethetti (1418). Babası I. Mehmed, Edirne'de iken kulağına Şehzade II. Murad ile ilgili her zaman onu gururlandıracak haberler gelmekteydi. Bu kadar başarılı olmasının altında II. Murad'ın her zaman övülen özelliği olan gözlem yapma ve hataları tespit etme kabiliyeti yatıyordu.

## 17 YAŞINDA DEVLETİN ALTINCI PADİŞAHI

1421 yılında, Sultan Murad'ın babası Sultan I. Mehmed geçirdiği bir av kazası sonucu ağır yaralanmıştı ve ölüm döşeğindeydi. Devletin idaresini tez bir şekilde oğluna vasiyet etmişti. II. Murad, Amasya'daki tahta geçme töreni ile Bursa'daki cülus ve biat törenlerinin ardından 17 yaşında iken saltanatın altıncı padişahı olarak tahta geçti. 17 yaşından sonra çoğu padişah gibi onun da taht mücadelesi başlamıştı. Amcası Mustafa Çelebi, Bizanslılar tarafından fonlanması sayesinde ordusunu ciddi ölçüde güçlendirmişti ve Murad için bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Ancak II. Murad, bu ordunun kudreti gözünü korkutmaksızın ordu içerisinde ve amcasını destekleyen halk arasında propagandalar yaymaya başlamış ve Mustafa Çelebi'nin ordusunu tek celsede dağıtmıştı. Bu yenilginin ardından Mustafa Çelebi, teslim olmak zorunda kalmış ve idam edilmiştir.

Kendisinden önceki padişahlardan daha çarpıcı bir komutanlık becerisine sahip olmasa da daima ilkleri gerçekleştirmesi ve yenilikleri ilke olarak benimsemesi onu diğer padişahlardan ayıran önemli bir husustu. Ordunun askerî düzenini yeniden yapılandırdıktan bir yıl sonra İstanbul'u kuşatmıştı. Bu, İstanbul'un altıncı ve şiddetli





kuşatması idi. Bu sert kuşatma hızlı bir şekilde başarıyla sonuçlanabilecek olmasına rağmen beklenmedik bir engelle karşılaşılmıştı: Anadolu'da ayaklanan II. Murad'ın küçük kardeşi Şehzade Mustafa. Bizans'ın parmağı ile gerçekleşen bu ayaklanma, II. Murad'ı kuşatmayı kaldırmak ve isyanı bastırmak üzere harekete geçmek zorunda bırakmıştı. Buna karşın II. Murad, büyük bir savaşa girmeden gizli bir şekilde Şehzade Mustafa'yı yakalatıp idam ettirmiş ardından da idam ettirmişti.

Onu diğer padişahlardan ayıran üstün tespit ve tenkit kabiliyetlerinin yanı sıra babasını gözlemleyerek edindiği diplomasi becerisi sayesinde yirmi üç yıllık hüküm süresi boyunca devletin sınırlarını genişletmeye devam ederken sınır devletlerle de her zaman arasını sıcak tutmuştu. Özellikle Anadolu'da sağladığı sükûnet ile devletin önce Rumeli topraklarında, sonrasında da Avrupa topraklarında genişlemesinin temellerini atmıştır. Burada temel kavramı çok mühimdir ki Sultan II. Murad Osmanlı'yı, imparatorluk sürecine götüren birçok başarının temelini atılmasını sağlayan padişahtır. Bunu da çıkardığı kanunlarla, geliştirdiği askerî ordu düzeniyle sağlamış, en önemlisi devlete bitmek bilmeyen bir gelir akışı sağlamıştır. Sultan II. Murad'ın hükümdarlığı devam ettikçe devlet üzerinde teşkilatlanması da güçleniyordu. Candaroğulları Beyliği'ne ait büyükçe bir toprağı fethettikten sonra odağı Avrupa topraklarına çevirmişti. Avrupa topraklarını sınırlarına katmanın kolay olmadığını bildiğinden ilk hamlesi burada çok büyük ve gizli bir teşkilat kurarak halkı kendi tarafına çekmek olmuştu. Bu müthiş teşkilatlanma sayesinde Rumeli topraklarında hangi devletin nasıl hareket edeceğini herkesten önce bilebiliyordu. Fırsat kollayıp karşısındaki devletlere en zayıf anında saldırıyor, bu hamlelerini diplomatik anlamda büyük avantajlara dönüştürüyordu.

1439 yılına kadar II. Murad tüm seferlerini düzenli bir şekilde koordine ediyor ve durmak bilmeyen fetihlerine devam ediyordu. Balkanlarda kurmuş olduğu istihbarat ağıyla Bosnalıların zayıf bir durumda olduğunu görmüş ve o dönemde balkanların en önemli toprağı olan Belgrad'ın kuşatılmaya çok uygun olduğunu tespit etmişti. II. Murad'ın iyi bir komutan olduğunu gösteren noktalardan birisi de hızlı bir biçimde düzenli ordusunu toplayıp dedesi Bayezid Han gibi çok hızlı harekete geçebilmesiydi. Her zamanki gibi çok iyi hazırlanmış ve Belgrad'a doğru yola koyulmuştu. Ancak dikkat etmediği iki önemli husus vardı: Birincisi, ordunun uzun yıllardır seferlerde olması ve bitap düşmesi; ikincisi ise Bosnalıların kuzeyinde bulunan Macar Krallığı'ydi. Macar Krallığı, olası bir Osmanlı tehdidine II. Murad tahta geçtiğinden beri hazırlanıyordu. Nitekim hazırlıklı olduklarını II. Murad'a Belgrad'ı vermeyerek göstermişlerdi. Belgrad, Macar Krallığı'na bağlı bir şehir değildi ancak Macarlar, II. Murad'ın güçlenmesini istemediklerinden yıllardır savaştıkları Bosnalılar ile ittifak kurup II. Murad'a karşı saldırmışlardı. Altı ay süren Belgrad kuşatması sonucunda hiçbir kazanç

elde edemeyen Osmanlılar geri çekilmek durumundaydı. Macar komutanı Janos Hunyadi, ülke hudutlarında akıncı seferleri düzenleyen tüm Osmanlı ordusunu saf dışı bırakmış ve Osmanlı tümüyle geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu olayların gerçekleştiği sırada II. Murad Belgrad kuşatmasından yaklaşık 1 ay sonra Karamanlara karşı bir sefer düzenleyip doğudaki asayışı sağlamak istiyordu. Bu seferler esnasında da balkanlardaki Osmanlı ordusu ardına gelen yenilgilerin sonucunda geri çekiliyordu. Osmanlı Ordusu; birkaç yüzyıl boyunca tüm cihana seferleriyle, kuşatmalarıyla ve muharebede sağlamış oldukları düzen ile örnek olmuşlardı. 16. yüzyılda yaşamış İtalyan düşünür Niccolo Machiavelli "Prens" adlı eserinde, Osmanlı Ordusu tüm bunları başarılı bir şekilde gerçekleştirdiyse bile bir hususta ekseriyetle başarısız olduklarını dile getirmiştir: ordu, çekilmesi gereken zamanda düzenli biçimde geri çekilememiş; bundan ötürü ardı ardına gelen yenilgilerden dolayı toparlanamamıştır. Belgrad kuşatmasından sonraki Osmanlı ordusunun geri çekileme-yişi de Machiavelli'nin bu tespitini kanıtlar niteliktedir.



*Varna Savaşını betimleyen bir yağlı tablo*

II. Murad, Karaman seferinde iken Janos Hunyadi önderliğindeki Macar, Bosna ve Sırp ordusunun Balkanları istila ettiğinin haberini aldıktan sonra tüm Anadolu ordusunu toplayıp harekete geçmişti. Janos Hunyadi ve ordusu, koordinasyonsuz bir şekilde geri çekilen Osmanlı ordusunu mağlup ettikçe daha çok güçleniyordu. Balkanlara doğru bu antlaşma sonunda Osmanlı'nın sonlandırıldığı Sırp despotluğu yeniden kurulacak bu despotluğun başına da Osmanlıda esir halde bulunan Brankoviç geçecekti. Bu şartların kabulü dahilinde iki taraf da Tuna Nehri'ni geçmeyecekti. Antlaşma tamamen Osmanlı devletinin aleyhineydi ve ne Osmanlı ne de II. Murad Han, daha fazla savaşı kaldıracabilecek durumdaydı. Fakat Osmanlı topraklarında tümüyle bir sulh sağlanamamıştı. Karamanoğulları Ankara'yı işgal ederek saldırı gerçekleştiriyordu. II. Murad da buna binaen Şehzade Mehmed'i Edirne'de kaymakam olarak bırakıp Anadolu'ya geçmişti. Amacı, Karamanoğulları'nı barışa zorlamaktı ki bunu da Karamanoğlu İbrahim Bey ile Ankara'da görüşüp kısa bir sürede halletmişti. Osmanlı, Karamanoğulları ile Yenışehir Sevgendnamesi'ni imzalayarak hem garpta hem de şarkta sulhu sağlamıştı. "Sevgendname" yani yemin



belgesi denmesinin sebebi Karamanoğlu İbrahim Bey'e antlaşma süresi boyunca saldırmayacağına dair şer-i hukuk dahilinde yemin ettirilmesinden ötürüydü. Sevgend-name dahilinde Osmanlının elinde bulunan Akşehir ve Beyşehir, Karamanlılara bırakılmıştı. Bu antlaşma sonucunda II. Murad'ın 23 yıllık hükümlerliği boyunca elde ettiği toprakların bir bölümü elden çıkarılmıştı. Elden çıkarılmasının tek sebebi ise mutlak sulhu sağlamaktı. 23 yılın ardından bitap düşmüş ve hatta depresyona girmiş II. Murad Han, Ağustos 1444'te topladığı divan-ı hûmayunun ardından tahttan çekilmeye karar vermişti. Bu, ondan önce ve ondan sonra gelen padişahlar arasında görülmeyen bir davranıştı. Hükümdarlığı bırakmasının ardından tahtı 12 yaşındaki oğlu Şehzade Mehmed'e bırakmıştı.

### TAHTI DEVİR VAKTİ: YENİ PADİŞAH II. MEHMED



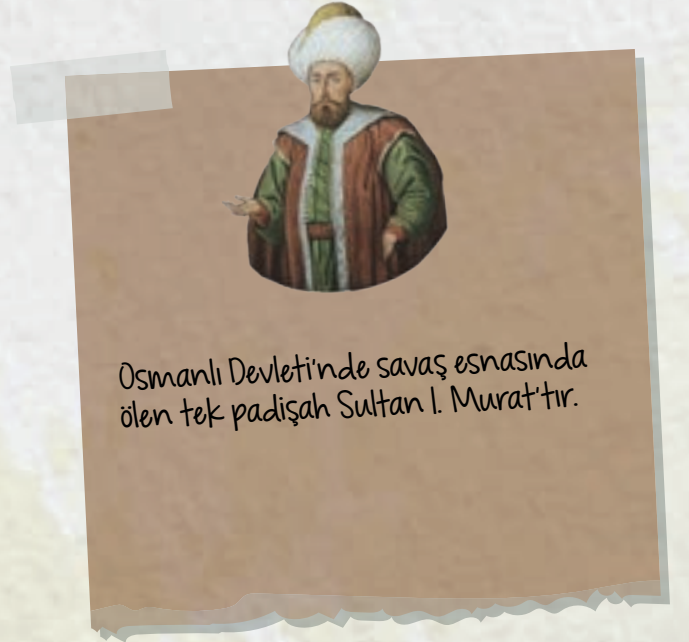
Genç Sultan II. Mehmed Han

II. Murad, babası gibi çok iyi bir aile yapısına sahipti. Oğulları Ahmed, Alaaddin ve Mehmed'i çok güvendiği lalalara vererek oğullarının eğitimini sağlamıştır. Bu dönemden sonra saltanatı 1451 yılına kadar sıkıntılı dönemler beklemekteydi. II. Mehmed'in tahta geçişini fırsat bilen Avrupa devletleri yeni bir harekete hazırlanırken devlet içerisinde de veziriazam Çandarlı Halil, Zağanos Paşa ve Şahabeddin Paşa arasında bir çekişme başlamıştı. Tahta yeni geçen oğlu II. Mehmed Han, yaşına göre oldukça zeki ve olgundu; II. Murad'ın tek güvencesi de oğlunun bu özelliklere sahip olmasıydı. Ancak Rumeli'nde başlayan isyanlar, Avrupa'nın saldırıya geçmesi ve Çandarlı Halil'in II. Mehmed'i dikkate almayıp babası II. Murad Han'ı tahta geri davet etmesi üzerine II. Murad, bu karışıklığı çözümlenmek adına tahta yeniden çıkmıştı.

Avrupalıları meşhur II. Kosova Muharebesi'nde mağlup ettikten ve isyanları durdurduktan sonra devlet içerisinde tekrardan sükûnet sağlanmıştı. Şükrullah, "Behcetü't Tevarih"te II. Murad'ın son zamanlarında huzurlu olmasının en büyük iki sebebinin Allah sevgisi ve Şehzade Mehmed'in aynı kendisi gibi gençken devlet işleriyle fazla ilgilenip birçok ıslahat fikrinin olmasından kaynaklandığını belirtmiştir.

II. Murad, 1450 yılında oğlu Şehzade Mehmed ile birlikte son seferi olan Arnavutluk Seferi'ne çıkmış, seferden dönmesinin ardından oğlu II. Mehmed'i, Dulkadiroğlu Beyliği prensesi olan Sitti Hanım'la evlendirmiştir. Şaşaalı düğün eğlencelerinden bir müddet sonra Edirne'de felç geçirip vefat etmiştir. Allah'ın rahmeti ve bereketinin üzerine yağmasını istediğinden vefat ettikten sonra türbesinin üstü açık yapılmıştır. Şehzadelik yıllarında aldığı "Derviş Meşrep" lakabıyla Sultan II. Murad; Osmanlının 1402 yılında almış olduğu darbenin -Fasıla-i Saltanat'ın- sonlanmasını sağlamasıyla, dahice kazandığı zaferlerle ve müthiş diplomasi zekasıyla yüzyıllar sonra dahi bilinecek ve anılacaktı. Osmanlı'yı emanet ettiği oğlu II. Mehmed Han, devleti imparatorluğa adım attıracak ve Osmanlı 300 yıl dünyaya hüküm sürecekti.

*"Gerekdir-kim idem âheng-i uzlet  
Koyub gayri tutam nefsi ülfet ,,*



Osmanlı Devleti'nde savaş esnasında ölen tek padişah Sultan I. Murat'tır.



# Osmanlı'da Tarikatlar

Selen Tezer 



“Yollar” anlamına gelen ve “Allah’a ulaştırın yol” manasında kullanılan tarikat sözcüğü, aynı inanç veya düşünce etrafında bir araya gelmiş toplulukları ifade etmek için kullanılır. Tarikatçılık anlayışı, İslamiyet tarihinde 700’lü yıllarda ortaya çıktığı bilinen bir hareket olup Endülüs bölgesinde faaliyet göstermekle birlikte İran’da şekillenmiş ve İran edebiyatı en parlak dönemi tasavvuf döneminde yaşamıştır. Ancak XVI. yüzyılda Safevi hakimiyetinden ve Şii-Caferiliğin resmi devlet dini olarak ilan edilmesinden sonra bu anlayışın toplum tarafından izlenmediği görülmüştür. Bunlarla birlikte tarikatlar Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’ne özgü düşünce ve inanç hareketleri olarak değerlendirilmektedir.

## OSMANLI'DA DEVLET – TARİKAT İLİŞKİSİ

Osmanlı Devleti, tarih sahnesine çıktığı günden bu yana tarikat anlayışının yaygın olarak barındığı bir devlet olmuştur. Devletin kuruluşundan yıkılışına dek geçirdiği kuruluş, yükselme, duraklama, gerileme ve çöküş gibi süreçlerden tarikatlar da etkilenmiş hatta bazen bu dönemleri etkileyen unsur konumunda olmuşlardır. Devletin siyasi varlığı boyunca tarikatlarla ilişkisi değişiklik göstermekle beraber genel anlamda ölçülü olmuş, gelişme ve büyümelerinin önünde durulmamıştır.

Kuruluş Dönemi’nde devletin merkezi olan Bursa’da yoğun tasavvufi düşünce ve tarikatlar hakimdir. İncelenen mecmualar sayesinde İstanbul’da da en az 300 dergahın bulunduğu bilinenler arasındadır. Dergahlarla (tarikat mensuplarının toplandığı yapı) saray arasındaki ilişki genel anlamda iyidir ve sultanlar teknik olarak herhangi bir tarikata mensup değillerdir; devlet başkanları olarak tüm tarikatlara belli bir mesafeden bakan yöneticiler konumundadırlar.

Dergahlar, 19 ve 20. yüzyıldan önce Osmanlı’da birinci sınıf şairlerin, bestekarların ve hattatların buralarda yetişmesi açısından sosyolojik olarak büyük önem arz etmiş, devletin kültürel bir damarı konumunda bulunmuşlardır. Osmanlı’da tasavvuf kültürünün ciddi manada yankı bulması; ilim, irfan ve sanatı temsil ederek toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelmesi de tarikatlerin yükselişine önyak olmuştur. Bu yönüyle saray ehlinde önemli kişiler ile dergah mensupları arasında bir muhabbetin oluştuğunu söylemek de mümkündür. Buna örnek olarak Sultan II. Mahmut’un kızı Adile

Sultan verilebilir. Önemli bir Türk divan şairi olmasının yanı sıra saraya mensup olup divanı bulunan tek kadın olan Adile Sultan, on iki büyük tarikatın pirlerine ayrı ayrı şiirler yazmıştır. Aynı zamanda Sultan I. Ahmet’in Celvetiyye tarikatının kurucusu olan Aziz Mahmut Hüdayî’ye ziyaretler yaptığı da bilinir.

On iki büyük tarikat olarak bilinen ve Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde varlık göstermiş büyük tarikatlar ve kurucuları şunlardır: Kadiriyye (Abdülkadir Geylani), Yeseviyye (Ahmet Yesevi), Rifaiyye (Ahmet er-Rifai), Kubreviyye (Necmüddin el Kübra), Medyeniyye (Ebu’l Medyen b. Huseyn), Desükiyye (İbrahim ed Desüki), Bedeviyye (Şeyh Ahmet Bedevi), Şazeliyye (Ebul Hasan Takuyîddin Ali b. Abdullah eş Şazeli), Ekberiyye (Muh-yiddin İbnül Arabi), Mevleviyye (Mevlânâ Celalüddinî Rumi), Sa’diyye (Sa’duddin Muhammed el Cebbârî), Nakşibendiyye (Muhammed Bahauddin Nakşibendi)

## XIX. YÜZYIL’DA TARİKATLAR

Geçmiş yıllarda önemli kültür merkezleri olan tarikatlarda, XIX. yüzyıla gelindiğinde bir çöküşün meydana geldiği görülmüştür. Bu dönemin en büyük meselelerinden biri tasavvuf inancına ve tekkelere ne olacağı sorusudur. Dervişler bu çöküşün sebeplerini tartışmış ve düzeltmenin çarelerini aramışlardır.

Tarikatlarda meydana gelen çöküşün en temel sebeplerinden biri beşik şeyhliği kavramıdır. Bunun, Osmanlı kurumlarında bozulmaya sebep olan beşik ulemağlı-babanın uğraştığı zanaatin, yeterliliğine bakılmaksızın oğluna aktarılması- kavramının tarikatlara yansması olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, XIX. yy’da tarikatlerde devlet yaptırımlarından kaçınma veya siyasi ve toplumsal çarklara kapılmadan yaşama imkânını arayıp bulma girişimlerinin olduğu anlaşılmaktadır. <sup>1</sup>

Bu girişimler, devletin merkezi otoriteyi sağlamak amacıyla bulunduğu bazı girişimleri, dayatma ve yaşam alanlarının daralması olarak algılayan bazı çevrelerin yasa karşısında geliştirdikleri bir takım pratiklerdir. Osmanlı’nın örgütsel çeşitliliği merkez alan bir imparatorluk olması geçmiş yıllarda bir zenginlik olsa da devletin gerileme ve çöküşe geçmesi ile bu tarz girişimlerin repertuarında ortaya çıkan zenginlik de bu çeşitliliğe bağlıdır. Bu tarz olumsuz girişimlerin yanı sıra, tarikatların elinde bulundurdukları başka bir güç de devletin otoritesine zarar veren etmenlerdendi; şeyhler dini ve dünyevi liderler olarak saygınlık sahibi kişilerdi ve halkın coşkun bağlılık duygularını yönlendirme nüfuzuna sahiplerdi. Tarikatlerdeki bu inanç temelli kuvvetli kenetlenme hali, halk arasında kolayca kutuplaşmaya, çeşitli manipülasyonlara ve yönlendirmelere kolayca ortam sağlıyordu. Bu hasletleri ile tarikatlar gerek devlet kademeleri ve kaidelelerine karşı gerekse toplum içerisinde otoriteyi yanılma ya da dikte edilen kurallardan kaçma yolunda önemli avantajlar elde etmiş görünmekteydi. <sup>2</sup> Tüm bunlar ışığında, son dönemlerinde Osmanlı Devleti’nin tasavvufi örgütlenmeler olan tarikatlardan zarar gördüğü çıkarımını yapmak mümkündür.

<sup>1,2</sup> 19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tarikatların Devlet Otoritesi Karşısındaki Tutumları, Zekeriya Işık





**SAĞDAN SOLA**

1. Osmanlı İmparatorluğu kaç yılında kurulmuştur?
4. İstanbul'da yer alan ve dünyanın en eski ve en büyük alışveriş merkezi olan yer hangisidir?
6. Cengiz Han'ın gerçek adı nedir?
7. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın milletvekili kimdir?
8. Dünya tarihindeki ilk bilinen imparatorluk hangisidir?
9. En son süvari birliği hangi savasta kullanılmıştır.
10. 33 milyon kilometre karelik yüzölçümüyle dünyanın en büyük imparatorluğu hangisidir?
11. Türklerin ilk büyük devleti hangisidir?

**YUKARIDAN AŞAĞIYA**

- Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti hangi şehirdi?
2. Osmanlı İmparatorluğunda en az hüküm süren padişah kimdir?
3. Orta Çağ'da Avrupa'yı etkisi altına alan ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan salgın hastalık hangisidir?
5. Hangi savaş sonrasında Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildi?






*İstanbul ve civarı haritasıdır*



# Asya Fatihi Cengiz Han

Murathan Aydın 

1200'lü yıllarda küçük Moğol kabilelerini toplayarak kurduğu birliği ile kısa süre içinde önce Orta Asya'yı ardından da Orta Doğu'nun neredeyse tamamını fetheden, bu toprakları fethederken verdiği hiçbir savaşı kaybetmeyen, seferlerle dolu altmış yıllık yaşamının yanı sıra askerî zekasıyla XIII ve XIV. yüzyıla damga vuran Cengiz Han; adını dünya tarihine en büyük ve en kıymetli liderlerinden biri olarak yazdırmıştır.

Önemli dünya liderlerinin çocukluk hayatları çoğunlukla bir hayli zor geçmiştir. Aile hayatlarında yaşadıkları sıkıntıların yanı sıra dönem toplumunun aksaklıklarına birinci gözden tanıklık etmişlerdir. 1162 yılında doğduğu kabul edilen Cengiz Han'ın da zorluklarla dolu bir çocukluk geçirmiş olduğunu biliyoruz: Henüz 9 yaşında iken babasının katledilmesine şahit olan Cengiz Han'ın çocukluğu bu acı gerçeğin etkisi altında şekillenmiştir. Babası Yesügey, kabilesinin lideri olan metin bir kişiliğe sahipti. Ancak kabilesinin o günkü Moğolistan'ın jeopolitik konum olarak en önemli yeri olan Onon Nehri üzerinde kurulu olması sebebiyle düşmanları oldukça fazlaydı. Cengiz Han, babası Yesügey'in düşmanlarıyla olan çetin mücadelesini çocuk yaşlarda görmüş ve onun en büyük destekçisi olmuştur. Lider olma fikrini de babasını intikamını almak için kafasına koymuştur. Babasıyla geçirdiği anıları hiç unutmamıştı; Subutay'ın yazılı kaynaklarında bahsettiğine göre Cengiz Han, uyuduğu vakitlerde babası ile uzun bir bozkır yolculuğuna çıkardı. Cengiz Han'ın çocukluğu ve gençliğinin şekillenmesinde büyük bir rol oynayan babası, onun zorlu lider olma sürecinde de tüm ruhuyla yanında durmuştur.

Cengiz, çetin mücadelelerle geçen gençlik döneminin sonunda yirmi yaşına geldiğinde tüm Moğolistan çevresinde itibarını yaymış ve saygı duyulan birisi haline gelmişti. Onu farklı kılan özelliği kültürüne sahip çıkması ve kültürünü herkesten daha iyi tanyor olmasıydı. Kendisi, Moğolların ve Türklerin ortak atası olan Hunların izinden yürüyerek önce Orhun Yazıtları'nda "ana vatan" diye bahsedilen Ötüken topraklarını fethetmiştir. Ötüken'i fethettikten sonra burada 1206 yılında Mete Han'ın ve nice Göktürk Kağanlarının yaptığı gibi tüm Moğol kabilelerini kendi çatısı altında birleştirmek adına dönemin en büyük kurultayını gerçekleştirmiştir. Cengiz Han, Türkleri ve Hunları aynı çatı altında birleştiren Mete Han ve Göktürk Kağanları gibi yapılması gerekenin bu olduğunu biliyordu, kendisinin ya da kabilesindekilerin Türk olmadığını tabii farkındaydı ancak onların kullandığı bu yöntemin onu zafere ulaştıracak hamle olduğunun da bilincindeydi. İşte Cengiz Han'ın yirmi yaşındayken tüm

Moğollara liderlik etmesinin sebebi de buydu, toplumunu çok iyi tetkik edebiliyor ve geçmişinden ders çıkarabiliyordu. Bir liderde aranan en elzem özelliklerden olan askerî beceriyi de çocukluk ve gençlik yıllarında deneyimledikleriyle kazanmıştı.



1206 yılındaki kurultayı toplayıp resmî olarak Moğol Devleti'ni kurduktan sonra yaptığı ilk ve en önemli iş "onlu sistem" e geçmek olacaktı. Onlu sistemin -düzenli ordunun- bir devleti başarıya ulaştırma yolundaki en önemli hususların başını çektiğinin bilincindeydi. Düzenli ordusunun yanı sıra kendi posta teşkilatını ve casus ağını oluşturmuştu. Bu teşkilat sayesinde Asya'da uçan kuştan dahi haber alabiliyor, düşmanlarından daima birkaç adım önde bulunuyordu. Cengiz Han'ın bu istihbarat sanatı sonraki yüzyıllarda pek çok devlete ilham kaynağı olmuştur.

Cengiz Han, büyük bir imparator olarak dünyaya hükmetmek üzere kullanılacak her yolun mübah olduğuna inanıyordu. Moğol halkının hoş karşılamayacağı ama imparatorluğu ileri taşıyacağını düşündüğü; işkenceyi, yalan söylemeyi, hırsızlık yapmayı ve zina etmeyi yasaklayan "Cengiz Yasası"nı, diğer adıyla "Cengiz Kanunname-si"ni çıkarmıştı. Kanunname; zanaatkârlara, doktorlara, belli bir entelektüel birikime ve eğitime sahip kişilere dil,



din ve ırk ayrımı yapılmamasını, bunun yanı sıra bu kişilerin bazı vergilerden muaf tutulmasını yasalaştırıyordu. Halkının eğitilmiş olmasını öncelik olarak kabul eden Cengiz Han, Uygurlardan zercî kişileri başkent Karakurum'a getirerek Moğolca çalışmalarına başlamış, Moğolca'yı Uygur alfabesine uyarlayarak başta çocukları olmak üzere tüm halka yayılmasını sağlamıştı.

Cengiz Han'ın bu çalışmalarını incelediğimizde onu sadece fetih ve yağma yapan biri olarak nitelendirmenin ne kadar yanlış olduğunu görürüz. İmparatorluğu süresince kurduğu müthiş askeri sistemle saygın, sadık, yüksek askerî zekaya sahip ve liyakat sahibi generaller yetiştirilmesine öncülük etmişti. "Dört Köpek" olarak adlandırdığı Kubilay, Çelme, Jebe ve Subutay bunların başlıcalarıydı. Yetiştirdiği bu generaller ile önce devleti için en büyük tehdit olan Kuzey Çin'deki Batı Xia ve Jin Hanedanlığı üzerine seferler yaparak topraklarını genişletmiş, reformlarına devam ederken de seferleri durdurmamış, batıya giderek büyük Türkistan topraklarını ve ardından Horasan üzerindeki İran'ı fethetmişti.

Bu fetihlerden sonra generalleri ve kendisi yaşlılıklarının farkına varmış ve toprak bütünlüğünü korumayı planlamışlardı. Ancak Cengiz Han, imparatorluğun kuzeybatısındaki -Kafkasya topraklarındaki- Gürcülerin, Kıpçakların, Rusların ve İdil Bulgarlarının imparatorluğa karşı ayaklanması üzerine tekrardan seferlere çıkıp Kafkas topraklarının tamamını fethetmişti. Bu fetihler sonucunda artık dünyanın yüzölçümü en büyük olan ülkesine ve en büyük askerî gücüne sahip bir imparatordu.



Cengiz Han, Moğol istilalarını 1206 yılında başlatmış, devamlılığı için gayretle çabalamıştı. Çünkü kendisi dünyanın, daha doğrusu onun gözündeki dünyanın fethedilmesinin ancak ve ancak bu şekilde gerçekleşebileceğine inanıyordu. Bu sebeple bu uğurda milyonlarca insanın katledilmesine sebep olmuştur. Başlattığı Moğol istilalarının dünyada tarihi açıdan önemli olan birçok olayın yaşanmasına sebebiyet vermesi de dünyanın şekillenmesinde öncü rol oynadığının bir göstergesidir. Örnek vermek gerekirse; Anadolu'da Beylikler Dönemi'nin başlaması, Abbasi Devleti'nin yıkılması ve halifeliğin Emevîlere geçmesi, İpek Yolu'nun el değiştirmesi, Rusya'daki im-

paratorluk sürecinin uzun süre duraklaması gibi pek çok olaya Cengiz Han'ın öncülük ettiği Moğol istilaları sebep olmuştur.

Takvimler 1227 yılını gösterdiğinde Moğolların durmak bilmeyen istilaları, liderlerinin ölümüyle iki yıl duraklamıştı: Cengiz Han, Tangutlar'ı yendikten sonra Karakurum'a dönerken bilinmeyen bir nedenden ötürü ölmüştür. Ölümünün sebebi ve yeri asla bilinemeyecekti çünkü söylenen rivayetlere göre Cengiz Han, ölümünü gören ve mezarını bilen herkesin ölmesini vasiyet etmiştir. Cengiz Han'ın ölümü hakkında bunun gibi birçok iddia vardır. Ancak şu anlık ölümü hakkında bildiğimiz tek husus kesin herhangi bir bilgiye sahip olamayışımızdır. Şu anki Moğolistan devleti ve dünyanın çeşitli yerlerinden pek çok arkeolog, uzun yıllardır Cengiz Han'ın mezarını araştırmaktadır. Günümüzde arkeologlar, bu mezarı bulmaya oldukça yaklaştıklarını düşünmektedirler. Acaba bu arkeologlar dünyadaki en büyük keşiflerden birine imza atabilecekler mi?





# Büyük İmparatorun Sağ Kolu Subutay

Yusuf Çitakkul 

*“Cengiz Han’ın siyasetiyle hazırladığı, yönetimiyle koruduğu her şeyi kalıcı ile tamamlayan, insan kalığına girmiş bir savaş tanrısydı.”*

Leon Cahun

Ömrü boyunca tek bir yenilgiyle bile tanışmamış olan Subutay (Sübüdey), tarihin gelmiş geçmiş en büyük komutanları arasında ismini yazdırmayı başarmıştı. Ailesi Tuvalara dayanan Subutay, babası Çarçuday ve kardeşi Çelme ile birlikte Cengiz Han’a bağlılığını bildiren ve onun hizmetinde bulunan bir aile idi. Bunun kökeni Çarçuday’ın, Cengiz’in babası Yegüsey’le olan dostluğuna ve bağlılığına dayanmaktadır. Yetenekleri gözden kaçmayarak Moğol liyakat sistemine de uygun bir şekilde devlet içerisinde önemli yerlere gelmişti. 1227 yılına kadar Cengiz Han’a, ondan sonra ise Cengiz’in oğlu Ögeday’a hizmet etmiş olan Subutay, pek çok stratejik başarıya imza atmıştır. İşte o ünlü stratejik başarılarından ve kıymetli havadislerden bazıları:

## Merkitlere Düzenlenen Sefer ve İstihbaratın Önemi

Subutay’ın orduda yeni yeni komuta görevleri almaya başladığı ve ilk defa önemli bir mevkide yani ordu komutanı olarak bulunduğu, Merkitlere karşı yürütülecek seferde Cengiz Han’a özel olarak stratejisini belirtmiş ve uygulamaya konmasını sağlamıştı. Plan şu şekilde işleyecekti: Merkitlerin savunma hizasında bulunduğu kaleye Moğol asker kaçağı gibi davranacak ve

içeriye alındığında Merkitlere yanlış bilgiler vererek düşmanın afallamasını, zaferin gelmesini sağlayacaktı. Aklındaki şekliyle işleyen planda ikna kabiliyeti sayesinde kaleye sızıp kendini Merkitlere dinletmeyi başarmıştı. Birkaç kilometre yakınlıkta mevzilenen Moğol ordusu hakkında, ordunun kaleye epey uzakta olduğunu söyleyerek Merkitleri ikna etmiş ve gevşemelerini sağlamıştı. Moğol ordusu bunun bilincinde olduğundan birkaç kilometre yakındaki mevzilerinden çıkıp kaleyi rahatça ele geçirebilmişlerdi.

## Kuman-Kıpçaklara Karşı Alman Zafer

Subutay’ın 1219 yılında Merkitlere ve Kuman-Kıpçaklara karşı kazanılan bir muharebe öncesi uyguladığı strateji askeri alanda oldukça önem görmüştür. Öyle ki stratejik olarak yeniliklere açık olmanın, düşmanı şaşırtmanın önemi anlaşılabilir. Ordusu Kuman Kıpçak birliklerine karşı geri çekilen Subutay, ordusuna yol boyunca arkalarında tahta oyma oyuncaklar bırakmalarını emretmiştir. İzleri takip eden düşman birlikler eşyalara dayanarak uzaklaşan

grubun bir ordu değil de birkaç aile olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Bu sayede tedbiri elden bırakan düşman birliklerine karşı ani bir saldırı düzenleyen Subutay, düşman birliklerini bozguna uğrattı ve liderlerini ele geçirebildi.



## Kiev Kuşatması

Kiev Kuşatması esnasında Subutay’ın ve Moğolların yalnızca saf, kaba askeri güçten değil de taktiksel açıdan da düşmanlarını zayıflattıklarını ve tarihte önemli bir yer edinmelerinin bu tutumdan kaynaklandığı mutlaka kanıtlanmıştır. Kuşatma sırasında kalenin duvarlarını kolayca geçemeyeceğini kavrayan Subutay, bu nedenle kale içerisindeki insanların teslim olması için kaleye giden su tünellerinin kazılması ve su kaynaklarının kesilmesi, dışarıdan içeriye gelecek yemek ve erzak kaynaklarının da önüne geçilmesiyle



de şehrin kolayca teslim olmasını sağlamıştı. Savaşta yalnızca askeri kuvvetin değil mühendislik becerilerinin, yeraltı kaynaklarının vb. kullanılmasının bilincinde olan Subutay pek çok hamlesinde de bunları göz ardı etmemişti.

### **Subutay'ın Avrupa'nın Her Deliğine Sızması**

Subutay'ın, Muhi Savaşı'ndaki büyük zaferinden sonra akıllara bazı sorular gelmektedir. Böylesine eski, teknolojinin gelişmemiş olduğu tarihlerde Orta Asya'nın steplerinden süregelmiş bir halk, Ortadoğu'da bir gün Avrupa'da nasıl bu kadar başarılı seferler düzenleyebilmişti? İşin sırrı haberleşme, istihbarat, teşkilat ve kurnazlıkta gizliydi. Öyle ki Cengiz Han, Subutay'a Avrupa'yı ele geçirmek istediğini söylediği zaman karşısına 20 yıllık bir fetih planı çıkardı. Değil yıl yıl, ay ay ve hatta gün gün neler yapılacağını hesaplamış ve hesaplamaya uygun taktikler belirlemişti. Ancak Cengiz Han'ın ömrü buna yetmedi. Savaş ve fetih bir sanattır ki sefer yapılacak yerlerin coğrafi yapısı, hangi dağ nereye uzanır, hangi nehir derindir, sosyal yapısı nedir, hangi önde gelenler satın alınır, hangileri ihanete meyilli, kimleri kontrol edebileceğin, kimleri edemeyeceğin gibi faktörleri göz önünde bulundurmak elzemdir. Subutay Avrupa seferleri için bunlar gibi en ufak detayların dahi hazırlığını yapmış stratejilerini oluşturmuştu. Bu nedenler silsilesi gösterir ki bugün halen Subutay ve stratejilerinin askeri okullarda ders olarak okutulma nedeni de budur.

Tarihin gördüğü en büyük imparatorluklarından biri olan Moğol İmparatorluğu'nun temelleri korku, liyakat, teşkilat gibi unsurlar üzerine kurulmuştur. Subutay bunların hepsini temsil eden komutanlardan yalnızca biriydi. İmparatorluğun genişlemesi ve etki alanının artmasında çok önemli bir yer tutmuştur. Subutay, kazandığı zaferlerle yeri geldi Türk halklarının birleşmesini engelledi yeri geldi Avrupa'yı tır tıretti. Her zaman savaş stratejileri konusunda yenilikçi bir tutum seyretti. Bu sayede tarihte en çok toprak fethetmiş general olarak anıldı. Yaşadığı dönemde devlet adına her zaman sözü dinlenen, tarihte unutulmayacak bir figür olarak kaldı. 1248'de doğduğu yer olan Tula Nehri yakınlarında hayatını kaybetti.

" Bir fare gibi olacağım ve diğerlerini toplayacağım. Siyah bir karga gibi olacağım ve sürüyü toplayacağım. Keçe bir örtünün atı örttüğü gibi, seni örtmesi için askerler toplayacağım. Keçe bir örtünün çadırı rüzgârdan koruduğu gibi, senin çadırını koruması için büyük ordular toplayacağım."

Subutay'dan Cengiz Han'a



# Türk Kara Kuveetlerinin Kurucusu: Mete Han

Yusuf Çitakkul 

## Mete han Kimdir?

**M**ete Han'ı anlatmak, açıklamak isteyen her kimse onun nasıl hükümdar olduğundan da bahsetmelidir. Türk tarihinde ilk ihtilal niteliği taşıyan olay şu şekilde seyretmiştir: Asya Hun Devleti'nin kurucusu olan Teoman'ın (Toa-Mun) birinci eşinden yani Ulu Hatun'dan olan aynı zamanda da en büyük evladı Mete Han'ı tahta çıkarmayı doğru görmekteydi. Ayrıca Türk töresine bakıldığında Türk annesinden olan has bir Türk çocuğunun tahta geçmesi gerekiyordu. Mete Han bu gereklilikleri karşılarsa da Teoman'ın Çin kökenli eşi Yhen Shih, Mete Han'ın veliahtlığını kabul etmemiş, kendinden olan oğlunun veliahtlığını meşrulaştırmak için türlü hilelere başvurmuştu. Teoman'ı bir şekilde ikna etmeyi başaran Yen Shih bununla kalmayıp ek olarak Mete Han'ı ortadan kaldırmak istediğinden Teoman'ı ikna ederek Mete Han'ın çevre devletlerinden Yüecilerin eline rehin olarak verilmesini sağlamıştı. Tarihi kaynaklarda buradan sonrası iki şekilde ele alınmaktadır. Teoman'ın Metehan'ı bile ateşe atmak isteyerek Yüecilere savaş açması ve Metehan'ın Yüecilerin elinden bir şekilde kurtulması veyahut da herhangi bir savaş durumu olmadan Yüecilerin elinden kaçtığı yönündedir. Her ne olursa olsun sonuç benzer olmuştur, Metehan'ın bu esareten başarıyla kaçmasından etkilenen Teoman, Metehan'ın emrine 10000 kişilik bir okçu birliği vermiştir. Mete Han'ın darbesini gerçekleştirmesini sağlayacak yegâne etken de böylece oluşmuş olacaktı.

Elindeki askerleri bir gün babasına karşı yönlendirmesi gerektiğini bilen Mete Han onları son derece disiplinli bir şekilde yetiştirmişti. Mete Han yayını nereye yöneltirse tereddüt etmeden o hedefi yok etmeleri gereken birlikleri

şöyle bir havadis esnasında da test etmişti. Yayını çok sevdiği atına çeviren Mete Han, askerlerinin bazılarının ata yayını yöneltmekte tereddüt ettiğini görmüştü ve anında ibret olması için oku askerlere yönelterek onları infaz etmişti, böylesine sert ve disiplinli bir yönetimin altında askerler asla tereddüt etmeden Mete Han'ın emirlerini yerine getiriyor ve sağlam bir emir komuta zincirinin olduğu anlaşılabilirdi. Günlerden bir gün Babasına da aynı yayı doğrultarak devlete karşı ihtilalini gerçekleştirecekti. Yalnızca babasıyla kalmayıp önünde engel olabilecek bütün devlet adamlarını da aynı şekilde infaz etmiş, mö 209 yılında Asya Hun Devletinin yeni kağanı Mete Han olmuştu.

## Devletin Yükselişi

Mükemmel bir darbe kurgusuyla babasını bertaraf ederek Hun tahtına çıkan Mete Han'ın ilk sınavı çevre diyarda bulunan Tung-Hularla olan mücadelesi olacaktı. Tung-Hular Hun devletinin komşusu ve soydaşları olarak anılmaktaydılar. Mete Han'ın tahta çıkmasının ardından o dönemde nam salmış Teoman'a ait olan, bir günde 500 kilometre koştuğu söylenen atı Mete Han'dan istemişlerdi. Kağan Mete bu durumu danışmanlarıyla paylaşmış ve şu yanıtı almıştı: Türk töresinde atın yerinin ayrı, öneminin yüksek olduğu bu nedenle de asla verilmemesi gerektiğini söylemişlerdi. Mete Han ise buna karşılık "Ben bir atı nasıl koskoca devletten üstte tutayım." söylemiyle atı Tung-Hulara teslim etmişti. Bu havadisın üzerine Mete Han'ın kendilerinden çekindiğini düşünen Tung-Hular elbette farklı isteklerde de bulunacaktı.

Bu isteklerden sıradaki Mete Han'ın eşiydi. Bu isteği de tekrardan istişareye açan Mete Han, kurultayından Tung-Huların kesinkes cezalandırılması gerektiğini bu



*Mete Han'ın temsili bir görseli*



ahlaksızlığın bedelinin ödenmek zorunda olduğu cevabını almıştı ancak bu sefer de ben nasıl bir kadını devletten üstün tutarım düşüncesiyle Tung-Huların talebini kabul etmişti.

Tung-Hu'ların istekleri bitmek tükenmezdi. Son olarak iki devletin arasında bulunan boş, çorak bir araziyi istemişlerdi. Metehan bunu da tekrardan kurultayına danışmıştı. Kurultaydaki bazı bakanlar, Toprağın işlevsiz bir arazi olduğunu böylece verilmesinde herhangi bir sakınca koşulmadığını beyan etmişlerdi ancak buna çok sinirlenen Mete Han bu bakanların başarılarını kestirerek "Devletin mülkü olan bir toprağı nasıl verebiliriz." diyerek Tung-Hu'lara savaş ilan etmişti. Tung-Hular Moğol soyunun öncülerindendi. Dolayısıyla bu savaş Türk-Moğol çekişmesinin tarihte ilk defa söz konusu olduğu ve süreceleceği olaydı. Anlaşılan şu ki Mete Han kendi zimmetinde olan hayvanı ve eşini tereddüt dahi etmeden teslim etmiş ancak mevzu bahis durum milletin toprağı olduğunda Tung-Huları karşısına almıştı. Türk töresinin ana ilkeleri bu şekilde oluşmaya başlamış ve Türk devlet teşkilatının da ana yapısı haline gelmişti.

Yapılan ani saldırıya karşı direnemeyen Moğol halkları günümüzde Tacikistan olarak geçen bölgeye göçe zorlanmış ve uzun yıllar boyunca Hunlara vergi ve bağlılık sağlamış, korkularından yaşadıkları yerlerdeki ormanlardan uzaklara adım atamadıklarından dönemin Çin'den sonraki etkin gücü Hunlar olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen danışmanlık sistemi Türk tarihinde ilk defa bir danışma kurulunun bulunduğunu bildiğimiz Hun devletine aittir, yıllarca Türk liderler tarafından kullanılacak olan sistemin ilk görünümü Hunlarda olduğu şeklindedir.



*Mete Han'ın ve Türk Boylarının temsili bir görseli*

Mete Han'ın sıradaki hedefi batıda bulunan zamanında ellerine esir düştüğü ve onları çok iyi tanıdığı Yüecilerdi. Oldukça zengin ve güçlü olan bu devlet ve-

rimli topraklara sahipti aynı zamanda pek çok ticaret yolunun kontrolünü de ellerinde bulunduruyorlardı. Esir bulunduğu dönemde onları tanıma fırsatı bulan Mete Han, kültür yapılarından ve zenginliklerinden ders alıp bunun değerini es geçmemişti. Pek çok Hun boyunun da içinde yaşadığı Yüeciler, Hunların Çin ile arasındaki tampon bölgeydi. Mete Han'ın hakimiyeti ele geçirmesiyle telaşlanan Yüeciler batıya doğru göç hareketlerine başlamış olsalar da Mete Han'ın onlara karşı yapacağı seferden uzaklaşmamışlardı. Kaynaklara göre bu seferin bir fetih amacından ziyade gövde yani güç gösterisi olduğu yazılmaktadır. Seferin sonucu Mete Han'ın kuzeyde ve Yüeciler içinde bulunan Türk boylarını birleştirmek ve devletini bir imparatorluk haline getirmesiydi. Bu sayede Çin'e karşı planlar yaparken arkasında herhangi bir tehditin bulunmama- cağını garanti altına almıştı. Asya Hun Devleti neredeyse bütün Orta Asya'yı kaplayacak kadar etkin bir güç haline geldi.

Bu süreç boyunca pek çok topluluğu boyunduruğu altına alan Mete neticede Altay kavimlerini bir araya getirmiş ve güçlü bir otorite kurmayı başarmıştı. Sıradaki hedefi Çin olan Mete Han, Çin imparatorunun geçilemeyeceğini düşündüğü Çin Seddi'ni rahatlıkla geçmeyi başardı. Tarihte Baiden Muharebesi olarak anılacak ve Türklerin, Turan Taktiğinin ilk varyasyonunu burada kullanacağı savaş gerçekleşti: Mete Han, Çin imparatorunu afallatmak adına basit bir yağmacı izlenimi vererek Peteng Kalesi yakınlarındaki ufak yerleşkeleri yağmalamaktaydı. Mete Han'ın böylesine basit bir yağmacı olduğunu düşünen İmparator bu mevziye hareket edip Hun ordularının işini bitirmeyi amaçlamıştı. Aslında Mete Han askeri alanda oldukça stratejik, taktiksel becerilere sahip bir komutandı. Bu sebeple çevre şartlarını kullanmayı önemsemekteydi. Ordusunu en iyi şartlarda yetiştirmiş, Kuzey'de yaşamalarının bir getirisi olarak da soğuca karşı direnç kazanmalarını sağlamıştı. Çin topraklarındaki buldukları ufak yerleşkelerden, yakınlardaki soğuk dağ eteklerine çekilecek ve onu takip eden İmparator ve onun soğuktan yıpranan ordusuna ani bir yıldırım saldırısında bulunacaktı. Yaklaşık 320 bin askerden oluştuğu söylenen Çin ordusunu yalnızca 20 ila 40 bin arasında olduğu belirtilen süvari birlikleriyle çar çur etmişti. Düşmanı şaşırtma, arazi şartlarını iyi kullanma gibi pek çok stratejik derinliği barındıran bu savaş az önce de belirttiğim gibi pek çok orduyu yenilgiye uğratan Turan Taktiğinin de tarihte ilk defa görüldüğü muharebeydi. Bu saldırıyla birlikte de Çinlileri geri çekilmeye zorlayan Mete Han, Peteng Kalesini kuşatacak ve Çin imparatorunu dolaylı yoldan bir antlaşma yapmaya mecbur bırakacaktı. Yaşanan



durumlardan epeyce korkan Çin imparatoru ve Çinliler, Hunlara oldukça yüklü miktarda vergi vermeyi, Kuzey topraklarını ve ticaret yollarını Hunların hakimiyetine bırakmayı, bir de Çin prensesini Mete'ye hediye etmeyi kabul etmişlerdi. Bu kuşatmayı daha fazla sürdürmenin kendileri için zarar oluşturacağını düşünen Mete Han, Çin imparatorunun hediyelerini kabul etmiş ve kuşatmayı kaldırmıştı. Çinliler Mete'nin hükümranlığı boyunca antlaşmayı bozmayı hiç düşünmemişlerdi, oluşan korku ortamının da sayesinde Mete, dönemi boyunca defalarca Çin topraklarına akın düzenlemiş ve devletine ganimet ve kaynak sağlamayı ihmal etmemişti.

Bir zaman sonra Çin imparatoru Liu Bang'ın ölmesiyle imparatoriçe Lü Hou olur. Bunu fark eden Mete, nedeni tartışılır bir biçimde imparatoriçeye kaba bir tutumla evlilik teklifi eder. Aralarında geçen bazı mektuplaşmalar sonucunda bunu saygısızlık olarak nitelendiren imparatoriçe teklifi reddeder, karşı maiyette Mete'ye bir prenses gönderir. Bu olay sonrasında pişmanlık hisseden Mete, imparatoriçeye bir mektup göndererek ondan özür dilemiştir. Bu olay Hun soyunun, Çin'de uzun yıllar hükümdarlık yapan Han ailesiyle aralarında bir akrabalık oluştuğunu göstermektedir.



*Mete Han'ın temsili bir görseli*

### ARALARINDA GEÇEN MEKTUPLAŞMA

Çin kaynaklarında, efsanelerinde, metaforlarında ve hemen hemen birçok alanda Metehan'a atıfta bulunulur. Bu göndermeler Çinlilerin Mete karşısında kaldığı zor durumu farklı şekilde açıklama biçimlerine dönüşmüşlerdir. Günümüzde Çin menşeli pek çok yapımda örneğin filmler, çizgi diziler, kitaplar vb. Metehan ve Türkler farklı kalıplara sığdırılıp izlenim oluşturulma-

sı amaçlanmıştır. Her ne olursa olsun kendi kaynaklarında, kahramanlık öykülerinde Mete Han yine bir figür olarak kabul edilir. Çinlilerde Mete Han oldukça prestijli bir konuma sahiptir.

Metehan, doğudaki Japon Denizi'nden batıdaki İdil Irmağı'na kuzeydeki Sibiry'a'dan güneydeki Keşmir'e kadar uzanan bir devlet kurmayı başarmıştı. Etki alanı tüm Asya'yı kapsayan bu devlet, Türk boylarının bir arada bulundurup günümüze kadar gelmesini sağlamış ayrıca Türk teşkilat yapısının ilk adımlarını atmıştı. Öyle ki Mete Han bu birleşmeyi sağlayamazdı Türk boyları belki de hâlâ kendi aralarında çekişmeyi ve de bir olmayı unutacaktı. Bu nedendendir ki Mete, Türk milletleri için önemli bir figür ve idea olarak akıllara kazınmıştır.



*Büyük Hun İmparatorluğu haritası*

### Askeri Yapılanma

Birçoğumuzun da bildiği üzere Mete Han ordusu onluk sisteme göre yapılandırılarak dünyada eşi benzeri olmayan bir yeniliğe imza atmıştı. Bu sistem dünyada hemen hemen her ülkenin askeri temellerinde bulunan, birlikleri 10, 100, 1000, 10.000 kişilik bölümler halinde ayırarak her birlik topluluğunun başına "onbaşı, yüzbaşı, binbaşı ve tümenbaşılar gibi mevkiler getirilmesiyle orduda yönetimin zincir halinde işlenmesini amaçlamış ve başarılı da olmuştur. Mete Han'ın bu yeniliği hem Türk ordu teşkilatında hem de dünya da ufak tefek değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.



*İşıklı ok çizimi*

Ayrıca Orta Asya'da pek çok göçebe kavmin kullandığı, eşsiz stratejilere konu olduğu bilinen ışıklı ok, ilk defa Mete Han tarafından icat edilmiş ve kullanılma-



ya başlanmıştır. Okun temreni üzerinde delikler açılarak fırlatıldığında havanın etkisiyle bu deliklerden tiz bir sesin çıkması sağlanmıştır. Öyle ki bu oku kullanan tarafın düşmanları, savaş esnasında moral kaybı, korkuya kapılma, ordu içerisinde düzenin bozulmasına dahi neden olmuştur.

### **Türk Ordusunun Kuruluşu (Ekstra Bilgiler)**

Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi 1363 yılı olarak kabul edilmekteydi. Nihal Atsız 1963 ve 1973'te Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihinin Mete'nin tahta geçtiği mö 209 olması gerektiğini yazmıştır. Atsız'ın görüşlerini benimseyen Yılmaz Öztuna da 1968'de Cemal Tural'a Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihinin mö 209 olması teklifini yaptı. Sonraları T.K.K. kuruluş tarihi M.Ö. 209 olarak değiştirildi.<sup>1</sup>

### **Oğuz Kağan Destanı (Ekstra Bilgiler)**

Türk destanlarında Çin fetihlerinde söz edilen Oğuz Kağan'ın Mete olduğu sanılmaktadır. Destanda anlatılan Oğuz Kağan ile Mete'nin hayat hikâyesinde birçok benzerlikler bulunmaktadır. Hayat hikâyesinin Oğuz Kağan efsanesinin tarihi temelini oluşturduğuna inanılır.<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Ana Britaannica, Mete maddesi. Ana. 1986. Hun hükümdarı Meydan Larousse, Mete maddesi. Meydan yayıncılık. 1970. Büyük Türk - Hun İmparatoru Büyük Larousse, Mete maddesi. İnterpres. 1986. Hun İmparatoru, Hun Hakanı Tuman(Teoman)'ın büyük oğlu

<sup>2</sup> Nihal Atsız, 'Türk Kara Ordusu Ne Zaman Kuruldu?', Orkun, Sayı: 18 (15 Temmuz 1963) Nihal Atsız, 'Türk Karaordusunun Kuruluşu Meselesi', Ötüken, Sayı: 4 (1973)





# Osmanlı Devleti'nde Ekonomi

Sudem Nur Fidan 

Osmanlı Devleti'nin kendisine özgü, Orta Asya ve Orta Doğu'dan gelen tecrübe ve birikimi ile Anadolu'nun geleneksel özellikleri etrafında İslamî birtakım ilkelerin şekillenmesi sonucu oluşan ekonomik sistemini, "Klasik Dönem Osmanlı Ekonomisi" ve duraklama dönemi ile değişen devlet nizamının beraberinde getirdiği "XVII. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Ekonomisi" olarak iki başlık altında ele alabiliriz. Klasik Dönem Osmanlı ekonomisinde; hem üretici hem de tüketici haklarını korumak üzere üretimin artırılmasına yönelik vergi indirimlerini, piyasaların deregülasyonunu ve libere edilmesini sağlayan arz yönlü ekonomik sistem temel alınmıştır. Arz yönlü ekonomi, insanın ekonomi için değil ekonominin insan için gerektiği görüşüne dayanan ve ekonominin görevinin refah seviyesinin artması için piyasada yeterli miktarda mal bulunması üzerinedir. Oluşturulan bu arz yönlü ekonomik sistemde Batı'daki burjuva sisteminin aksine uygulanan ahilik, kendi faydasından evvel toplumun faydasını gözetten bir diğer manasıyla diğerkâm ve kanaatkâr fakat müteşebbis bir insan modeli oluşturulmasını sağlamakla birlikte ekonomik yapıda Batı kapitalizminin temel taşlarını oluşturan sömürgeciliğin ve sınıfsal mücadelelerin görülmesini önlemiştir. Bunun yanında ahiliğin yalnızca müslüman ve esnaf sanatkârların üye olabildiği bir yapıya sahip olması sebebiyle ve gayrimüslim esnafın da teşkilatlanmasının gerekliliğinin ortaya çıkması ile lonca teşkilatlarına dönüşerek Klasik Dönem Osmanlı ekonomisinde etkili olan üç ana ilke etrafında şekillenmiştir. Bu üç temel ilke: halkın ihtiyaçlarının giderilmesi ve refahının sağlanması için piyasalarda arzu edilen kalitede ve ucuz fiyata yeteri kadar mal bulunması anlamına gelen iaşecilik bir diğer adıyla provizyonizm, sosyal ve iktisadî ilişkilerde oluşan dengeleri muhafaza ederek değişimleri mümkün olduğunca engellemenin yanı sıra herhangi bir değişim olduğu takdirde bu değişimi ortadan kaldırma üzerine çalışan gelenekçilik ve amacı hazine gelirlerini çıkarabilecekleri en üst düzeye getirmek olup ulaşılan bu düzeyden daha alt bir seviyeye inmesini engellemek olan fiskalizmdir.

Klasik dönem Osmanlı ekonomisinde temel ekonomik faaliyet olarak tarım yer edinmekteydi. Tarımın temel ekonomik faaliyet olarak görülmesinde, üretimle alakadar ilişkilerde ve maliyede tarımsal üretimden elde edilen gelirlerin en mühim yeri tutması ve toplumun genişçe bir kesiminin tarımsal faaliyetlerle iştiğal etmesiydi. Salyanesiz eyaletlerde uygulanan tımar sistemi de tarımsal üretime büyük oranda katkı sağlarken aynı zamanda ordu için asker yetiştiriyordu. Nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylüler ise bir ailenin, geçimini sağlaya-

cak büyüklükte ve rakabesi devlete ait, bir diğer deyişle mülkiyeti devlete ait topraklar, çift olarak isimlendirilen bu toprakların zorunlu haller dışında sürekli işletmesi ile işleyen çift-hâne sistemi ile tarımsal faaliyete katkıda bulunuyorlardı. Sahip oldukları topraklar üzerinde elde ettikleri ürünler için de belirli miktarlardaki vergileri dirlik sahiplerine ödüyorlardı. Toprak sahiplerinin topraklarını üç yıl art arda ekmemeleri sonucunda ise hem ellerindeki toprağa devlet tarafından el koyuluyor hem de çift bozan bozan vergisi alınıyordu. Aynı zamanda bu dönemde üretimin artırılması ve üretimde devamlılığın sağlanması amaçlanarak tarım arazilerinin boş kalmasının önlenmesi ve üreten kesime vergilerde indirim yapmak gibi birtakım ekonomik tedbirler alınmış böylelikle küçük üreticiliğe dayalı ancak kendi içerisinde kendine yetebilen bir ekonomik sistem oluşturmuşlardı.

Osmanlı maliye hazinesi ise miri hazine yani defterdarın sorumluluğu vezirin ise denetimi altında bulunan, hükümdar mührü ile açılıp kapanan; örfi ve şerî vergilerin, ganimet gelirlerinin ve diğer gelirlerin toplandığı hazine ve enderun hazinesi olarak bilinen; gerektiği vakit dış hazineye para aktarımının sağlanabildiği ve padişahın şahsına ait hazine olmak üzere ikiye ayrılırdı. Dış hazinenin kullanım amacı, devletin genel gelirlerini toplamak ve paranın gereken masraflara gerektiği yerde ve usulde harcanılması olarak belirlenmişti. Padişahlar bu hazineyi istedikleri biçimde kullanma hakkına sahiplerdi. Dış hazinedeki bütçenin yetişmediği durumda ise borçlanmak suretiyle iç hazineden dış hazineye para aktarımı sağlanabilirdi.



*Jean Baptiste Hilaire tarafından 18. yüzyılda yapılmış  
"Yeni Cami and the Port of the Istanbul"*

Klasik dönem Osmanlı devlet ekonomisi, gerek uzun sü-



ren ve üst üste gerçekleşen savaşların kaybedilmesiyle gerek tumar sisteminde oluşan problemlerle gerekse Avrupa limanlarının önem kazanıp Osmanlı devletine ait liman ve ticaret yollarının önemini kaybetmesiyle birlikte devlet hazinesindeki açıklar ekonomide bozulmalara sebep olarak XVII. yüzyıl sonrası Osmanlı devlet ekonomisine evrilmiştir. Bu süreçte ise ekonomideki bu bozulmaların giderilmesi adına yeni vergiler toplanmış, hazineye nakit para girişini sağlamak amacıyla da iltizam usulüne geçiş gibi birtakım adımlar atılmıştı. Devletin vergi kaynaklarının işlenmesinin açık artırma sistemine göre yapıldığı iltizam sistemindeki bozulmalar ve usulsüzlüklerin sonucunda ise malikane sistemine geçilmiş ancak bu sistemle birlikte de ayanlar devletin otoritesini riske atabilecek nüfuza sahip olmuşlardı.

Osmanlı ekonomisindeki bozulmalar devam ederken coğrafi keşiflerin sebep olduğu merkantalizm anlayışıyla birlikte Batı ekonomik yönden zenginleşmeye başlamış ve gelişen bu ekonomiyi izler biçimde siyasi güç kazanmıştı. Merkantalizm, devletin büyümesinde ekonominin güçlü olmasının önemli bir rol oynadığını ifade eden bir anlayıştı. Batı kendisine; altın, gümüş gibi değerli madenlerin ekonomik gücü ifade ettiğine inanan merkantalizm anlayışını benimseyen bir ekonomi politikası çizerken Osmanlı devleti halkın ihtiyaçlarının giderilmesini hedef alan bir ekonomi politikası izliyordu. Coğrafi keşifler sonucunda Avrupa'ya bolca değerli maden girişinden sonra sıra Osmanlı devletine gelmiş, bu değerli maden girişi de Osmanlıda enflasyona sebep olmuştu. Bu sebeple Osmanlı iktisadî anlamda, ekonomisi hızla büyüyen ve gelişen Batı'nın yanında zayıf kalmıştı. Devletin hem aşırı zenginleşmenin yol açacağı ekonominin zengin bir zümreye bağlı olarak değişim göstermesini hem de bu zenginleşen sınıfın padişaha karşı bir otorite oluşturmasını istenmemesinden ötürü Osmanlı devletinde büyük çaplı özel mülkiyete izin verilmemesi de ekonomik manâda Avrupalı devletlerin gerisinde kalınmasına zemin hazırlamıştı. Ardından bu süreci XVIII. yüzyılda buharlı makinenin icadıyla ortaya çıkan ve kol gücünden makine gücüne geçişin endüstriyi ortaya çıkararak Avrupa'da sermaye birikimi oluşmasını sağlayan Sanayi İnkılabının yol açtığı Osmanlı'nın Avrupa için açık pazar haline gelmesi ve XIX. yüzyılda, 1853 yılında yapılan Kırım Savaşı'nda ilk kez İngiltere'den alınarak başlanan dış borçlanma izlemiştir. Daha sonrasında ise bu borçların ödenememesi ile birlikte devletin gelirlerini toplayarak borçları yerine bu gelirlere el koyma üzerine işleyen "Düyun-u Umumiye İdaresi" kurulmuş ve Osmanlı imparatorluğu yıkılana kadar faaliyet göstermişti. Bir süre sonra ise sadece borçları kapatma üzerine işleyen Osmanlı ekonomisi, devletin ekonomisinin çöküşüne imzayı atarak iktisadî nüfuzunu tamamıyla kaybetti.



## ? Bunları Biliyor muydunuz?

Osmanlı döneminde kahve ihracatının oldukça önemli bir gelir kaynağı haline gelmiş olmasıdır. Kahve, Yemen'den İstanbul'a getirilir ve burada işlenip Avrupa'ya ihraç edilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kahve üretimindeki rolü sadece Yemen'den kahve çekirdekleri getirip işleyip ihraç etmekle sınırlı değildi. Aynı zamanda, kahve evleri olarak adlandırılan yerlerde halka kahve içme imkanı sunarak kahve kültürünün gelişmesine de katkıda bulundu. Kahve evleri, sosyal hayatın önemli bir parçası haline geldi ve Osmanlı toplumunun farklı kesimleri burada bir araya gelerek sohbet eder ve tartışırdı.

Kahve, Osmanlı ekonomisi için önemli bir ihracat ürünü olmanın yanı sıra, Osmanlı toplumunda kültürel ve sosyal bir fenomen haline gelmişti. Bu nedenle, Osmanlı dönemi tarihçileri tarafından da sıklıkla vurgulanmıştır.





# 1. Sayı Kaynakçası

## Mustafa Kemal Atatürk'ü Anlamak

Şengör, A.M. Celal. Dahi Diktatör. (2020). İnkılap Yayıncılık.  
Atatürk, Mustafa Kemal. Nutuk. (2011). İş Bankası Yayınları.

## Yegâne Miras: İlim

Bursalı Mehmed Tahir (1333). Osmanlı Müellifleri. C. II. İstanbul.

Dîvân-ı Kethudâ-zâde Ârif (1271). İstanbul.

Emîn (1294). Kethudâ-zâde Efendi'nin Tercüme-i Hâline Zeyl-i Âcizânemdir. İstanbul.

Acaroğlu, M.Türker. "Dünyada ve Bizde Derleme İşleri (1)". Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni 15 (4): 1966, s.250-257.

Özaydın, Abdülkerim. (2015). "Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin İlk Müderrisi Ebû İshâk Eş-Şîrâzî ve Medresenin Resm-İ Küşâdı". Şarkiyat Mecmuası, 26. Erişim tarihi: 2 Ocak 2021.

Ege, Melih. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kitaplık Müdürlüğü Tarihçesi: Özet. Ankara 1979,

Taşköprülüzâde, Şakâyiku'n-Nu'mâniyye , Beyrut 1975, s. 169;

## Destanlar

İnan, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler I, 1998, Ankara, sayfa 196-197;

Sakaoğlu, Saim-Ali Duymaz; Oğuz Destanında Irkıl Ata, İslamiyet Öncesi Türk Destanları,2002, İstanbul, sayfa 113-114.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati. 1986. Türk Destanları. İstanbul: Toker Yayınları Yörükân, Yusuf Ziya. 2006. Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm, İstanbul: Ötüken Neşriyat

## Türk Toplumunda Kadın

Yıldıray Kara, Osmanlıda Kadın Saltanatı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

Nermin Abadan Umay, TÜRK TOPLUMUNDA KADIN, TÜRK SOSYAL BİLİMLER DERNEĞİ, Ankara, 2012.

Saadet Tekin, Osmanlı'da Kadın ve kadın hapishaneler, Tarih Araştırmaları Dergisi 29 (47), 83-102,

2010. Erişim tarihi: 12 Şubat

Abdülkadir Özcan, İktidar ve İhtiras Kösem Sultan, Albayrak medya, 2016. Erişim tarihi: 12 Şubat Ayşe Özakbaş, Hürrem Sultan, Tarih Dergisi, 347-404, 2015. Erişim tarihi: 12 Şubat

Deniz Karakurt, Türk mitoloji ansiklopedisi, Türk Söylence Sözlüğü, 2012. Erişim tarihi: 14 Şubat

## Ata Sultan: Orhan Gazi

Sakaoğlu, Necdet, "Orhan" (1999) Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar

Ansiklopedisi, İstanbul:Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş. C.2 s.386-389

Sakaoğlu, Necdet (1999), Bu mülkün sultanları, İstanbul: Oğlak yayınları , say.52-62 Gökbilgin, Tayyip, "Orhan", İslam Ansiklopedisi, C.IX say.399-408 Ankara ve İstanbul:Türkiye Cumhuriyeti, Maarif Bakanlığı, 1940 ve sonrası

İnalçık, Halil, "Orhan (ö. 763/1362) Osmanlı padişahı: (1324-1361)." Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi : Cilt:33 Nesih - Osmanlılar say. 378-386. Ankara: TDV, 2007

## Büyük Donanma: Osmanlı

Âli Efendi (Gelibolulu), Kühü'l-Ahbar, IV. Rükûn, İ.Ü. Ktp. Türkçe Kitaplar Bölümü, no: 5959. Kâtip Çelebi, Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan, Tuhfetü'l-kibâr Fî Esfârî'l-bihâr, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2007.

Piri Reis, Kitâb-ı Bahriye, II, Ministry of Culture and Tourism of the Turkish Republic / The Historical Research Foundation İstanbul Research Center (TIT), İstanbul 1988

The Logbook of the Ottoman Navy: Ships, Legends, Sailors 15 May - 04 October 2009 / Istanbul Research Institute Zorlu, Tuncay. Ottoman Navy , 2009

## Akdeniz'e Hakimiyet: Preveze Deniz Muharebesi

Türk Denizcileri/ Türk Denizcilik Tarihi: Preveze Deniz Savaşı (1538)

Türk Denizcileri/Türk Denizcilik Tarihi: Preveze Deniz Savaşı (1538)

Roger Crowley, Empires of the Sea, faber and faber 2008 p.71

## İnayet-i İlahiye: Karanşebes Muharebesi

Friedrich Christoph Schlosser (31 Aralık 1844). Onsekizinci Yüzyılın ve Ondokuzuncu Yüzyılın Fransız İmparatorluğunun Yıkılışına Kadar Tarihi: Cilt 6. Chapman ve Hall. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2003). Osmanlı Tarihi III. Cilt 1. Kısım: II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Andlaşmasına Kadar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Regan, Geoffrey Regan (2000). The Brassey's Book of Military Blunders Connor, Martin. "Karanşebes Savaşı"



### **Sahipkiran İmparator: Timur-i Leng**

Carter V. Findley, The Turks in World History, Oxford University Press, 2005, p. 101.

Roux, Jean Paul (1984). Türklerin Tarihi (Historie des Turks) (Fransızca). Fayard. Erişim tarihi: 2 Ekim 2016.

Sinor, D., "XIV The Making of a Great Khan", page 242, Studies in Medieval Inner Asia, Variorum, 1997.

### **Büyük Felaketin Başlangıcı: Ankara Muharebesi**

Aka, İ. (2012). Timur. TDV İslâm Ansiklopedisi:

Daş, A. (2004). Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, -(15), 141-167.

Erhan, M. (2019). Osmanlı ve Timurlu Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı. Social Sciences Studies(35), 2528-2536.

Halaçoğlu, Y. (1991). Ankara Savaşı. TDV İslâm Ansiklopedisi:

### **Fasıla-i Saltanat**

Müneccimbaşı, Câmîu'd-düvel: Osmanlı Tarihi, 1299-1481 (nşr. ve trc. Ahmet Ağrakça), İstanbul 1995, s. 160.

Necdet Öztürk, "Çelebi Mehmed'e Saltanat Yolunu Açan Olay: Çamurluova Savaşı", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, sy. 1, İstanbul 2000, s. 51-66.

N. Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, I, 278-288, 295-297, 301.

Kastritsis, Bayezid'in Oğulları: 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil (trc. Ayda Arel), İstanbul 2010, s. 89-119, 121.

Hasan Aksoy, "Süleyman Çelebi", TDEA, VIII, 64.

İnalçık, Halil (2008), Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kastritsis, Dimitris (2007), The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman. Civil War of 1402-1413, Brill, ISBN 978-90-04-15836-8

İdrîs-i Bitlisî, Heşt Bihişt, TSMK, Hazine, nr. 1655, s. 263-267, 275-276, 278, 281-288, 289-294.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çelebi Sultan Mehmed Tarafından Verilmiş Bir Temliknâme ve Sasa Bey Ailesi", TTK Belleten, III/11-12 (1939), s. 389-399.

Halil İnalçık, "Türkler (Osmanlılar)", a.e., XII/2, s. 294.

Neşri, Cihannümâ (Unat), II, 426-427, 430-433, 444, 462, 470, 482-485, 487-489, 491-495, 500, 505-507, 514.

### **Kadı'nın Görevi**

İlber ORTAYLI, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı-Kronik Kitap Feda Şamil ARIK, OSMANLI-LAR'DA KADILIK MÜESSESESİ

Abdülkadir ERÇİN, OSMANLI DEVLETİNDE KADI VE ŞER'İ MAHKEMELER Şeniz Anbarlı BOZATAY-Konur Alp DEMİR, Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme

Ekrem Buğra EKİNCİ, Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü

### **Bir Diplomasi Dehası: Derviş meşrep Sultan II. Murad Han**

"Behcetü't Tevahir - Şükrullah Efendi"

"Fatih Sultan Mehmed Han - Franz Babinger

"Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600) – Halil İnalçık"

### **Osmanlı'da Tarikatlar**

Osmanlı Devleti'nde Devlet – Tarikat İlişkieri Bağlamında Meclis-i Meşayih – İsmail Kaya

Tarih Dersleri, 4. Bölüm: Tarikatlar – İlber Ortaylı

Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış – Durmuş Tatlıhoğlu

Belleten, 19. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Tarikatların Devlet Otoritesi Karşısındaki Tutumları -Zekeriya Işık

### **Asya Fatih: Cengiz Han**

TDV İslam Ansiklopedisi, Cengiz Han maddesi, müellif: Mustafa Kafalı

Moğolların Gizli Tarihi" Genghis Khan; Mongol Ruler". Encyclopædia Britannica. 18 Haziran 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi

Marr, Andrew, Büyük Dünya Tarihi (A History of the World), Yakamoz Yayınları,

Cüveyni, Tarih-i Cihan Güşa, Türk Tarih Kurumu Yayınları



Notlar

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.



Notlar

A series of horizontal dotted lines for writing notes, covering the majority of the page.



Notlar

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.









# RAF



KOCAELİ ALİ FUAT BAŞGİL  
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ  
*Gelocofunizo Hış Galdnız*